

DE VOGELWIJK

100 JAAR

Geschiedenis van een
Leidse buurt

DE VOGELWIJK

100 JAAR

Geschiedenis van een
Leidse buurt

De omslag: BLOCBIRDS[©] is een kunstproject van *Paul&Albert*.

BLOCBIRDS gaat over de voor vele mensen verborgen schoonheid van vogels om ons heen. Pas als je echt gaat kijken zie je het. Het percentage kleur, de verhoudingen ten opzichte van elkaar en de plaatsing van de kleuren geeft iedere vogelsoort z'n unieke kenmerkende uniform. We hoeven alleen maar te kijken en te genieten. Moeder Natuur doet de rest.

Paul&Albert hebben deze schoonheid vastgelegd in grafische composities van 25 vogels. De composities zijn tot stand gekomen met enkel het gebruik van vierhoekige vlakken. Meer informatie op: www.blocbirds.nl

Tien procent van de opbrengst van de verkoop van de BLOCBIRDS gaat naar Vogelbescherming Nederland: www.vogelbescherming.nl

Voorwoord

In Leiden zijn de verhalen over ons verleden overal te vinden en dat maakt onze stad ook zo aantrekkelijk. Vóór ons hebben vele anderen door de straten gelopen en in de huizen gewoond of gewerkt. Sommigen waren hele bekende persoonlijkheden, anderen eerder figuranten, maar allemaal hebben ze bijgedragen aan wat Leiden nu is. Het maakt duidelijk dat we allemaal maar passanten zijn.

Veel mensen zijn geïnteresseerd in de geschiedenis van hun omgeving. Dat blijkt ook wel uit het grote aantal publicaties dat steeds weer verschijnt. Onze directe woonomgeving kwam er echter lange tijd wat bekaaid vanaf, maar gelukkig is daar de laatste jaren een kentering in gekomen en zijn er ook enkele buurtgeschiedenissen opgeschreven.

Nu is de honderdjarige Vogelwijk aan de beurt en dat is fijn. Dit is de tweede uitgave van de wijk-geschiedenis; een eerdere versie verscheen tien jaar geleden. Deze wijk heeft met zijn ligging, tegen de grens van Oegstgeest en dichtbij het Leiden Bio Science Park, een bijzondere plek in onze stad. Een wijk met een interessante geschiedenis, hoewel het verleden van het gebied natuurlijk nog veel verder teruggaat dan de honderd jaar die de woonwijk bestaat.

Met zijn architectuur uit het begin van de vorige eeuw en de groene omgeving is de Vogelwijk een aantrekkelijke plek om te wonen. Het is mooi dat daar nu met dit boek extra karakter aan wordt toegevoegd. Verhalen over de wijk versterken de identiteit en daarmee de saamhorigheid en dat is heel belangrijk in deze tijd van groeiende tegenstellingen.

Veel lees- en kijkplezier met dit mooie boek.

Henri Lenferink,
burgemeester van Leiden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Introductie van de redactie	7
1. ONTSTAANSGESCHIEDENIS	
1.1. 'Landhonger'	10
1.2. Historische ondergrond	11
1.3. De eerste bewoners	15
1.4. Kasteel Paddenpoel	19
2. DE WIJK IN VOGELVLUCHT	
2.1. De beginjaren van de Vogelwijk	25
2.2. De Tweede Wereldoorlog	26
2.3. De jaren vijftig	32
2.4. De jaren zestig	34
2.5. De jaren zeventig	36
2.6. De jaren tachtig en negentig	37
2.7. De jaren 2000-2022	38
2.8. Straatnamen	45
2.9. Buurtwinkels	50
2.10. Gedichten op de muur	59
3. DE ANNA-KLINIEK	63
4. WIJKACTIVITEITEN	
4.1. Het ontstaan van een wijkcomité	73
4.2. Stichting Vogelwijk en omstreken	73
4.3. Gezamenlijke wijkactiviteiten	74
4.4. Het Wijkcomité anno 2022	77
4.5. Vogelwijk klaar voor de toekomst	79
5. GROEN EN WATER	
5.1. Bos van Bosman	85
5.2. Land van Bremmer	89
5.3. Water	94
6. BEKENDE VOGELWIJKERS	97
7. ONZE BUREN	
7.1. Speeltuin Vogelenwijk	107
7.2. Tuinvereniging Het Zonneveld	111
7.3. DZB	113
7.4. Pedologisch Instituut De Brug	114
7.5. Mytyschool De Thermiek	115
7.6. Endegeest	116
7.7. De Groene Cirkel	118
7.8. Manege Moedig Voorwaarts	119
7.9. Bioscience Park	121
7.10. Basalt	124
8. DE VOGELWIJK IN CIJFERS	127

Introductie van de redactie

De Vogelwijk bestaat honderd jaar en de stichting Wijkcomité Vogelwijk vindt dit een mooie gelegenheid om de geschiedenis van dit deel van Leiden weer eens tegen het licht te houden.

In 2010 verscheen er onder een deskundige redactie een mooi boekje dat verhaalt over de geschiedenis van de Vogelwijk vanaf de periode, dat in dit deel van Nederland de getijden en de Rijn het landschap nog domineerden, tot aan de huidige tijd.

Voor deze grotendeels herschreven uitgave hebben we de geschiedenis nader onderzocht, zijn we de archieven in gedoken, hebben actuele bronnen aangeboord, nieuw beeldmateriaal ontdekt en mensen benaderd die nog iets interessants konden vertellen. Het resultaat is, dat we heel veel hebben gevonden, dat de moeite van het vermelden waard is. En dit alles dankzij de inzet van vrijwilligers. Met trots presenteren we dan ook de geschiedenis van de Vogelwijk in een nieuw jasje.

De wijk in vogelvlucht

De plek waar wij wonen, kent een lange en interessante geschiedenis, die is te herleiden tot ongeveer 5000 jaar geleden, toen er strandwallen zijn gevormd. Dit boekje geeft een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het gebied en de bouw en groei van de wijk.

Dankzij de herinneringen van bewoners en oud-bewoners is er veel aandacht voor de verhalen over de wijk in de jaren dertig, de oorlogsjaren, de wederopbouw en over het bestaan en de ondergang van de buurtwinkels.

Ook de laatste ontwikkelingen tot 2022 worden beschreven, zoals de sloop en de bouw van Nieuweroord: van landhuis naar zusterflat tot een prachtig appartementencomplex.

Vanzelfsprekend is er een hoofdstuk gewijd aan de Anna-kliniek, die een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van de wijk. Verder kun je lezen welke beroemde bewoners de wijk heeft gekend. De statistische en demografische gegevens zijn in tien jaar tijd nogal veranderd en komen uiteraard ook aan bod.

Stichting Wijkcomité Vogelwijk

Onze wijk is niet statisch, maar juist heel erg dynamisch. Je leest in dit boekje over de oprichting en de activiteiten van het Wijkcomité. Denk aan de vele ontwikkelingen in en rondom de wijk en de gesprekken, die daarover met de gemeente zijn gevoerd, onder meer door actieve werkgroepen. Ook het bewonersinitiatief stichting *Vogelwijk Energiezuinig* blijft natuurlijk niet onvermeld.

Onze burens

Onze wijk is geen eiland en daarom kijken we ook naar onze burens en wat daar de laatste jaren zoal is gebeurd.

Kortom: *De Vogelwijk, 100 jaar geschiedenis van een Leidse buurt* biedt een breed overzicht van onze wijk in het verleden en het heden. Wij vinden dat het in geen enkele boekenkast mag ontbreken en daarom hebben alle bewoners van de Vogelwijk deze uitgave in december 2022 thuisbezorgd gekregen.

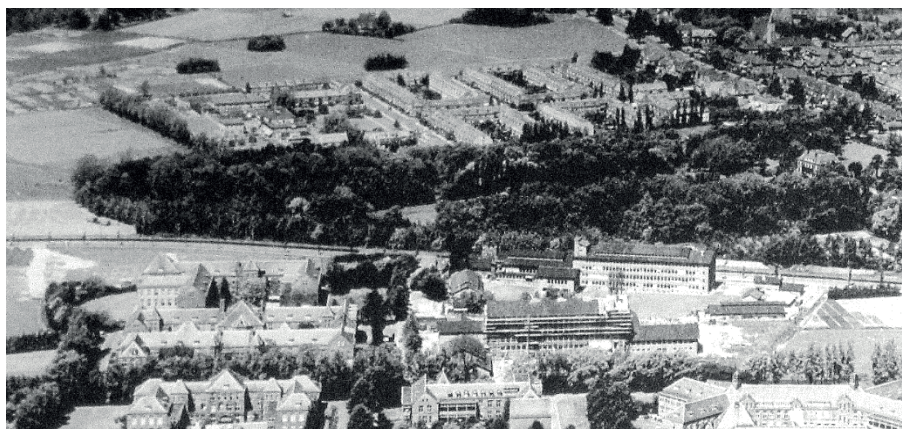
1 ONTSTAANSGESCHIEDENIS

Vergeleken met het historische centrum van Leiden is de Vogelwijk jong te noemen. De eerste huizen aan de Rijnsburgerweg werden pas gebouwd in de periode 1899-1910. De Rijnsburgerweg zelf stamt al uit 1399 en was een belangrijke verbinding van Leiden met de Abdijsburg van Rijnsburg en verder langs de duinen richting Haarlem. Langs de weg ontstond er lintbebouwing.

Het gebied ligt gedeeltelijk op een strandwal. Daarop ontstonden vanaf de 17e eeuw diverse landgoederen zoals Endegeest en Poelgeest. Vóór 1920 was er nauwelijks bebouwing achter de huizen aan de Rijnsburgerweg. De grond was eigendom van de gemeente Oegstgeest en het gebied bestond grotendeels uit weiland, tuinbouwkvavels en bosschages.

Luchtfoto's van de Vogelwijk, rond 1925 (boven) en rond 1955 (onder)

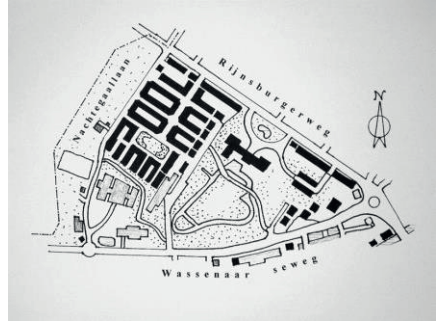
1.1 'Landhonger'

De grond waarop de Vogelwijk is gebouwd, kwam vrij voor bebouwing nadat per 1 januari 1920 de negende uitbreiding van het grondgebied van de gemeente Leiden plaatsvond.

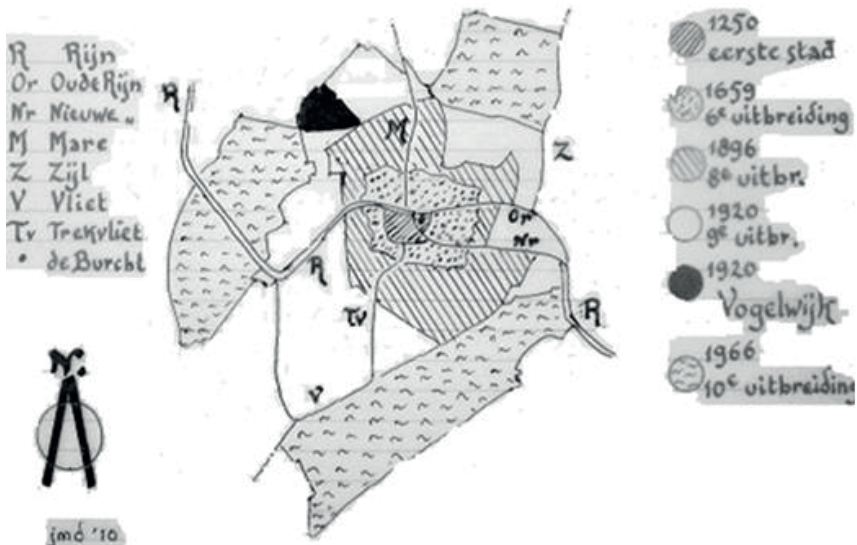
Gemeentelijke herindeling

Door woningnood kreeg Leiden in 1920, na dertien jaar politiek onderhandelen, een gebiedsuitbreiding die meer dan een verdubbeling van het oppervlak betekende. Er kwamen ongeveer 700 hectare en 4.000 Leidenaren bij. Deze gebiedsuitbreiding ging ten koste van Leiderdorp, Zoeterwoude en vooral van Oegstgeest. Een direct gevolg van deze grenswijziging, die het gebied bij de gemeente Leiden trok, waren de uitbreidingen in de Vogelwijk, Raadsherenbuurt en het Houtkwartier. Deze uitbreiding lag als een brede ring rondom de oude gemeentegrens. In noordwestelijke richting, waar nu het Boerhaavedistrict is, was er een uitbreiding vanaf de Poelwetering, de

waterloop onder de brug van de Rijnsburgerweg bij de Posthofrotonde, tot aan het beginpunt van de Warmonderweg. De Rijnsburgerweg vormde daarbij een mooie grens tussen de nieuw geplande wijken. Binnen deze driehoek ontstond de Vogelwijk tussen de as van de Rijnsburgerweg, de Wassenarseweg en het (voormalige Oegstgeester) Land van Bremmer.

De Vogelwijk als driehoek tussen de Rijnsburgerweg, Wassenarseweg en Nachtegaallaan

Uitbreidingen van Leiden, van 1250 tot en met 1966

In 1966 werd een flinke strook van het Land van Bremmer aan de gemeente Leiden en onze wijk toegevoegd, ten behoeve van plannen die uiteindelijk niet zijn doorgegaan. Zo zouden de Warmonderweg en de Nachtegaallaan onderdeel worden van een rondweg en moest voor het belangrijke en ruime kruispunt met de Rijnsburgerweg het grondgebied van de gemeente Leiden worden uitgebreid.

De Vogelwijk was een betrekkelijk geïsoleerde wijk, maar de tramlijn die langs de sloot van de Rijnsburgerweg liep, zorgde voor een goede verbinding met het centrum van de stad.

Rijnsburgerweg met stadstram, circa 1960

De eerste bebouwing

Het grootste deel van de Vogelwijk is gebouwd tussen 1926 en 1928. Het was zogeheten revolutiebouw; snel gebouwd en van matige kwaliteit. De woningen werden volgens één ontwerp en in eenzelfde stijl uitgevoerd, ofschoon er in de Vogelwijk toch vier varianten op dat stramien zijn. Kenmerkend is de ambachtelijke en verzorgde architectonische detaillering. Gerekend vanaf de Rijnsburgerweg richting Leeuwerikstraat werd de bouwstijl wat soberder en de afwerking minder luxe, onder andere veroorzaakt door faillissementen van aannemers.

Het stratenpatroon volgt de richting van de oorspronkelijke ondergrond. In de wijk waren aanvankelijk enkele buurtwinkels en wat bedrijven. Aan de rand van de Vogelwijk stond de

buitenplaats Nieuweroord, die in 1917 was gebouwd voor de rijke industrieel Bosman en in 1929 verrees aan het eind van de Lijsterstraat de Anna-kliniek.

Detaillering metselwerk aan de kopse kant van sommige huizen aan de Lijsterstraat

De wijk anno 2020

Nu, ruim honderd jaar later, is het een van de groenste wijken van Leiden. De wijk heeft circa 1.300 inwoners en telt ruim 600 huishoudens. De wijk heeft zestien straten en verder liggen aan de rand van de wijk het Van Eijsingapark, het appartementencomplex Nieuweroord, diverse studentenflats aan het Flanorpad en de Wasse-naarseweg, en een aantal grote gebouwen voor speciaal onderwijs en medische zorg. Helaas zijn alle buurtwinkels verdwenen.

1.2 Historische ondergrond

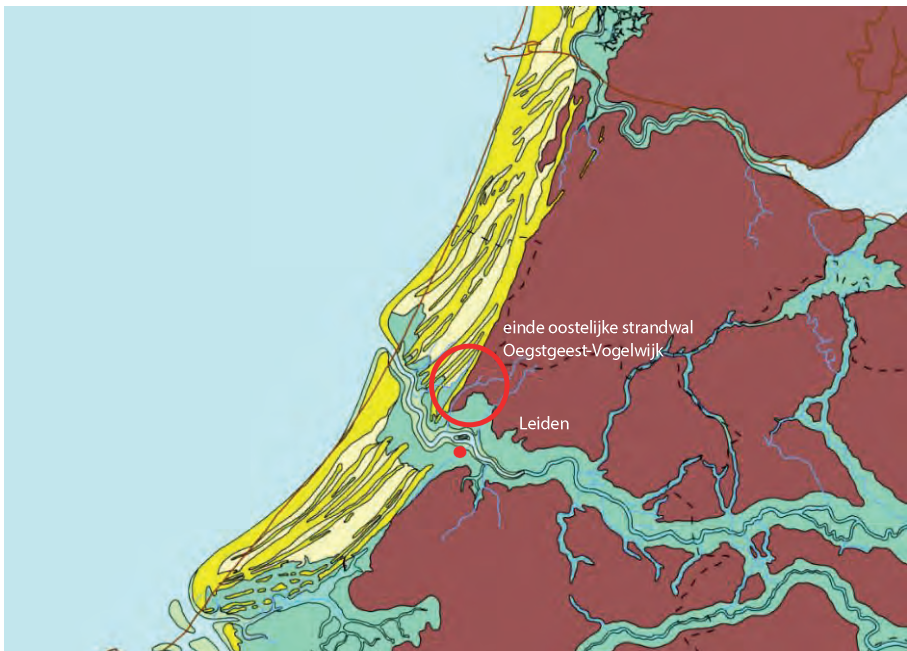
Om iets te begrijpen van het ontstaan van de Vogelwijk is het nodig om naar de ondergrond te kijken. Ruim 5000 jaar geleden lag de kustlijn en het strand ongeveer in onze wijk. Omstreeks die tijd kwamen er enorme hoeveelheden zand via de Rijn in zee terecht, dat afkomstig was van de gletsjers in de Alpen. De zee legde dat zand voor de kust. Steeds opnieuw ontstond er eerst een zandbank, daarna strand en daarna - door opstuiving met duinen - een strandwal. Zo schoof de kust almaar verder richting zee. In dat proces werden strandwallen gevormd, als hogere zand-

ruggen parallel aan de kustlijn. Zij waren destijds veel zichtbaarder dan nu en zijn pas later afgegraven. Strandwallen worden ook wel 'geesten' genoemd. De naam Endegeest komt daarvandaan en betekent dus het einde van de geestgronden. Doordat de zee in het begin tussen de geesten vrij spel had, ontstond daar een soort waddegebied, dat af en toe droog kwam te staan. Hierdoor werd er begroeiing mogelijk, waaruit later veen ontstond. Zand en klei zette zich op het veen af. Ook de Rijn overspoelde het lage land, waarbij tevens water uit zee meekwam. Vlak langs de Rijn en haar zijrivieren ontstonden verhogingen langs de rivierbeddingen, die oeverwallen werden genoemd. Tussen de geesten in was er 'poel' (moeras). Dat waren onbewoonbare moerassige veengebieden, waar veel oude krekten doorheen liepen. Geleidelijk aan begon men die gebieden voorzichtig bruikbaar te maken, nog niet om er te

wonen maar wel om als landbouwgebied te gebruiken, als weiland of als hooiland. De namen van kasteel Paddenpoel, klooster Mariënpool en het gehucht Poel, zijn afgeleid van het woord 'poel'. Poelgeest lag op een dunnere zandlaag, met klei eronder en was dus half poel en half geest.

De hoger gelegen en daardoor droge strandwallen en rivieroevers kregen geleidelijk aan bewoners. Het grondgebruik was vele eeuwen lang spaarzaam en werd vooral bepaald door het natuurlijke landschap. De hoofdfunctie was agrarisch met een paar tuinderijen.

De Vogelwijk ligt op het uiteinde van de strandwallen ten noorden van de Rijnmond en ligt grotendeels op de meest oostelijke (dus eerst gevormde) strandwal. Deze strandwal eindigde zo ongeveer waar nu de manege Moedig Voorwaarts ligt en liep van daar in noordoostelijke richting via Warmond naar Sassenheim.

Ligging van de strandwallen (geel) in West Nederland rond het jaar 100 na Chr.

Geologische kaart van de Vogelwijk

De strandwal had een breedte van circa 170 meter en lag ongeveer tussen de Nachtegaallaan en de Lijsterstraat. In de bodem van de Vogelwijk zitten ook klei- en veenlagen. Dat komt doordat de wijk op de overgang ligt van de strandwal naar de monding van de Rijn.

Menselijk ingrijpen met paden en sloten

Boerderijtjes werden gebouwd op de hogere zandruggen, bij voorkeur aan de rand. Zo kon men in de zomer het vee op de moerasachtige grond weiden en daar ook hooien en turfsteken. Al vroeg werden slootjes voor de afwatering gegraven, al dan niet gebruikmakend van de krekken. De strandwallen vormden de natuurlijke ondergrond voor de aanleg van paden en wegen. Tussen de jaren 1000-1500 liep op de Oegstgeesterwal een deel van de belangrijke grafelijke weg tussen Haarlem en 's-Gravenhage. Pas veel later kwamen er dwarswegen, die de gehuchten met elkaar verbonden, zoals Oegstgeest, Poel en Lopsen. Het klooster

Lopsen lag op de plek van het huidige wijkje d'Oude Morsch. Aanvankelijk hadden de broeders het goed, ze verdienden hun geld met het illustreren van liturgische werken en het schilderen van religieuze altaarstukken. Later was er sprake van een 'nogal armoedig stadsklooster'.

In de winter waren de dwarswegen vaak niet

Gezicht op klooster Lopsen. Naar fantasie getekend in 1783 door Cornelis Brouwer

begaanbaar. De ligging van de Warmonderweg en de Nachtegaallaan is dus niet toevallig, aangezien zij de loop van de oude strandwal volgen. Daarvan is ook de richting van de Rijnsburgerweg min of meer afgeleid, die als een as staat op de 'Vogel-wijkse' strandwal. Die zorgde voor de verbinding tussen de kust en de wegen op de zandruggen. De ondergrond is natuurlijk gevormd door de zee en de Rijn en dat is terug te zien in het stratenpatroon van de meeste straten in de Vogelwijk, evenals die van de Raadsherenbuurt.

Daarna werd er door mensenhand een fijner netwerk van paden en sloten aan toegevoegd. Sloten, wateringen en vaarten dienden aanvankelijk voor het regelen van het waterpeil en dus ook voor de afwatering. Verder werden de waterwegen ook letterlijk als wegen gebruikt. Omdat de drassige grond tussen de wallen - zeker in de winter - moeilijk begaanbaar was, waren schuilen en

vloten vaak de enige oplossing om vee, oogst en bijvoorbeeld bouwmaterialen naar en van markten te vervoeren. Vaak kon men pas op een plek gaan bouwen, nadat er een waterweg naartoe was gegraven. Dit alles resulteerde vanaf de elfde eeuw in bedijking en poldertjes. Zo ligt het Bos van Bosman en een groot deel van de Vogelwijk in het noordelijke deel van de Pesthuispolder. Een belangrijke, nog steeds bestaande, waterloop is de Poelwatering, die langs de wijk loopt en onder de Poelbrug duikt bij de Rijnsburgerweg om uiteindelijk uit te monden in de Haarlemmertrekvaart, oorspronkelijk het riviertje de Mare.

Het voorgaande maakt duidelijk dat grond en water belangrijke voorwaarden zijn voor de vestiging van de mens, om te wonen, te werken en zich te kunnen verplaatsen. De Vogelwijk vormt daarop geen uitzondering. Grond en water zijn in het verleden van groot belang geweest voor het ontstaan en de inrichting van onze wijk.

Figuratieve kaart van de Pesthuispolder ten noorden van de Poelwatering (A856), te zien is 'de verhoefslaging der polderkade', Melchior Bolstra, 1756. Bron: Hoogheemraadschap van Rijnland

1.3 De eerste bewoners

Onze wijk heeft een zeer oude geschiedenis. Naar schatting woonden de eerste mensen 3800 jaar geleden op de door de natuur gevormde strandwallen. De tot op heden oudste bewijzen van menselijke bewoning in deze streek zijn in het noordelijke gedeelte van Wassenaar aangetroffen. De eerste 'Vogelwijkers' kozen dus bijna veertig eeuwen terug hier hun woonplaats op bereikbaar en droog gebied van de strandwal. Opgravingen op dat terrein brachten overblijfselen aan het licht van een akkerbouwcomplex uit de midden en late IJzertijd (500-12 voor Chr.) en uit de Romeinse tijd (12 voor Chr.-270 na Chr.). Er blijkt een kleine Germaanse nederzetting op de strandwal te hebben bestaan, met daaromheen meer drassige grond, waar de bewoners hun hout kaptten, op dieren jaagden en hun vee lieten grazen. De eerste bewijzen daarvan werden in 1986 gevonden bij aanleg van het fietspad naar de manege.

Ruim tien jaar later, toen er plannen waren om het Pomonaterrein te gaan bebouwen, kwamen er proefboringen, waarna archeologische opgravingen volgden.

NRC Handelsblad schrijft op 30 mei 2000:

Archeologen hebben bij opgravingen op het sportpark Pomona bij Leiden restanten van vijf waterputten, twee wagenwielen en een ladder uit de Romeinse tijd blootgelegd. Zij spreken van een unieke vondst en een voorbeeld van vroege, ecologisch verantwoorde omgang met materialen."

De opgravingen hebben een schat aan materiaal uit de Romeinse tijd opgeleverd: boerderijpalen, dierskeletten (onder andere van een op rituele wijze begraven paard), restanten van waterputten en scherven van Romeinse potten. Ook wagenwielen werden gevonden. Hier woonden Germanen, die handelscontacten met de Romeinen onderhielden.

Romeinse nederzetting in Nederland

Het grensgebied van het Romeinse rijk

De Rijn was de hoofdverkeersader voor het vervoer van goederen en vormde de grens aan de noordzijde van het Romeinse rijk. Die grens, limes geheten, bestond uit een weg van ongeveer negen meter breed en was verhard met grind. Het Nederlandse woord limiet is hier overigens van afgeleid. Om de 2.200 meter stond een mijlpaal, een zogeheten Gallische leuga.

Replica van een mijlpaal, Valkenburg (ZH)

De Romeinse grensweg diende vooral om snel troepen te kunnen verplaatsen. Men trof er zo nu en dan een fort (castellum) en wachttorens aan. In onze omgeving liep die weg over de lijn Breestraat-Noordeinde-Haagweg-Rijndijk. De helft van het huidige Leiden was Romeins grondgebied. Zuidelijk van de Rijn en dus binnen het Romeinse rijk, woonden de Germaanse Kaninefaten (de Romeinse schrijvers Caesar en Tacitus gaven deze naam aan de Germaanse bewoners).

Die hadden vanaf het jaar 125 als districtshoofdstad Forum Hadriani (het huidige Voorburg). Zij leverden ook wel soldaten voor de Romeinse legioenen. Noordelijk van de Rijn, dus aan de kant van onze Vogelwijk, woonden waarschijnlijk Friezen.

De Romeinen hadden forten met aarden wallen, met palissaden en droge of natte grachten. Deze dienden ter bescherming, als toevluchtsoord, maar zeker ook als machtsmiddel ter beheersing van de omgeving. De Romeinen wilden voorbij hun grens ook een strook niemandsland, glacis genoemd: een buffergebied zonder vrije Germanen en met een goed gezichtsveld vanaf de wachttorens en de forten. In rustiger tijden, zoals in de 2e eeuw, werd dat allemaal niet zo nauw genomen en zijn er tussen (het huidige) Alphen aan den Rijn en Katwijk wel zeventien vindplaatsen van 'inheemse' nederzettingen bij de rechter Rijnsoever gevonden. Ook ons vroegere Pomonaterrein was een glacis.

Er is weinig bekend over de oorspronkelijke bewoners van dit deel van Leiden. Vandaar dat de opgravingen op het voormalige Pomonaterrein van groot historisch belang zijn, om lacunes in de kennis over de bewoning van het glacis op te vullen.

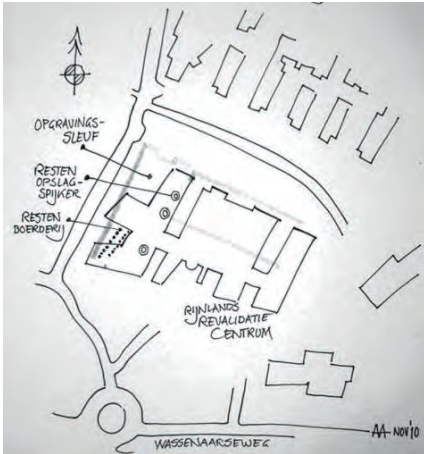
Opgravingen in de wijk

In 2000 groeven de archeologen eerst een proefsleuf van 115 meter lengte, richting NO-ZW op het voormalige sportveld. Vervolgens werden parallel aan het fietspad langs de Nachtegaallaan drie putten naast elkaar gegraven. De totale oppervlakte van de locatie bedroeg ongeveer 3.000 m².

De archeologische vondsten

Het Pomonavelde bleek rijk aan kleine vondsten en resten, die allemaal moesten worden geanalyseerd en gedocumenteerd. Dat alles ging onder grote tijdsdruk vanwege de bouw van het Rijnlands revalidatiecentrum.

Men vond resten van een Germaanse woning: veertig paalsporen in twee rijen zijn van een 'één-beukig' huis, van 8 x 30 meter. Men kon geen sporen van veestallen, haard of ingangen vinden. Er waren ook sporen van drie bijgebouwtjes van ongeveer 8 m² elk. Het zijn kleine opslagloodsen (spiekers) geweest. Tegen 'rot en vraat' hadden die meestal een verhoogde vloer en wanden van vlechtwerk met leem.

Schematische weergave plattegrond locatie opgravingen

Er werden zestien waterputten opgegraven, kuilen en greppels, vier dierskeletten, veel aardewerken overblijfselen, een pottenbakkersoven, hout- en graanresten en een paar metalen voorwerpen. Enkele aardewerken overblijfselen wezen op de handel in zout. Het aantal van zestien putten is nogal groot rond die ene woning, ofschoon er naast het opgravingsgebied wellicht nog meer woningen hebben gelegen. De putten slibden echter snel dicht door opkwellend zand en ze dienden tenslotte ook als afvalput. Een enkele maal bestond de putbodem uit een wagenwiel. Op een dergelijk fundament werden plaggen in het rond gestapeld tot een putschacht. De houtresten voor de bouw en voor de putten gaven aan dat er vooral eiken en in mindere mate elzen en essen werden gebruikt.

De pottenbakkersoven wijst op ambachtelijke bezigheden. Het leeuwendeel van de vondsten betrof keramiek, zoals (scherven van) kookpotten, bewaarpotten of eetgerei. Een klein potje was misschien kinderspeelgoed, of diende als bouwoffer voor een voorspoedige toekomst van het huis. De meeste gebruikskeramiek was met de hand gevormd en niet met behulp van een pottenbakkersschijf. Twee derde van het aardewerk bleek van inheemse stijl, de rest had een Romeinse stijl. Er zijn ook veel misbakfels gevonden. Scherven dienden onder andere als waterfilter in de put en voor ondersteuning van de palen van gebouwen.

Naast keramiek zijn er enkele metalen voorwerpen gevonden: een bronzen doosje bijvoorbeeld, dat waarschijnlijk diende om er een schrijfflankje met waslaag in op te bergen, of een militair diploma. Ook voorwerpen als weefgewichtjes, kralen, slingerkogels of vloertegels werden opgegraven, evenals stukjes van spijker- en muntrestanten. Onduidelijk is of de opgegraven slingerkogels voor de jacht of voor de strijd werden gebruikt.

Typisch is de 'meloenkraal' van 3 cm doorsnee, een nabootsing van de Romeinse glazen kraal.

Er zijn wel sporen gevonden, die naar graven verwijzen, maar er zijn geen menselijke resten gevonden. Gezondheidsindicaties ontbreken helaas ook, zodat over eventuele ziektes niets valt te vertellen.

Het bleek hier te gaan om een kleine nederzetting uit de periode van 100-250 na Chr. Op deze plek hebben boeren gewoond en gewerkt. Ze hadden wat vee (skelet van paard, koe, schaap en van een hond) en waarschijnlijk enkele akkertjes (sporen van gerst en emmertarwe). Men woonde op de hogere zandwal, putte water op de helling en boerde op de lageregelegen klei- en veengronden.

Rond het jaar 250 werd het veel natter in Holland, waardoor mensen zich niet langer hier vestigden.

Bovenaanzicht archeologische vindplaats Pomonaterrein, 2020

De archeologische vondsten leveren het bewijs dat de oudste tot nu toe gevonden sporen van bewoning op Leids grondgebied zich in de Vogelwijk bevinden. Waarschijnlijk voorzagen men ter plekke grotendeels in eigen behoefte en was er slechts in beperkte mate import en ruil. Hoeveel mensen en generaties het waren, hoe ze eruitzagen, wie het waren, Friezen of anderen, is niet bekend. Langzaam worden gissingen daarover beter inzichtelijk door andere opgravingen.

Het is goed te beseffen dat op deze plek in de Vogelwijk al heel lang geleden, in de Romeinse tijd en zelfs al in de ijzertijd, gewoond en gewerkt werd. Hoeveel sporen liggen er misschien nog binnen de wijk verborgen?

Enkele van de op het Pomonaterrein gevonden potten, bron: Jacqueline Röst

1.4 Kasteel Paddenpoel

Waar nu het Van Eijsingapark ligt en de studentenflats aan het Flanorpad staan, heeft ooit de ridderhofstede, oftewel het kasteel Paddenpoel van de Leidse burggraven gestaan en later het nonnenklooster Mariënpool.

Tot 1420 woonden de Leidse burggraven op Vogelwijkse grond in kasteel Paddenpoel, ook wel 'Podikkenpoel' of 'Moeraspoel' genoemd. Het kasteel was eigenlijk een ridderhofstede en heeft hier gestaan van ongeveer 1250 tot 1393 en wederom van 1405 tot 1420. Hier bevond zich aanvankelijk een hoeve en later een versterkt jachtslot bij het gehucht Poel met een donjon, een verdedigingstoren.

De betekenis van Paddenpoel is 'vijver met dik moeras'. Zeer waarschijnlijk is het kasteel zo genoemd omdat het gebied bijzonder drassig was, vooral ten noorden van de Rijn. Voor ontginning, maar zeker ook voor vervoer, waren weteringen belangrijker dan paden en wegen, omdat die grote delen van het jaar onbegaanbaar waren. Om (bouw)materiaal aan te voeren en te foerageren, moet Paddenpoel vanaf het begin al een waterverbinding hebben gehad, waarschijnlijk direct zuidwaarts naar de Rijn. Maar welke verbinding dat was, is niet bekend. De Poelwetering langs Paddenpoel wordt namelijk pas in 1399 gemeld als nieuw te graven water voor de aanleg van wat nu de Rijnsburgerweg heet.

Stille getuigen van het kasteel zijn twee, sterk overwoekerde, muurtjes in het water langs de Wassenaarseweg bij de studentenflats aan het Flanorpad. En er is bij het Springerpad ter hoogte van de (inmiddels verdwenen) tennisbaan nog steeds een inzinking te zien, die aangeeft waar ooit de slotgracht van het kasteel lag.

Kasteel Paddenpoel was omgeven door een slotgracht die diende ter verdediging en als afwatering. Het eerste kasteel bestond uit een zware woontoren met lagere muren als rechthoek erom-

heen. Zeer waarschijnlijk was het latere kasteel (1405-1420) groter en had bovendien een voorburcht met meerdere woongedeelten, stallen en andere bouwwerken, die verbonden waren met de woontoren door een ophaalbrug over een gracht. Het eerste kasteel was in bezit van het geslacht Van Egmond, waarvan 'Kwade Wouter' zeer geducht was. Hij was de schoonvader van de Leidse burggraaf Van Kuyc, die op zijn beurt weer Ambachtsheer van Oegstgeest was. In 1364 kwam het kasteel in het bezit van de familie Van Wassenaer.

De eerste keer dat het kasteel werd vernietigd, was in 1393. Dat speelde tijdens het conflict tussen de Hoeken en Kabeljauwen, een strijd binnen de elite van het graafschap Holland. Het kasteel werd vernietigd, omdat Aleid van Poelgeest, maitresse van graaf Albrecht van Beieren, in 1392 door Hoekse edelen in Den Haag werd doodgestoken. Samen met Albrechts 'meesterknaap' Willem Cuser, die al twee eerdere aanvallen had overleefd.

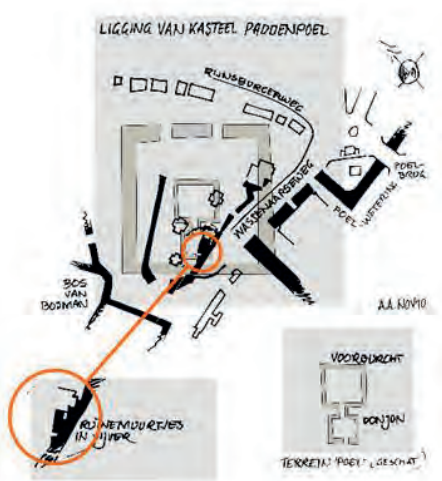
De moord op Aleid van Poelgeest, 1393

Albrecht was woest en liet burggraaf Filips IV van Wassenaer verbannen terwijl hij, Albrecht, de rechten van de burggraaf zelf overnam, tot een herstel ervan in 1399. Bij deze verwickelingen werd ook kasteel Paddenpoel met de grond gelijk gemaakt, net als andere Hoekse kastelen, zoals

Het Sandt in Rijnsburg, Huys te Warmont, Oudenhof in Oegstgeest en Kasteel Duivenvoerde in Voorschoten. Floris van Alkemade kreeg de grond van Paddenpoel tot 1403, toen Filips IV het terugkocht en in 1405 het kasteel groter liet herbouwen. In 1396 hadden Filips IV en graaf Albrecht zich verzoend en had Filips de grond van Het Sandt teruggekregen. Later werd hij ook Heer van het nieuwe ambacht Het Sandt.

't Klooster Mariëpoel' buiten Leijden, 1572

Reconstructie van Paddenpoel in de 15e eeuw, op basis van opgravingen (F. Lugt)

Nadat het kasteel in 1420 opnieuw werd verwoest, ditmaal door Jan van Beieren, werd ridder Boudewijn van Zwieten in 1428 eigenaar van het terrein met slotgracht van Paddenpoel van ongeveer honderd bij zestig meter. Hij stichtte er in 1428 het Regularissenklooster Mariëpoel, dat werd gebouwd op de ruïnes en met de stenen van kasteel Paddenpoel. Mariëpoel was een rijk klooster. De nonnen bezaten talrijke stukken grond in de omgeving, hielden een paardenfokkerij en financierden de oorlog tegen Utrecht. Met de gemeente Leiden hadden ze een onderhoudscontract voor de Rijnsburgerweg. Vlak voor het Leids beleg is het klooster in 1573 met de grond gelijkgemaakt om de Spanjaarden

geen dekking te geven. Later ontstond hier het gehucht 'Poel' met enkele boerderijtjes en een herberg. Nog in 1905 lagen er duidelijk resten van het voormalig klooster Mariëpoel bij de tennisbaan. Dat kunnen ook de oorspronkelijke stenen van het kasteel zijn geweest, waarmee het klooster indertijd werd gebouwd. De tennisbaan bestaat inmiddels niet meer en is bij de nieuwbouw van Nieuweroord 'teruggegeven' aan het bos.

In 1927 en 1966 werden er enkele opgravingen verricht door archeologen. In 1927 was bij de bouw van de villa van prof. mr. Van Eijsinga een deel van dit gebouwencomplex opgegraven en in kaart gebracht. Steenomvang, vondstmateriaal van de burcht en grote delen van de voorburch toonden aan dat de archeologen delen van het tweede kasteel Paddenpoel hadden opgegraven.

In 1966 vonden onderzoekers een hoektoren en een toegangspoort en tevens een brede binnen-gracht. Aan de buitenzijde van de gracht lag een grote voorburcht, omgeven door nog een gracht en verdedigingsmuur. Over de buitenste gracht lag een toegangsbrug op twee stenen pijlers naar de burchtpoort. De toegang van buitenaf tot deze voorburcht zelf lag tussen twee ronde torens, terwijl de woon- en dienstgebouwen vooral aan een van de zijden lijken te hebben gelegen.

De zuidpunten van zowel het eerste als het tweede kasteel grensden aan het huidige fietspad van de

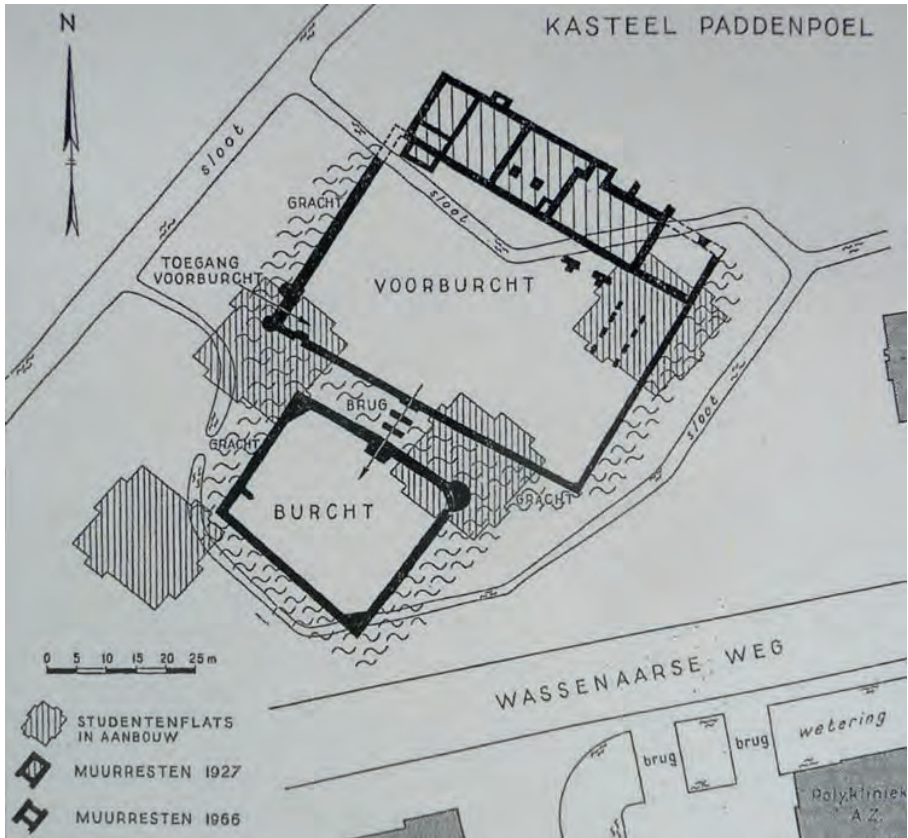
Wassenaarseweg. Drie van de huidige studentenflats aan het Flanorpad staan deels binnen de lijnen van de vroegere kasteelmuren. Die flats en ook de huizen van het Van Eijsingapark staan dus op de vroegere kloostergrond en daarvoor kasteel Paddenpoel.

Foto's links en rechts: Opgravingen in 1967 van de resten van Paddenpoel en Mariënpool bij de studentenflats aan het Flanorpad. Bron: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Uitsnede uit een kaart van Jacob van Deventer uit 1545. Het klooster en dus de plek van kasteel Paddenpoel staat met 'Poel' aangegeven. Onderaan Leiden, met rechts de Hooglandse kerk en de Burcht en linksonder de Pieterskerk.

Ligging van kasteel Paddenpoel in de 15e eeuw, geprojecteerd op de huidige bebouwing

IAN BAENERHEER VAN WASSENAER · BVRCHGRAEF VAN LEYDE
RIDDER VAN OORDEN VAN GULDEN VLIES · CAPITAİN GENERAEL
DES K · M · IN VRIESLANDT · ANNO · 1521 · 22 · ENDE · 23 ·

2 DE WIJK IN VOGELVLUCHT

De geschiedenis van de plek waar de Vogelwijk ontstond, begint ergens in een heel ver verleden. Helaas is deze historie niet of nauwelijks in geschreven bronnen vastgelegd. Het verhaal over de wijk zelf is veel eenvoudiger te reconstrueren. Hier vertellen bewoners over hun belevenissen, lees je over de buurtwinkels en over allerlei andere wetenswaardigheden. Deze verhalen zijn gebaseerd op herinneringen van (oud-)Vogelwijkers en opgeschreven door de jaren heen.

2.1 De beginjaren van de Vogelwijk

De Vogelwijk werd ruim opgezet met een tuin bij alle woningen. De Lijsterstraat kreeg bomen. De buurt was geen armenwijk, maar ook geen echte middenstandswijk. De Raadsherenbuurt was wat chiquer. De huizen van de Vogelwijk waren eigenlijk bedoeld voor de arbeiders van de fabrieken in de Leidse binnenstad, maar dat was te ver en ook te duur. De bewoners van de Vogelwijk vormden een mix van alles: geschoolde arbeiders, postbodes, artsen, onderwijzers, buurtwinkeliers, veel gezinnen met flink wat kinderen. Mensen uit het centrum vonden het een 'betere buurt', waar professoren woonden, zoals 'opa bontkraag', 'opa Post' en professor Tinbergen.

Het aanzien van de wijk was in de begintijd heel anders dan nu. Wie in vroegere jaren de wijk inkwam, zag als eerste het dominante gebouw van de Anna-kliniek aan het einde van de Lijsterstraat. De bomen waren nog jong en er waren buurtwinkels. Het Bos van Bosman was nog niet openbaar toegankelijk. De Wassenaarseweg was in die tijd nog niet doorgetrokken en eindigde waar nu de Blauwe Vogelweg begint, die toen niet meer was dan een sloot. De gele tram reed vanaf hier

door de velden naar Wassenaar. Tegenover de huidige Albinusdreef stond een daglonershuisje, een eenkamerwoning met twee bedsteden, zonder water-, gas-, riool- of lichtaansluiting. In de winter moest het hier wonende gezin Ravensbergen de sneeuw van de bedden vegen. Vader was tuinman van de familie Bosman. Als beloning voor het stoken van de centrale verwarming in het huis van de familie Van Eijsinga mocht hij elke dag twee emmers drinkwater tappen bij de professor thuis. In de jaren vijftig moest het huisje plaatsmaken voor een tbc-barak. Nu staat er een studentenflat.

Advertentie Leidsch Dagblad 9 mei 1931

Slechts een vijfde van de huizen van de Vogelwijk was koophuis. In 1930 kostte zo'n huis 6.000 gulden. De huur in 1937 bedroeg 20 à 30 gulden per maand; ongeveer eenderde van een maandsalaris. De huurhuizen waren het bezit van onder meer het Pensioenfonds van de Delftse Gist & Spiritus Fabriek. In veel huizen

woonden twee, soms drie gezinnen.

Er woonden ook veel studenten en verpleegsters op kamers. En met dertig gulden voor de grote voorkamer op de eerste etage had de hoofdhuurder de huur eruit. Voor sommige huurders (de zogeheten commensaals of kostgangers) werd ook de was gedaan en eten gekookt.

De wijk zag er nogal eenvormig uit: allemaal een ligusterheggetje en een hek met twee horizontale metalen buizen. Zelfs de voordeuren waren hetzelfde: het middenpaneel was vuurrood met aan weerszijden donkergroene balkjes en de rest van de deur was ook groen. De schoonheidscommissie van Leiden bewaakte dat. Het waren in het begin nogal eenvoudige huizen. Tot na de Tweede Wereldoorlog was er maar één tappunt met koud water in het hele huis en één wc. In elk huis stond aanvankelijk één kolenkachel, maar dat werden geleidelijk aan meer kolen-, olie- en gas-kachelletjes. Het koken ging op enkele gaspitten. Een petroleumstelletje werd daarnaast gebruikt om gerechten warm te houden of te laten sudderen. In elk huis was een gasmeter. Stopte je daar een gasmunt in, dan kreeg je stadsgas. Met de invoering van het aardgas eind jaren vijftig is dit afgeschaft.

2.2 De Tweede Wereldoorlog

Op 10 mei 1940 bezetten de Duitsers Nederland. Op het vliegveld Valkenburg werden duizend Duitse parachutisten gedropt. Op 15 mei trokken de eerste Duitsers Leiden binnen. Duitse tanks werden aan de overkant van onze wijk, bij Poelgeest, neergezet. Uit vrees voor luchtaanvallen van de Engelsen was de straatverlichting vanaf de eerste oorlogsdag buiten werking gesteld en kregen de bewoners van Leiden de opdracht hun huis 's avonds te verduisteren.

Eten 'op de bon'

Op 1 juni 1940 waren schoenen, koffie en thee alleen nog maar beperkt 'op de bon' verkrijgbaar.

Niet lang daarna gold dat ook voor brood, suiker, textiel en vlees(waren). Men kreeg Algemeene Distributiebonboekjes en Broodboekjes.

Duits fietspeloton, 10 september 1943

In 1942 richtte de heer Zonneveld de tuingroep van huurders van een volkstuin op. Dankzij die volkstuinen hadden de tuinders groenten en aardappelen. Zij moesten hun tuinen wel bewaken tegen hongerige rovers; voor wie geen eigen groentetuintje had, was het moeilijker. Voor Vogel-wijkers was er een centrale keuken in de Leidse Houtschool. Daar kon men een portie stampot, soep of pap halen. Het menu werd steeds soberder en op het laatst was er niet veel meer dan suiker-bietenpulp en waterige soep. Naar schatting heeft een kwart van de Leidenaren in de Hongerwinter gebruik moeten maken van dergelijke centrale keukens. Sommigen gingen 's nachts op voedseljacht. Een rijk gezin dat in de Merelstraat woonde, hield Vlaamse reuzen (een groot konijnerras) in een hok in de achtertuin. Het hok stond tegen de schutting, die grensde aan een tuin in de Roodborststraat. Vanuit die tuin werd door hongerige buurtgenoten een gat in de schutting en in de achterwand van het hok gemaakt, zodat

ze de konijnen konden meenemen. De vader van John Boelee heeft de konijnen vervolgens in de schuur geslacht en gedeeld met de buren.

Voedselzoektocht Hongerwinter

Veel mensen uit het westen gingen in de Hongerwinter van 1944-1945 op voedselzoektocht. Eén wijkgenote liep naar Drenthe en kwam terug met aardappelen en wat brandstof. De Duitsers prikten in de zakken om te zien wat erin verborgen zat. Een andere wijkgenote liep met een handkar vol linnengoed en sieraden naar de Veluwe en ruilde die voor tarwe en aardappelen. De tarwe werd thuis in een soort koffiemolen tot bloem gemalen.

Brandstof was schaars

Ook brandstof was al snel schaars. In de meeste huizen brandden de kachels op kolen of olie, maar de voorraden raakten op. 's Winters werd slechts één kamer verwarmd. In de zoektocht naar alternatieve brandstof, sneuvelden de houten hekjes voor de huizen.

John Boelee:

Er stonden vooral veel vruchtbomen. Die werden in stukken gehakt en meegenomen. Maar Bosman gebruikte grote vetkolen om de broekassen mee te stoken.

De bomen aan de Rijnsburgerweg, uit het Leidse Hout en van de Stadskwekerij verdwenen. In de Lijsterstraat werden alle bomen in één nacht

omgezaagd door de bewoners, die vonden dat de boom voor hun deur ook hun eigendom was.

In het Bos van Bosman was altijd wel wat te halen. Hele boomstronken en takkenbossen werden uit het Bos van Bosman versleept en de huizen ingedragen. In of achter het huis werden de grote delen hout verzaagd in piepkleine stukjes, die vervolgens werden verstoofd in de 'wonka' (WONDERKACHEL, gemaakt van conservenblikken).

Koken op de wonka

Op het landgoed van Bosman heeft vast niet alleen Jan Wolkers af en toe een edelkarper opgevisst met een snoer aan een bonenstok.

Als ik er een gevangen had, verstopte ik hem onder dorre bladeren, zo ver van het pad dat niemand hem kon horen slaan." (uit Terug naar Oegstgeest 1965).

In het laatste oorlogsjaar werd de levering van elektriciteit beperkt tot bepaalde uren. Een hoge Duitse officier, inwonend op de Rijnsburgerweg, kreeg wel gewoon elektriciteit geleverd. Een deel van de Vogelwijk genoot hiervan zonder dat de officier het doorhad. In 1944 hield de gaslevering aan particulieren helemaal op en dat betekende dat er niet meer gekookt kon worden op gas.

Onderduikers

Toen Nederlandse mannen, ouder dan zeventien jaar, werden opgeroepen om verplicht in Duitsland te gaan werken in de 'Arbeitseinsatz', doken er heel wat onder, net als de Joden. Er vonden razzia's plaats, ook in de Vogelwijk. De Duitsers arriveerden dan met een vrachtwagen en doorzochten de huizen. Ze staken bajonetten in de ruimte boven de schuifdeuren tussen de voor- en achterkamers om eventuele onderduikers te vinden.

Bij mevrouw Buurman van Leeuwerikstraat 25 zat een joods jongetje ondergedoken. Toen op een dag een vrachtwagen kwam voorrijden, schrok ze enorm. Het was gelukkig loos alarm, maar het jongetje is toen meteen elders ondergebracht. Een andere vrouw in de Leeuwerikstraat had een aantal jonge joodse kinderen in huis genomen met wie ze overdag buiten ging wandelen. Buurtbewoners overtuigden haar dat de situatie veel te gevaarlijk was. De kinderen werden ondergebracht in de Anna-kliniek, waar ook andere onderduikers zaten. Deze onderduikplaats werd helaas verraden; de kinderen werden opgepakt en weggevoerd. Geen van hen heeft de oorlog overleefd.

Bij de familie Rietveld, die woonde op de hoek Lijsterstraat- Rijsburgerweg, zat een joodse vrouw ondergedoken. Haar twee zoons Jan en Joop, zaten verborgen op Roodborststraat 28 en later bij mevrouw Hendriksen, Roodborststraat 52. Zij hebben de oorlog overleefd. Een andere onderduikster die bij mevrouw Hendriksen had gezeten, werd verraden. Mevrouw Hendriksen is via Scheveningen naar het concentratiekamp Vught getransporteerd. Na drie maanden werd zij vrijgelaten, totaal verzwakt en ziek. Buurtgenoten zamelden beetjes levensmiddelen in voor haar en de kinderen. Mevrouw Hendriksen heeft de rest van de oorlog illegaal werk gedaan, zoals het verspreiden van verboden drukwerk en het knoeien met

verzekeringbonnen. De vroegere onderduikers die de oorlog overleefden, hebben altijd contact gehouden met de dochter van mevrouw Hendriksen.

Verklaring dat W. Zandvliet "onmogelijk gemist kan worden, enige goede vakman in bedrijf", april 1944

NSB'ers

In de Vogelwijk woonden enkele Duitsgezinde mensen en NSB'ers.

Mevrouw Van de Broek en haar moeder konden het huis aan de Lijsterstraat 7 huren, mits zij een Duitsgezind echtpaar - de man werkte voor de Duitsers in Katwijk - lieten inwonen. Dat echtpaar is wijselijk vlak na het einde van de oorlog verhuisd.

In het hoekhuis van de Roodborststraat 48 woonde een gezin met acht kinderen. De vader werd door de Duitsers gedwongen voor de Duitse strijdmacht te werken. Een van zijn zoons raakte in de ban van de NSB en sneuvelde later aan het oostfront.

In de Vinkenstraat woonde een NSB'er die niet veel kwaad deed. Net als een NSB'er in de Leeuwerikstraat wiens zoon een been verloor tijdens gevechten in Rusland. Deze man heeft nooit iemand verraden, terwijl hij aan de heer Buurman een exemplaar vroeg van de verzetskrant Het Dagelijks Nieuws, om op de hoogte te kunnen blijven van de werkelijke oorlogssituatie.

Het verzet

Het Dagelijks Nieuws (juli 1944-mei 1945), de opvolger van Het Bericht, was een van de grootste ondergrondse bladen. Naast verzetskranten, brachten ook uitzendingen van de illegale radiozender Radio Oranje mensen op de hoogte. Radio's waren verboden en werden op zolder of onder de vloer verstopt.

Toen bij de heer Buurman een Feldwebel werd ingekwartierd, wees Buurman in een Duitse Bijbel de tekst aan: 'Hebt uw vijanden lief'. De volgende dag was de Feldwebel vertrokken.

In de Lijsterstraat woonde een moeder met twee zonen, van wie de ene in het Duitse leger zat en de ander bij de geallieerden. Deze laatste heeft het gepresteerd om een voedselpakket in de Lijsterstraat te droppen met een briefje "voor mijn moeder, voor de vinder pakjes sigaretten."

Sigaretten waren destijds een gewild artikel. Dan was er in de Lijsterstraat nog een 'moffenhoer'. Toen men haar na de oorlog uit wraak wilde kaalscheren, is dat door buurtbewoners verhinderd.

In 1944 werden er Duitsers ingekwartierd bij de Anna-kliniek. Op het dak van de Anna-kliniek lag een vlag van het Rode Kruis, om te voorkomen dat het ziekenhuis gebombardeerd zou worden.

Daarom kwartierden de Duitsers zich ook het liefst in bij ziekenhuizen.

Bij de keuken stonden kisten met munitie opgestapeld en op het veld voor de Anna-kliniek stond Flak (Flugabwehrkanone, luchtafweer).

De familie Sevensma kwam in 1938 naar de Rijnsburgerweg 162 en bezat een dozijn flessen witte wijn. Wijn was in die jaren zeer kostbaar en uit vrees dat de Duitsers deze drankvoorraad in beslag zouden nemen, verborg de familie de wijnflessen op de bodem van de tuinvijver. En zo kon men op Bevrijdingsdag een koel glas wijn heffen.

De bevrijding

De honger en armoede konden niet direct na de bevrijding worden opgelost. Al vanaf eind april 1945 werden voedselpakketten gedropt, die onder andere naar de meelfabriek in Leiden werden overgebracht, zodat de inhoud, bestaande uit meel, boter, kaas, bacon, chocolade en gedroogde eieren, kon worden verdeeld en gedistribueerd.

Proclamatie, 4 mei 1945

Op 8 mei trokken de Canadezen met de Prinses Irenebrigade vanaf de Hoge Rijndijk via het Levendaal, Breesstraat, Blauwpoortsbrug, het station, Rijnsburgerweg naar de Warmonderweg, waar ze hun tenten opsloegen bij Oud-Poelgeest. Ze deelden op de Leidse Houtschool kauwgom, chocolade, biscuit, een tandenborstel met tandpasta en een tol uit.

Vreugde overheerste in de Vogelwijk en overal op straat wat het feest.

Bevrijdingsfeest in de Lijsterstraat, 1945

Transport van voedselpakketten via de Rijnsburgerweg naar de Meelfabriek

Stolpersteine

Het is onvoorstelbaar dat in onze Vogelwijk op een kwade dag mensen uit hun huizen zijn gehaald, op de trein gezet en vermoord. Maar juist die tegenstelling van onze vredige wijk met de afschuwelijke gebeurtenissen van destijds, laat zien hoe het meest gruwelijke zomaar beslag kan leggen op ons ogenschijnlijk normale leven.

Ceremonie en kleine steentjes

Op 15 juni 2022 zijn in de Vogelwijk drie Stolpersteine geplaatst. De struikelstenen, zoals ze in het Nederlands heten, zijn gelegd bij woningen waar in de Tweede Wereldoorlog Joodse Leidenaren woonden, die in concentratiekampen zijn vermoord. Bij het plaatsen van de Stolpersteine in de Vogelwijk was er een kleine ceremonie, waar nabestaanden, de huidige bewoners, vertegenwoordigers van de gemeente en de stichting Herdenking Jodenvervolgung Leiden en andere belangstellenden bij aanwezig waren. Er werden bloemen gelegd en – volgens een oud Joods gebruik – ook kleine steentjes, ter nagedachtenis aan de overledenen. Na afloop is het Kaddisj uitgesproken, een van de belangrijkste gebeden (voor overledenen) in het Jodendom.

Albert Kamm
Lijsterstraat 8

Käthe Hannes - Glaser
Mezenstraat 1

Leo Henri
Heimanna Louise Klein -Markus

Herinnering levend houden

Stolpersteine moeten de herinnering aan de slachtoffers van het naziregime levend houden. Veelal Joodse slachtoffers van de Holocaust, maar ook andere slachtoffers worden herdacht, zoals Sinti, Roma en homo's. Stolpersteine zijn kleine stenen met een messingplaatje, waarin de namen en gegevens staan van de mensen die zijn weggevoerd. De gedachte erachter is dat mensen er niet letterlijk over struikelen, maar buigen om de tekst te lezen. Of zoals Günter Demnig, de kunstenaar die het idee ontwikkelde, zegt: "je struikelt met je hoofd en met je hart".

In Leiden zijn meer dan 250 Joodse medeburgers in de oorlog weggevoerd en vermoord. De komende jaren worden voor hen Stolpersteine geplaatst. Sinds 1992 zijn er door heel Europa meer dan 90.000 Stolpersteine gelegd, waarvan tot nu toe ongeveer 8.500 in Nederland. Wil je meer weten, kijk dan op: www.herdenkingleiden.nl/stolpersteine

2.3 De jaren vijftig

Na de Tweede Wereldoorlog was er sprake van grote woningnood. Nog altijd werden er huizen dubbel bewoond en inwonen bij de ouders na het huwelijk was heel normaal in die tijd. Ook ging men (weer) verhuuren aan studenten.

Vlak na de oorlog deed ons huis een huur van 35 gulden in de maand.

Bij ons kwamen vooral studenten uit Indië. Die hadden een zogeheten Malino-Beurs om hier Indologie of Indisch Recht te studeren.

We hadden er wel vijf in de kost en als moeder een rijsttafel maakte, brachten ze nog extra vrienden mee.

Het was een vol huis, maar wel gezellig. Ma en ik hadden beneden de voorkamer en op tweehoog onze slaapkamer.

Er werd in de Vogelwijk een wijkcomité in het leven geroepen voor de organisatie van optochten en (kinder)feesten op straat, dans, muziek en zang. Willy Kroon-Taverne herinnert zich leuke activiteiten in de grote vakanties, die druk bezocht werden, vooral door kinderen die niet of nauwelijks met vakantie gingen in de jaren vijftig. Ter gelegenheid van een feestdag was er een kinderoptocht in de Vogelwijk. "We liepen met versierde fietsen, steppen en poppenwagens door de straten".

Er was in de vijftiger jaren ook al een Vogelwijkfeest. En er zijn herinneringen aan een braderie. Er liep toen een man rond in een pak met allemaal velden van dobbelstenen. Iedereen kon raden hoeveel stippen er op het pak zaten.

De Vogelwijk is altijd een leuke wijk geweest om op te groeien

Vanwege de strenge zwarte-kousen-kerk-opvoeding, mochten we thuis niet luisteren naar 'De Bonte Dinsdagavond Trein' op de radio. Bijna iedereen luisterde daarnaar. Als de radio bij de bovenburen nogal hard aanstond, kon ik veel horen vanuit mijn slaapkamer.

De familie Labree voor Lijsterstraat 22, hoek Roodborststraat

Hennie Labree vertelt over Lijsterstraat 22, waar hij is geboren en heeft gewoond van 1943 tot 1969.

Het hek aan de voorzijde van ons huis was 's avonds een soort hangplek voor de wat oudere jeugd.

{...}

Ik herinner mij goed het opnemen van kinderen uit Zeeland en het inzamelen van kleding na de watersnoodramp van 1953.

[...]

Meneer Van der Waals was de klusjesman in de wijk. Hij was van alle markten thuis. Hij had maar één oog en droeg een bril waarvan één glas van matglas was, waardoor hij altijd een beetje verbaasd leek te kijken. Hij had een keer het plan opgevat een zeilboot te bouwen. Maar ja, een werf was er niet. Hij heeft de boot toen maar in huis gebouwd, waardoor het echtpaar onder de romp moest slapen.

Wij woonden boven bij de familie Taverne aan de Vinkenstraat 8, aldus Bernard Soudan, die daar werd geboren in 1948.

In 1952 zijn we met een handkar naar mijn opa en oma aan de Lijsterstraat 27 verhuisd.

Mijn vader werkte op het kantoor van de werkplaats van de Anna-kliniek.

In de tweede helft van de jaren vijftig was hij betrokken bij de oprichting van de speeltuinvereniging, waaraan ook de heer Goddijn uit de Roodborststraat en de heer Weber van de Nachtegaallaan deelnamen.

Mijn vader ging in december als Sinterklaas op huisbezoek. Dit werd door de speeltuinvereniging georganiseerd.

In de tuin van de Anna-kliniek mochten wij graag voetballen, of dat echt verboden was, weet ik niet, maar wij waren als de dood dat de tuinman ons zou betrappen.

Bernard (l) en Paul Soudan voor de Volkswagen Kever van kruidenier Brand, 1958

In 1959 is de familie Soudan naar Rotterdam vertrokken, omdat vader daar toen al geruime tijd werkte en het reizen te belastend werd.

Kruidenier Brand, Lijsterstraat 25, had al vroeg een televisie. Ook de familie de Klerk, Lijsterstraat 12, had als een van de eerste gezinnen in de wijk een televisie. Dochter Els van Klaveren weet zich nog te herinneren dat haar moeder het toestel in de deuropening plaatste en dat veel buurtkindertjes op de overloop en de trap televisie zaten te kijken.

Televisie kijken met alle buurtkinderen, jaren vijftig

In de Vinkenstraat 4 woonde de Indische familie Karim, die ook een televisie had. Elke woensdag- en zaterdagmiddag mochten de buurtkinderen daar naar het kinderurtje kijken. Mevrouw Karim schoof dan de meubels in de huiskamer aan de kant. Als ze jarig was, werd er geld opgehaald om voor haar een mooie bos bloemen te kopen. Buurtkindertjes gingen ook wel televisie kijken bij de familie Clemens op Lijsterstraat 30 of bij de familie Delft, om de hoek bij Brand, in de Roodborststraat.

Het was nog stil op straat en je kon heerlijk buiten spelen en voetballen. Eigenlijk was er alleen verkeersaanbod tijdens de bezoeken van de Anna-kliniek. Er kwamen mensen van heinde en verre naar de befaamde Anna-kliniek toe. Soms belde een familielid van een patiënt aan in de Vogelwijk om te vragen of de bewoner af en toe de patiënt wilde bezoeken, omdat de reis te lang was om zelf regelmatig op bezoek te gaan.

2.4 De jaren zestig

Het pasgetrouwde stel Wim en Jean Hoogerdijk-Shaw ging in 1962 op de voorkamer van de eerste verdieping wonen in het huis van het echtpaar Sonius aan de Leeuwerikstraat 5, met gebruik van keuken. De huur bedroeg 110 gulden. In dat huis woonden nog drie studenten. Sweder Schrotten had de achterkamer op eerste verdieping, Chiel Hoogendoorn en Wim Clay woonden op de twee zolderkamers. Als je naar de zin van mevrouw Sonius te lang op de WC zat, deed ze beneden het licht uit. Maar een grote brul deed wonderen, dan ging het licht weer aan. Had je tijdens de vakantie de kamerdeur niet goed afgesloten, dan werd de kamer doorverhuurd aan toeristen. In 1963 verhuisden Wim en Jean naar de Leeuwerikstraat 1 bij mevrouw Versteeg. Daar huurden ze de hele bovenverdieping plus de zolder, voor een lager huurbedrag.

*Gustaaf (Guus) van Heusden:
Ik had een hoop vrienden in de Vogelwijk.
Wij gingen vaak appeltjes stelen
bij de tuinman van de Anna-kliniek.*

*Dat was de vader van
Tonnie van der Nagel. Aangezien er maar
één voetbal in de hele buurt was,
mocht Tonnie alleen meespelen
als hij eerst appeltjes voor ons
ging 'pikken' bij zijn vader.*

[...]

*We gingen soms sneeuwkllokjes
voor onze moeders 'jatten' in het
Bos van Bosman.
Ik eindigde een keer op het politiebureau
aan de Zonneveldstraat,
waar mijn vader mij kwam ophalen.
Ik kreeg op mijn zielement.*

De familie Weeda kwam met vijf kinderen in juli 1964 in de Nachtegaallaan nummer 17 wonen.

De vijf kinderen Weeda op het hek voor het land van Bremmer, jaren zestig

Hans Weeda: Er woonden in dat laatste blok zestien kinderen, genoeg speelkameraadjes dus.

De favoriete spelletjes waren touwtje springen, knikkeren, hinkelen, tikkertje, verstoppertje, elastieken, stand in de mand en schipper mag ik overvaren. Het kon toen allemaal ongehinderd in die stille, doodlopende straat.

In het laatste blok woonde een sportvlieger die ons en enkele andere kinderen af en toe meenam op vliegtochtjes. Soms draaide hij wel eens rondjes boven zijn huis waarop zijn vrouw naar buiten rende om met een groot wit laken te zwaaien.

Het Bos van Bosman verwilderde sterk na de dood van Bosman in 1958. De villa was verlaten, de bloementuin was een woestijn. De oude tennisbaan, waar prinses Juliana ooit had getennist, was overwoekerd door gras.

De erven verkochten het huis en landgoed in 1959 aan de gemeente Leiden. De privétuin werd openbaar groen: het Bos van Bosman. Na enkele jaren in gebruik te zijn geweest als belastingkantoor, moest de villa uiteindelijk plaatsmaken

voor een flatgebouw van 45 meter hoog voor verpleegsters in opleiding.

Citaat uit Terug naar Oegstgeest van Jan Wolkers, 1965:

In boomgaard hing een rinse geur van gisting. [...] De tropische kassen waren dichtgegroeid met brandnetels. Het schuurtje stond zo scheef [...] de deuren waren eruit en de ramen waren kapot. Het schuurtje moest een verzamelplaats voor jongens uit de Vogelbuurt geworden zijn.

Bouw zusterflat Nieuweroord

Citaat uit de Leidse Courant, 22 mei 1968:

De leerling-verpleegsters van het Academisch Ziekenhuis, die op het ogenblik nog binnen de poorten van het AZL in verschillende gebouwen wonen en hun opleiding ontvangen, zullen over drie jaar worden ondergebracht in "Nieuweroord", een groot complex aan de Rijnsburgerweg op het terrein van de voormalige villa van Bosman. De gedachten, die ten grondslag liggen aan de nieuwe opzet zijn de volgende: de verpleegster moet buiten haar werktijd niet geconfronteerd worden met het ziekenhuis. Zij heeft er recht op zich los te maken van de ziekenhuissfeer en moet daarom niet wonen op het terrein van het ziekenhuis. De verpleegster heeft ook recht op een privébestaan en de nodige privacy en men mag haar niet verplichten in het ziekenhuis te wonen. In de woonflat die uitsluitend bestemd is voor de leerlingen - de gediplomeerde zusters zoeken zelf kamers in de stad of in de omgeving - bestaat die mogelijkheid tot het leiden van een eigen leven, hoewel de vrijheid aan bepaalde spelregels zal worden gebonden."

De zusterflat beschikte over een portier; er mochten na elf uur geen mannen meer naar binnen. Hoewel deze flat ook de naam Nieuwoord meekreeg, stond het in die tijd beter bekend als de 'hunkerbunker'.

Nadat in 1968 de eerste paal werd geslagen voor de zusterflat en het gebied bouwrijp moest worden gemaakt, werd het bos voor de Vogelwijkers afgesloten door een hek. Dat was voor de buurtbewoners de druppel, die de emmer van hun ongenoegen deed overlopen. De laatste jaren was het mogelijk geweest de vroegere 'tuin van Bosman' vrij te betreden. Daar werd gretig gebruik van gemaakt. De moeders gingen er frambozen en bramen plukken of brachten er op het schapenweitje lange vakantiedagen door met kinderen en picknickmand. De vaders gingen er na het werk een frisse neus halen en voor de kinderen was het ruige terrein een dorado. De wijk kwam in verzet en op dit punt doen Nel van der Steen en Puck de Vink van zich spreken. Zij kregen het voor elkaar dat wethouder Kret poolshoogte kwam nemen en uiteindelijk zorgde voor een betere oplossing dan deze afsluiting.

2.5 De jaren zeventig

Wat nog maar weinig mensen zullen weten, is dat de Blauwe Vogelweg een sloot was, die in de jaren zestig werd gedempt. Eerst liep de Blauwe Vogelweg van de Merelstraat tot en met de mytyschool. Het was een doodlopende weg en stonden nog geen woningen.

In 1971 plaatste een groep rondtrekkende Roma hier hun woonwagens, omdat een van hun groepsleden in Endegeest was opgenomen. Vanuit de gemeente werd hun verblijf gedoogd, omdat het een afgesloten weg was en ze geen noemenswaardige overlast bezorgden. Een aantal bewoners maakte hier echter bezwaar tegen. De woonwagenbewoners belden bij menig adres in

de wijk aan voor wat litertjes water en ze vroegen ook vaak om huishoudelijke benodigdheden. Dit duurde een aantal maanden, totdat een aantal buurtbewoners het genoeg vond en de hekwerken verwijderde, waardoor de Blauwe Vogelweg niet langer doodlopend was. Spoedig daarna verkasten de woonwagenbewoners.

De Anna-kliniek stond aan het eind van de Lijsterstraat. Het gebouw heeft daar een kleine halve eeuw een belangrijke en opvallende plek ingenomen. Opvallend was het, omdat het grote gebouw meteen opviel als je vanaf de Rijnsburgerweg de Lijsterstraat inging. De tuin voor het gebouw is nu het centrale plantsoen-speelveldje in de wijk.

In 1977 werd de Anna-kliniek afgebroken. De orthopedische schoenmakerij die bij de kliniek hoorde, bleef nog enige tijd in bedrijf.

Sloop Anna-kliniek, 1977

2.6 Jaren tachtig en negentig

In 1980 werd het bestemmingsplan door de gemeenteraad vastgesteld, waardoor het mogelijk werd nieuwe ontwikkelingen te realiseren op het terrein van de Anna-kliniek en het Pomonaterrein. De besluitvorming hierover begon al in 1975. Het ziekenhuis van de Anna was al jaren met de grond gelijk gemaakt, maar de andere gebouwen stonden nog overeind.

*Herinneringen van Jaap Mels en anderen:
Het landje van de Anna-kliniek was een soort
mini-oerwoudje, zoals je in Engeland bij een
dorp een 'common' hebt, een
gemeenschappelijk stukje groen.
Ik zag dus met lede ogen aan hoe het achter
hekken geplaatst werd en vervolgens geheel
verbaksteend.*

*Ook zag ik met lichte verbijstering toe
hoe ons Bos van Bosman omgetoverd werd
tot park, de bloembakken in de Lijsterstraat
werden weggehaald van de rotondes en de
lantaarnpalen werden vervangen.
Het was ook de tijd waarin het terrein van de
Annakliniek werd bebouwd. Je kunt het je
haast niet meer voorstellen, maar dat terrein
had vele jaren braak gelegen en
was veranderd in een soort natuurgebied
met prachtige, hoog opgeschoten heesters
en verwilderde waterlopen
en werd bewoond door vreemde vogels:
bamsijsjes, houtsnip, bosuil.
Iedereen vond het jammer dat het moest
verdwijnen.*

Uit angst voor krakers gaf de directie van de Anna-stichting in 1993 opdracht het interieur grondig te vernielen. Daarbij werd een zodanige haast gemaakt, dat de patiëntenadministratie achterbleef en rondslingerde. De actie was waarschijnlijk niet eens nodig geweest, want de krakers vonden het veel te groot om te kraken. Zij bivakkeerden

jarenlang in de naastgelegen, voormalige portiersloge. Door hun aanwezigheid werd het Anna-terrein onbruikbaar en gevaarlijk vanwege gebruikte injectiespuiten en ander afval. Het uitbranden van hun onderkomen maakte een eind aan deze toestand. De brand bleek niet te zijn aangestoken en er waren gelukkig geen slachtoffers.

*Toen het gebouw er nog stond,
maar al helemaal leeg was, gingen we
daar verstoppertje spelen of barbecueën.
Het was eigenlijk best griezelig,
omdat je dan losse kunstbenen en -voeten
zag in de werkplaats,
die daar nog was gevestigd.*

Asielzoekerscentrum

Dat de gemeente in 1999 plannen had om de Nieuweroordflat in te richten als asielzoekerscentrum, bracht de gemoederen flink in beweging. Veel mensen vonden de huisvesting van 600 asielzoekers in de voormalige zusterflat maar niks en het Wijkcomité deed zijn best om allerlei toezeggingen los te peuteren van de gemeente om eventuele overlast te beperken.

Sloop hoofdgebouw Nieuweroord, foto Sleutelstad, 2016

De Werkgroep Nieuweroord heeft zich vanaf 1999 jarenlang ingezet voor een goede afstemming met de buurt, de gemeente en het asielzoekerscentrum.

Nadat het tot 2010 in gebruik is geweest als asielzoekerscentrum, zijn er daarna enige jaren studenten in gehuisvest, totdat de flat in 2016 werd gesloopt om plaats te maken voor een nieuw appartementencomplex.

Bos van Bosman

Op enig moment (b)leek het Bos van Bosman een plek te zijn geworden waar in drugs werd gehandeld. Jongeren reden 's avonds en 's nachts af en aan op bromfietsen. Ze waren op een bepaald moment zelfs van plan een hut voor hun handel te bouwen, want dan zaten ze 'wat warmer en droger'. Gelukkig is dat door optreden van de politie, maar zeker ook door inspanning van toenmalig voorzitter van het wijkcomité Ruud Stam verhinderd.

In de tweede helft van de jaren negentig waren er voor onze wijk behoorlijk wat verontrustende bestemmingsplannen in de maak. De werkgroep Ruimtelijke Ordening Vogelwijk heeft zich intensief gebogen over allerlei gemeentelijke plannen die zich aandienen en die van invloed waren op de Vogelwijk en de omgeving. In die jaren is in de Praatvogel regelmatig te lezen dat de contacten met de gemeente over de nieuwe ontwikkelingen niet altijd even soepel verliepen.

2.7 De jaren 2000-2022

Het Bos van Bosman kreeg in 2002 een grote opknappbeurt, waar de wijk gemengde gevoelens bij had. "Een echt bos, waar de bladeren ritselen en de kastanjes voor het oprapen liggen", stelde biologe en buurtbewoner Nellie Smeenk. "Het moet niet te netjes worden. Laat het bos maar zoals het is, dat is wat de wijk wil". Maar de gemeente wilde een keurig park maken zoals landschapsarchitect Springer dat voor ogen had.

Anno 2022 is het Bos van Bosman opnieuw aan de beurt voor een opknappbeurt. De wijkbewoners mogen meedenken over het ontwerp. Ook nu zijn er weer kritische geluiden te horen. "We blijven ons als buurtbewoners inspannen om ervoor te zorgen

dat het bos niet verder tot park wordt getransformeerd. Het gaat niet alleen om consumeren, maar ook om het behoud van natuurwaarden en biodiversiteit. Dit is het enige 'park' in Leiden met het karakter van een echt bos. De menselijke activiteiten zijn hier ondergeschikt. En dat willen we graag zo houden". Aldus de mening van enkele wijkbewoners.

Nieuwbouw Anna-terrein

Op het oude Pomonaterrein werd het Rijnlands Revalidatiecentrum gebouwd. De mytylschool breidde uit en kreeg een verbinding door middel van een loopbrug met het Rijnlands Revalidatiecentrum, nu Basalt.

Over geplande nieuwbouw op het Anna-terrein zijn heel veel moeizame vergaderingen geweest met de gemeente. Dat ging over de strook langs het plantsoen (de huidige Bosuilstraat), waar luxe villa's in het groen moesten komen. Dat de wijk niet onverdeeld positief tegenover de plannen stond, bleek toen het grote reclamebord van Proper-Stok voor de nieuwbouw in het plantsoen op een nacht werd omgezaagd. De gemeente reageerde woedend: "Wij willen niet meer met u overleggen als u uw achterban niet wat meer in de hand heeft".

Het verhaal gaat zelfs dat er spandoeken hingen met teksten: "Gun onze kinderen hun speel-terrein...".

Bouwrijp maken van het Anna-terrein rond het jaar 2000

In 2003 zijn op het Anna-terrein zestig nieuwbouw woningen verzezen, waarvan achttien appartementen aan de IJsvogelhof. Sindsdien heeft de Vogelwijk twee 'hofjes', want er is ook de Groene Spechthof met twaalf huizen rondom een 'binnentuin' van ruim zeventien meter breed, met daaronder een gezamenlijke parkeergarage. De andere woningen staan aan de Bosuilstraat en in het verlengde van de oude Mezen- en Vinkenstraat. De bewoners van de IJsvogelhof en de Groene Spechthof zijn ieder afzonderlijk verenigd in een Vereniging van Eigenaars.

Toen dit nieuwe deel van de wijk eenmaal klaar was, is er een wijkintegratiefeest gehouden.

Feestje ter gelegenheid van het slaan van de eerste paal voor de nieuwbouw, 2001

*Dick de Vos vertelt:
Kennismaken met elkaar
duurt altijd even en je bent ook nieuwsgierig
naar elkaars huizen.*

*De bewoners van de Bosuilstraat,
opeens elkaars nieuwe burens,
kwamen op het idee om een tiengangendiner
te organiseren om hun nieuwe woonplek
gezamenlijk in te wijden.*

*Op Bosuilstraat 1 begonnen ze
met een aperitief, op nummer 2 een amuse,
vervolgens twee voorgerechten
en daarna werden
op nummers 5 tot en met 7
verschillende hoofdgerechten geserveerd.*

*De bewoners van de laatste nummers
maakten uiteraard de nagerechten
en bij nummer 10 werd koffie geschonken.
Per gerecht, maar in verschillende snelheden,
trok de hele stoet bewoners
van huisnummer naar huisnummer
en kregen een rondleiding door het hele huis.*

*Hoewel de basisarchitectuur
uiteraard dezelfde is, was het verrassend
om te zien hoe divers de verschillende
woningen geworden waren.*

Een leuke start van het buurtgevoel.

*En hoewel er alweer flink wat
verhuizingen zijn geweest,
is dit er nog steeds.*

Zonnepanelenproject IJsvogelhof

Nu haast ondenkbaar, maar in 2016 was het uniek dat een Vereniging van Eigenaars een grote investering deed in de verduurzaming van het gebouw, bijvoorbeeld voor het plaatsen van zonnepanelen. Het geld in het reservefonds is namelijk bedoeld voor het onderhoud van het gebouw. De bewoners aan de IJsvogelhof hebben dit wel gedaan.

Leidsch Dagblad, 12 maart 2002. Bron: plakboek Marga van Ekdorn, een van de eerste bewoners aan de IJsvogelhof

Feestelijke ingebruikstelling 40 zonnepanelen IJsvogelhof door Marcel Belt, programmamanager duurzaamheid gemeente Leiden, 16 juni 2016

*Joke Ouwehand, initiatiefnemer
zonnepanelenproject IJsvogelhof,
blijkt terug:*

*Het was in die tijd pionieren en dan heb
ik het over 2013.*

*Er waren toen nog nauwelijks
Verenigingen van Eigenaars (VvE's) die
dit voor elkaar hadden gekregen, omdat
de besluitvorming binnen een VvE nogal
ingewikkeld kan zijn.*

*Er was aanvankelijk ook niet genoeg
steun in onze VvE voor een dergelijke
grote investering. De meeste bewoners
vonden de terugverdientijd te lang en er
waren ook heel wat technische en
juridische hobbels.*

*Het heeft nogal wat tijd en
overtuigingskracht gekost, maar
uiteindelijk is in 2016 besloten om
veertig zonnepanelen
op het dak te plaatsen.*

*Dat proces heeft alles bij elkaar ruim
twee jaar geduurd, maar toen was het tij
ten goede gekeerd en stonden alle
neuzen in een duurzame richting.*

En dat was heel mooi om mee te maken.

*De panelen leveren zonnestroom voor
de gemeenschappelijke ruimten. De
investering is anno 2022 nagenoeg
terugverdiend. De gemeente Leiden
vond dit initiatief destijds zo bijzonder,
dat we een hele mooie subsidie van
€ 5.000 hebben gekregen.*

*Inmiddels hebben ook particuliere
appartementeneigenaars zonnepanelen
geplaatst voor privégebruik. Er liggen in
totaal 119 zonnepanelen op het dak.*

Nieuweroord – een goed oord

Spraken we voorheen van 'de nieuwbouw' als het om de woningen op het terrein van de Anna-Kliniek ging, vanaf 2020 hoort ook het appartementencomplex Nieuweroord daar bij. Hieronder volgt een korte impressie van de bouw tot aan de bewoning.

Weten jullie trouwens dat Nieuweroord een dorpje in Drente is? De vrouw van Aleidus Gerardus Bosman kwam er vandaan en toen hij in 1916 het landhuis liet bouwen vernoemde hij het ernaar. Nu is het landhuis herbouwd, als onderdeel van het wooncomplex Nieuweroord.

Nieuweroord in aanbouw: 'een groene enclave, te midden van gewilde woonmilieus', 2020

Na een lange voorgeschiedenis ging in oktober 2018 de bouw van start en werd in aanwezigheid van de toekomstige bewoners de eerste paal feestelijk geslagen. Vanaf eind 2017 waren inmiddels de meeste van de 87 appartementen verkocht. De indertijd heersende coronapandemie en het weer speelden de bouw parten, maar in september 2020 konden de eerste appartementen worden opgeleverd en uiteindelijk was rond februari 2021 heel Nieuweroord bewoond. Op 21 april 2022 troffen de bewoners elkaar buiten op het parkeerterrein voor een opleveringsfeest, een enthousiast en zonnig samenzijn.

Rond de start van de bouw hadden de toekomstige bewoners met elkaar de Kopersvereniging Nieuweroord opgericht.

De viering van het hoogste punt met pannenbier, 12 december 2019

Die zorgde ervoor dat de belangen van de kopers bij de aannemer IBB Kondor goed behartigd werden. De Kopersvereniging was vooral een ontmoetingsplek voor de toekomstige bewoners en organiseerde waar mogelijk gemeenschappelijke inkoop bij de inrichting van de woningen. Er waren bijeenkomsten, vergaderingen en nieuwsbrieven en er kwam zelfs een 'smoelenboek' om elkaar te kunnen herkennen. En nu staat er een mooi wooncomplex met vier woonlagen, goed ingepast in de omgeving.

De woningen zijn goed geïsoleerd en 'los van het gas'. Verwarming gaat met een warmtepomp, ieder appartement heeft een aantal zonnepanelen op het dak en er wordt elektrisch gekookt. De bodemwarmtepomp heeft een gemeenschappelijke bron op ongeveer 125 m diepte, waar de warmte aan onttrokken wordt via lange lussen. Deze splitsen uit naar de woningen en iedere woning heeft een eigen (elektrische) warmtepomp. Het energieverbruik is laag; voor verschillende appartementen geldt, dat soms meer stroom wordt opgewekt dan verbruikt. De bewoners van de appartementen, waaronder enkele huurwoningen, zijn soms jong, maar meestal wat ouder.

De Kopersvereniging heeft inmiddels plaats gemaakt voor drie Verenigingen van Eigenaars (westvleugel, oostvleugel en het landhuis) en een Bewoners Communicatie Commissie voor het sociale contact en diverse activiteiten. Het appartementencomplex Nieuweroord is een aanwinst voor de Vogelwijk. Ook deze Vogelwijkers wonen er met plezier en voelen zich verbonden met de wijk.

Achterzijde appartementencomplex Nieuweroord. Foto:RAP

2.8 De straatnamen in onze wijk

Straatnamen dienen een nuchter doel. Ze zijn er om te kunnen adresseren, om een plek te duiden of te vinden en om post te bezorgen. Dat lijkt zo simpel en van alle tijden, maar de geschiedenis van de straatnaam leert ons anders. Pas in het begin van de 19e eeuw werd in Nederland een systeem van straatnamen en huisnummers ingevoerd. Toen pas werden ook straatnaambordjes aan de gevels bevestigd.

Vogelnamen

Onze Vogelwijk kent officiële straten en heeft daarnaast schelpen- en leempaden. Er zijn zeven oude straten met vogelnamen, namelijk de Lijsterstraat, Merelstraat, Roodborststraat, Leeuwerikstraat, Vinkenstraat, Mezenstraat en de Nachtegaallaan. Later zijn daar drie 'nieuwe' vogelstraten bijgekomen: Bosuilstraat, Groene Spechthof en de IJsvogelhof.

De Blauwe Vogelweg is bij de straatnaamgeving 'een vreemde eend in de bijt', het is namelijk geen vogel, maar is een niet-bestaande 'literaire vogel' uit een sprookje. De naam Blauwe Vogelweg houdt direct verband met de daar gevestigde mytylschool voor kinderen met een lichamelijke of meervoudige beperking.

Plankaart voor een vierbaansweg langs de Nachtegaallaan over het Land van Bremmer. Bron: archief H. Dirken

Het sprookje l' Oiseau Bleu gaat over het meisje Mytyl en haar broertje Tytyl.

Zij zijn op zoek naar de Blauwe Vogel, want ze hebben van een fee gehoord dat ze daarmee hun zieke buurmeisje kunnen genezen.

Op hun zoektocht maken ze spannende avonturen mee, maar ze kunnen de Blauwe Vogel niet vinden.

Als ze weer thuiskomen, besluiten ze om hun eigen, witte duif aan het buurmeisje te geven.

En dan gebeurt er iets merkwaardigs: de duif wordt blauw en het buurmeisje geneest.

*De moraal van het verhaal:
door iets van jezelf te geven,
breng je een ander geluk.*

Hoe kwamen de straatnamen tot stand?

Door de stadhuisbrand van Leiden in februari 1929 gingen de meeste gemeentelijke archieven, waaronder die over de straatnamen, verloren. Gelukkig had Ir. G. Driessen net op tijd een boek klaar: "Leidsche straatnamen historisch toegelicht" (1929), waarin ook onze vogelstraten worden genoemd.

"1926 - Van Rijnsburgerweg langs gemeentegrens naar Leeuwerikstraat:

In verband met het nabijgelegen vogelrijke landgoed Endegeest, werden aan deze weg en aanliggende straten namen van inheemse zangvogels gegeven. De Nachtegaallaan heette vroeger de Ajaxlaan naar de voetbalvereniging van die naam, die op het gemeenschappelijke speelterrein aan het eind van dezen weg oefende."

De formulering 'langs gemeentegrens' gaat tegenwoordig niet meer op, omdat door een grenswijziging in 1966 een strook van ongeveer zeventig meter breed van het 'land van Bremmer' aan het Leids grondgebied werd toegevoegd.

Die extra Leidse grond was bedoeld voor het doortrekken van een vierbaans ringweg, over de weide, in het verlengde van de Warmonderweg, inclusief een rotonde.

De Rijnsburgerweg

Naast al dat gevogelte bestaan er in de wijk ook andere straatnamen. Te beginnen bij de Rijnsburgerweg, want dat is de oudste weg van de wijk. Het begon als pad dat al in 1399 werd verhard door de hoogheemraden van Rijnland. Dit op last van de Hollandse graaf Hertog Albrecht van Beieren, de schurk die in datzelfde jaar het kasteel Paddenpoel verwoestte. Het was de weg die naar de abdij van Rijnsburg leidde en dat was voor de naamgeving klaarblijkelijk belangrijker dan het feit dat deze weg ook naar Oegstgeest voerde. De Rijnsburgerweg begon oorspronkelijk aan de stadspoort: de Blauwpoortsbrug. Het onderhoud van de weg was door de eeuwen heen bezwaarlijk.

Het deel vanaf het begin bij de stadswallen tot aan de Poelbrug aan de stadzijde van de rotonde werd een eeuw lang verzorgd vanuit het nonnenklooster Mariënpoel.

In 1807 werd de Rijnsburgerweg opnieuw verhard, maar ditmaal met het puin van de bij de grote buskruitramp ingestorte huizen uit de stad (nu Van der Werfpark).

Van 1816 tot 1911 werd er tol geheven en omstreeks 1925 kreeg de weg, na demping van de sloot langs de weg, ongeveer de huidige vorm. Tot 1961 liep er een trambaan voor de 'blauwe tram' over de Rijnsburgerweg.

Overige straten

De Wassenaarseweg werd in de jaren dertig van de vorige eeuw aangelegd. Het plan was aanvankelijk om deze door te trekken naar Wassenaar. Deze plannen zijn nooit voltooid, want de weg loopt dood op rijksweg A44.

Ansichtkaart Rijnsburgerweg, gezien richting Leiden ter hoogte van de Lijsterstraat (rechts), 1932

Nachtegaallaan, Leiden

Lijsterstraat, Leiden

Entree Van Eijsingapark vanaf de Rijnsburgerweg

Hoek Blauwe Vogelweg-Leeuwerikstraat, 1975

De naam Van Eijsingapark is eenvoudig te verklaren: de professor Volkenrecht van de universiteit van Leiden, Jonkheer prof. mr. W.J.M. van Eijsinga, had ter plekke een villa, die later ook nog enige tijd in gebruik is geweest als conferentie-oord. Op de kavel van die villa staan nu de tien woningen van de 'mandeligheid' Van Eijsinga-park. Een mandeligheid is een bijzondere vorm van mede-eigendom. De bewoners zijn tezamen eigenaar van een aandeel in het park.

Waar voorheen medische barakken voor tbc- en zuigelingenonderzoek stonden, kwamen in de jaren zeventig vier flatgebouwen voor studentenbewoning aan het Flanorpad. De Stichting Leidse Studentenhuisvesting koos de studentikoze naam Flanor. Een aanduiding voor een student met een amicaal, feestvierderig karakter, terug te lezen in de verhalen uit 1841 van Johannes Kneppelhout, alias Klikspan.

Studentencomplex aan het Flanorpad, afbeelding Duwo, 2020

Pomonapad

De andere paden (schelpen en leem) in de Vogelwijk zijn geen woonadressen en hebben dan ook geen officiële straatnaam. Weliswaar hebben sommige toch een naambordje met bijbehorende paal gekregen. Dan hebben we het over het (leem) Springerpad door het Bos van Bosman, vernoemd naar de ontwerper van de tuin van de villa Nieuweroord.

Verder het Pomonapad tussen de Nachtegaallaan en de Blauwe Vogelweg. Op de plek waar nu Basalt staat, was voorheen het 'Pomonaterrein', een gemeentelijk speelterrein. Het terrein is vernoemd naar de voormalige fruitkwekerij Pomona, die op deze plek was gevestigd. Pomona is de Romeinse godin van het fruit.

En het prachtige Pad van Bremmer tussen de Nachtegaallaan en Endegeest, genoemd naar de boer die daar zijn koeien liet grazen.

Pad van Bremmer

2.9 Buurtwinkels in de Vogelwijk

Bijna een eeuw geleden betrokken de eerste Vogelwijkers hun huizen. Om eind jaren dertig en begin jaren veertig de dagelijkse boodschappen te doen, hoefde men niet ver te gaan. In die tijd waren er veel kleine winkels in de wijk en daarnaast kwamen er veel rondtrekkende verkopers aan de deur. Ook in de wijken aan de overkant van de Rijnsburgerweg waren winkels, zoals de sigarenwinkel van Spoor en drogisterij De Waard in de Johan de Wittstraat. Of de kruidenier op de Rijnsburgerweg 121, het pand waar jarenlang Wout Bergers Sport zat en daarna een fietswinkel.

Voor de Tweede Wereldoorlog was in elke wijk wel een melkzaak te vinden, net als een groenteboer, kruidenier, bakker en sigarenzaak, soms was er ook een slager.

Die buurtwinkels zaten veelal in de hoekhuizen ('winkel' betekent in het Oudnederlands en nog altijd in het Duits: 'hoek'). De buurtwinkels waren ook een sociaal ontmoetingspunt voor de wijk. Soms waren er twee van dezelfde soort, als voortvloeiende van de verzuiling. Dan waren er een protestantse en een roomse kruidenier, ieder voor de eigen geloofsgroep. De buurtwinkels waren klein; vaak was het niet meer dan een voorkamer. De voorraad was opgeslagen in het woonhuis, de tuin of op de binnenplaats. Meestal werd de winkel door een echtpaar gedreven, maar ook de overige leden van het gezin hielpen vaak mee.

De buurtwinkels

In de Vogelwijk was een flink aantal winkels en bedrijven. De meeste waren gevestigd in de Lijsterstraat. Daar waren in ieder geval zes hoekwinkels en nog twee zaken midden in een huizenrij. Hoewel met behulp van herinneringen van oud(e) wijkbewoners veel gegevens zijn achterhaald, zal de opsomming waarschijnlijk niet volledig zijn.

Hoek Lijsterstraat - Merelstraat 11

De melkzaak van Rosdorf zat op Merelstraat 11. De winkel was een van de drie melkwinkels van Menken uit Oegstgeest.

Campagne voor schoolmelk, jaren dertig

*"Bij de melkboer,
in mijn tijd was dat Menken,
haalden we als kind elke maandagochtend
melkbonnen,
die we nodig hadden
voor de schoolmelk."*

Later werd de winkel overgenomen door Nico l'Ecluse, die daarvoor een melkwijk had bij Menken. Melkboer l'Ecluse nam afscheid in 1972.

Afscheid van de familie l'Ecluse, 1972

Oudere wijkbewoners kunnen zich nog goed de fanfare herinneren, die was geregeld voor het afscheid van melkboer l'Ecluse.

De fanfare trok door de straten ter gelegenheid van het afscheid van melkboer l'Ecluse

Hoek Lijsterstraat - Merelstraat 13

Op deze hoek voerde de heer Remmerswaal vele jaren fietsreparaties uit. Later was hier de fietsenzaak annex werkplaats van de heer Van der Laan gevestigd. Het gezin is in 2007 verhuisd.

*“Een stille, hardwerkende man, met in zijn schuur
een enorme georganiseerde rommel.
Maar het was een goede vakman.
Ik heb voor mijn gevoel
uren in zijn werkplaats doorgebracht
zonder dat hij wat zei,
of me wegjoeg.”*

Hoek Lijsterstraat 10

Korte tijd zat hier een kruidenierszaak van mevrouw Verplanken. Er waren al twee kruideniers in de wijk en voor een derde zaak bestond blijkbaar te weinig klandizie. De slagerij die volgde, bleef maar enkele maanden open en verdween naar de Herenstraat.

Nog altijd is de dikke granieten vloer in de benedenwoning van Lijsterstraat 10 een stille getuige van de slagerij.

Hoek Lijsterstraat 12

Hier zat waarschijnlijk een manufacturenwinkel. Later had Henk de Klerk, zoon van Elias Marinus de Klerk, de etalage ingericht voor zijn meubels, gordijnen en matrassen, die hij vervaardigde in het pand aan de Merelstraat 1A.

Hoek Lijsterstraat 9

Een kruidenierszaak die heel lang in de Lijsterstraat heeft gezeten, was De Spar, gedreven door mevrouw Blom. De Spar stond voor 'Door Eendrachtig Samenwerken Profiteren Allen Regelmatig' en was in 1932 opgericht voor kruideniers. De winkeliers bleven volledig zelfstandig en konden op lokale ontwikkelingen inspelen. Daardoor kwamen zij sterker uit de Tweede Wereldoorlog dan Albert Heijn en De Gruyter. Later werd deze winkel gedreven door het echtpaar Ditma en vanaf 1965 door Jacques en Ria Zwetsloot. Als de ramen beslaan, is nu nog altijd het Spar-boompje op de ruit te zien. Hun dochter herinnert zich nog hoe ze als kinderen in het magazijn speelden. Ze liep graag met de klanten mee om de boodschappen te dragen. De familie Zwetsloot sloot de zaak in 1973.

Hoek Lijsterstraat 11

Naast De Spar op nummer 9 was er de sigarenzaak van Kingma. In de sigarenwinkel van mevrouw Kingma stond op de toonbank zo'n vlammetje dat altijd brandde. Ze had een witte keeshond, die Peggy heette. Mevrouw Kingma is eind jaren vijftig naar Australië geëmigreerd.

Daarna was de winkel van het echtpaar Busch. Toen de heer Busch het in 1972 kalmer aan wilde doen, kocht zijn zoon Hans de zaak en het huis en maakte hij Francine Merbis zetbaas.

In 1975 heeft het echtpaar Merbis de zaak en het huis overgenomen. "We hadden een grote variatie aan artikelen. Het leek wel wat op de sigarenzaak van de heer Spoor in de Johan de

Wittstraat, maar die had ook een postagentschap en dat wilden wij niet”, aldus Francine Merbis. Heel verstandig, zo bleek later, want dat post-agentschap, waar je ook geld kon opnemen, is vijf keer overvallen.

Naast rookwaren verkocht de familie Merbis ook tijdschriften, wenskaarten, kantoorartikelen, grammofonplaten, sherry en speelgoed.

Francine Merbis achter de toonbank. Foto onder: de etalage van de 'sigarenzaak'

De klandizie bestond niet alleen uit Vogelwijkers, maar ook uit personeel en bezoekers van de Anna-kliniek. Verder kwamen er ook mensen langs, die op weg waren naar het station. Tot mei 1980 is het een sigarenzaak gebleven. Het echtpaar Merbis wilde aanvankelijk het huis én de winkel verkopen, maar toen er iemand kwam, die er een soort shoarma-tent wilde beginnen, leek het hen beter om er zelf te blijven wonen.

Francine heeft hier sinds 1988 haar schoonheidssalon gehad, het 'ANBOS-certificaat' hangt er nog steeds

Lijsterstraat 19

Hier woonde en werkte Willem Hoppezak, een bekende grimeur. Rond vijf december was het een drukte van belang, want dan was het een komen en gaan van hulp-Sinterklazen en zwarte pieten. De jongste wijkbewoners wilden niets missen van dit schouwspel en keken hun ogen uit. Maar ze waren daar natuurlijk vooral, omdat de pieten snoepgoed uitdeelden aan de buurtkinderen. De firma Hoppezak is nu aan de Pieterskerkgracht gevestigd, een bedrijf met een totale oppervlakte van zo'n 2.000 m².

Hoek Lijsterstraat 25

Op de volgende hoek van de Lijsterstraat, slechts zes huizen van De Spar verwijderd, zat nog een tweede kruidenierswinkel, De Sperwer, bekend van de slagzin *"de Sperwer spiedt naar wat u voordeel biedt"*.

Kruidenierswinkel in de jaren vijftig, niet zijnde de Spar of de Sperwer in de Vogelwijk

De winkel was van mevrouw Van de Broek en later van Tom en An Brand met hun dochter Rita. Naast de gebruikelijke zuivel, verkocht Brand in de zomer ook waterijsjes.

Brand was een moderne man. Zo had de familie Brand in 1956 al televisie. Een wijkbewoonster in die tijd zegt: "Ik weet dat jaartal heel precies,

*"De winkel van meneer Brand had iets
gezelligs, zeker in de
Sinterklaastijd.*

*Dan had hij altijd een snoep tafel
met daarop allerlei lekkernijen uitgestald,
zoals suikerbeesten, marsepein en chocolade.
Ik verwonder mij er nog steeds over,
dat op zo'n klein oppervlak
zo'n winkel kon floreren
met zo'n klein assortiment."*

omdat op een avond mijn ouders, die bevriend waren met het echtpaar Brand, zeer ontdaan thuiskwamen, nadat ze bij Brand beelden hadden gezien van de Hongaarse opstand."

Brand was ook de enige in de Lijsterstraat, mis-schien wel in de hele buurt, die een personen-auto had. Een Volkswagen Kever met uitklap-pende richtingaanwijzers. De Kever had een gescheiden achterraut met een spijltje, in de vorm van een brilletje.

Brand was ook een sociaal mens. In februari 1953 was zijn winkel een inzamelpunt, waar mensen dekens, speelgoed en andere zaken konden in-leveren voor de slachtoffers van de watersnood-ramp in Zeeland.

*"Diemel heeft eens voor mijn vrouw,
die afkomstig was uit Engeland,
alle ingrediënten, die nodig waren voor een
Engelse Christmaspudding,
op de gram af nauwkeurig afgewogen
en keurig verpakt
in kleine puntzakjes."*

Tenslotte werd de Sperwerwinkel overgenomen door kruidenier Diemel. Begin jaren negentig sloot Diemel pas de deuren.

Hoek Lijsterstraat 26

Tegenover de Sperwer was de groenten- en fruitwinkel van de heer Vahrmeijer gevestigd. Zij hadden een driewielige bestelauto. Later namen Jan en Ietje Wetselaar de zaak over. Zij werden jaren later weer opgevolgd door hun zoon Ron. Intussen bestaat de winkel niet meer, maar de familie heeft nog wel een wekelijkse marktkaam in De Kempenaerstraat in Oegstgeest.

Ron Wetselaar nam in 2019 in de winkel afscheid van zijn klanten, geen salades meer in de bakken maar gekoelde bierpjes

Lijsterstraat 30

Kapper Nico Dofferhoff had lange tijd een herenkapsalon met twee stoelen in de voorkamer. De achterkamer was gewoon ingericht als huiskamer. Aan de muren hingen mooie tekeningen van Anton Pieck. De Vogelwijk-mannen lieten zich daar scheren voor de zondag.

Telefoon was in die tijd een schaars goed. Bij Dofferhoff kon men bellen. "Mijn oma woonde in de buurt van Den Helder. In speciale gevallen belden mijn ouders bij Dofferhoff naar de burens van mijn oma, die haar dan op hun beurt waarschuwden dat er gebeld zou worden."

Later werd Salon Dofferhoff een gemengde kapsalon, met op de voordeur een mooi gekapte dame, gegraveerd in het glas. Nadat de kapsalon was opgeheven, troffen de nieuwe bewoners, Lobke Spies en Bob Rogmans, restanten aan van de eens goedlopende kapperszaak: vijf droogkappen, drie spoelbakken, één kassa en ... in de kruipruimte, vijf vuilniszakken vol haren. Zij zijn later verhuisd naar Lijsterstraat 2.

Hennie Labree:

Als ik er dan op zaterdagmiddag met mijn vader was, zaten daar meestal nog meer mannen, zoals meneer Brand, meneer Sloos en nog vele anderen.

Dan werden daar de laatste nieuwtjes uitgewisseld en moppen verteld.

Het voetbalnieuws werd besproken en ook werd er wel wat geroddeld.

Ik vond het daar altijd gezellig.

Merelstraat 1A

Sinds 1907 stond aan de Rijnsburgerweg 132 (het huisnummer is nu verdwenen) een directievilla met een bedrijfspand. Oorspronkelijk was dit Oegstgeester grondgebied. Door een grenswijziging in 1920 werd dit Leids grondgebied en veranderde het adres in Merelstraat 1A. Dit adres bevond zich aan het eind van de Merelstraat, vlak bij het Bos van Bosman; de Blauwe Vogelweg bestond toen nog niet.

Het pand kende ten minste zes economische bestemmingen in de 105 jaar van zijn bestaan. In 1907 begon hier een bloembollenkwekerij.

Het pand Merelstraat 1A, dat in 2012 is gesloopt en plaats heeft gemaakt voor drie eengezinswoningen.
Foto: Niek Bavelaar.

De weduwe Margaretha Juffermans-Grimbergen sloot bij de gemeente Oegstgeest een hypothecaire lening af voor de bouw van een 'rood villaatje', waar later een bloembollenschuur tegenaan is gebouwd. De weduwe verkocht haar huis en land eind 1918 aan de Leidsche Exploitatie Maatschappij van Onroerende Goederen (LEMOG).

De Leidse firma Leman & Zonen, die handelde in boter, kaas, vetten en margarine, huurde het pand voor een aantal jaren. Later vestigde zich hier meubelmakerij Schouten en daarna het sigarenfabriekje van Otto de Vaal, die het in 1936 van de LEMOG kocht. Otto de Vaal verkoopt zijn net verworven bezit nog datzelfde jaar door aan zijn buurman, de grootindustriële Bosman van de villa Nieuweroord. Bosman vond al snel een huurder in de persoon van H.P.A. Kemperman, die hier was gevestigd tussen 1937 en 1952. In volle crisistijd begon Kemperman, na zijn afscheid bij de conservenfabriek Tieleman en Dros, zijn eigen onderneming: de Fabriek van Reclameobjecten. In de Tweede Wereldoorlog breidde Kemperman het assortiment uit met speelgoed en huishoudelijke artikelen.

Op **Leeuwerikstraat 7** woonde en werkte de schoenmaker Leeflang.

Oegstgeester bloembollenbedrijf werd Leidse matrassenfabriek

In 1953 begon de heer Elias Marinus de Klerk hier de matrassenfabriek EDEK. De familie woonde zelf in de Lijsterstraat. De bedrijfsnaam is een afkorting van zijn naam: **E. de Klerk**. De heer De Klerk fabriceerde in de jaren 1950 en 1960 niet alleen matrassen, maar ook allerlei meubels, die hij verkocht aan grootwinkelbedrijven. Ook werkte hij voor collega-stoffeerdere. Elias' zoon Henk nam de leiding van het bedrijf eind jaren 1960 over. Er was een aantal jaren zelfs een meubeltoonzaal op de eerste verdieping van het pand. Door de jaren heen heeft een groot deel van de bewoners uit Oegstgeest, de Raadsherenbuurt en natuurlijk de Vogelwijk bij EDEK zijn meubels besteld of laten bekleden. Henk sloot de deuren van het bedrijfspand aan de Merelstraat halverwege 2010. Er was geen opvolger in eigen kring beschikbaar en het pand werd verkocht aan een projectontwikkelaar. Het pand is in 2012 gesloopt en op die plek staan nu drie woningen.

Samenvatting uit 'Stemmen uit het verleden', door Gerard J. Telkamp

V.l.n.r.: Henk de Klerk, zijn dochter Sandra, zijn vrouw Joke en (groot)moeder Marie. Foto: Niek Bavelaar

Nachtegaallaan 1

In het witte vrijstaande huis aan de rand van de wijk, vlak bij de Rijnsburgerweg, zat wasserij van Dieben. Dit is het oudste huis van de wijk, dat rond 1902 is gebouwd als kwekerswoning.

Nachtegaallaan 13

Verderop aan de Nachtegaallaan bevond zich het woonhuis en de praktijk van huisarts mevrouw Van Vliet. Het huis is in 1997 gekocht en grondig verbouwd door Liesbeth van der Laan en Marcel van Dijk. Daarvoor heeft het huis lange tijd leeg gestaan, omdat de huisarts inmiddels in een verpleegtehuis verbleef.

Mobiele handel

Vroeger kwam de slager op de fiets de bestellingen langsbrengen, bracht de rondtrekkende melkboer zijn zuivel aan huis, leverde de schoenmaker zijn reparaties af, kwam er een visboer aan de deur, net als een eierboer, een kaasboer en een kolenboer. Het woord 'boer' wordt als achtervoegsel gebruikt om bepaalde handelaren aan te

duiden. Vanouds waren het inderdaad boeren, die hun eigen producten verkochten. Later werden ook andere leveranciers 'boer' genoemd, hoewel

ze het niet waren. De bezorgers kwamen meestal langs met paard-en-wagen, een handkar, een bakfiets of met de slagfiets. Velen van hen hadden ook een winkel.

Er kwamen in de Vogelwijk heel wat 'boeren' langs de deuren met hun negotie: vis werd er uitgevent door Van der Plas, die helemaal uit Katwijk kwam gelopen met een handkar; Nico Glasbergen kwam langs met paard-en-wagen met groenten en fruit; brood werd bezorgd door de Zeeuw van de LBF, de Leidse Brood Fabriek. Er kwam ook een melkboer, bij wie je losse melk kon kopen. Verder was er ook nog een handelaar, die zijn waren aankondigde met: "*Closetpapier!*". Hij verkocht wc-papier, borstels en andere schoonmaakmiddelen.

Er kwam ook een fruithandelaar langs, vermoedelijk uit Rijnsburg. Zijn speciale kreet werd door de kinderen altijd nagedaan: "*Mooie kersen, mooie aardbeien*". Enkele malen per jaar verscheen er ook een wagen voor de verkoop van borstels, zeep en peterolie.

Vroeger kwam in veel buurten ookeen schillenboer langs. Van Ostadestraat in Den Haag, 1966. Collectie: Haags Gemeentearchief

's Zomers kwamen er ook nog regelmatig twee ijsboeren langs in de wijk: ijsboer Voortman met schepijs en ijsboer Blanchard met verpakt ERMHjs. ERMI was een afkorting van 'de Eerste Rotterdamse Melkinrichting'. De heer Blanchard had ook een vaste standplaats bij de ingang van het Leidse Hout aan de Wamonderweg.

In de Vogelwijk stond bloemenman Rinus altijd met zijn kar op de hoek Rijnsburgerweg-Lijsterstraat. Hij had de sprekende bijnaam '12½ cent', omdat dat het bedrag was, dat bijna elke bos kostte. Voor de fietswinkel, op de hoek van de Lijsterstraat-Merelstraat, heeft lange tijd de viskar van Zwetsloot gestaan: "Eet vis als die er is!" stond er op zijn kar.

Op maandagochtend kwam er soms een klein vrachtwagentje langs met wasmachines, die men kon huren. Waarschijnlijk moest je daar van tevoren een afspraak voor maken.

Ook in de Vogelwijk trad op enig moment de modernisering in. Peter van Haasteren, die aanvankelijk losse melk bezorgde, sloot zich in 1980 aan bij de stichting SRV ('Samen Rationeel Verkopen'). De SRV deed de gezamenlijke marketing en er was een verplichte groothandel, tot de SRV in 2001 verdween. Daarna haalde Van Haasteren zijn koopwaar bij de Sligro.

Zijn wagen was een rijdende minisupermarkt met melk, vers brood, snoepgoed, frisdrank, fruit en nog veel meer. Van Haasteren reed op dinsdag, donderdag en zaterdag door de wijk. Bij klanten die niet thuis waren, zette hij de bestelling bij de voordeur, terwijl hij pas aan het eind van de week het geld ophaalde. Hij was zeer geliefd en had voor iedereen een luisterend oor.

Iedereen kende in die tijd de slogan: "*Leve de man van de SRV van je hiep hiep hiep hoeree*". In 1998 vierde de Vogelwijk het vijfde lustrum van 'onze SRV-man'. Hij kreeg een mobiele telefoon en werd door buurtgenoot Gordon Kirkaldy met doedelzakmuziek begeleid door de wijk.

Het einde van de winkels

In 1961 kreeg Nederland een nieuwe Vestigingswet Bedrijven, waarin de eisen tot gescheiden verkoop van vlees, groenten en brood werden geschrapt.

Vanaf dat jaar gingen zelfbedienings-kruideniers hun assortiment verbreden, en het nieuwe type winkel werd met de Amerikaanse naam 'supermarkt' aangeduid. Nadat de supermarkten hun entree deden in de jaren zestig, verdwenen één voor één de kleine buurtwinkels, ook in de Vogelwijk.

Peter van Haasteren nam afscheid in 2008. De bewoners van de Raadsheerenbuurt en de Vogelwijk gaven hem en zijn vrouw allebei een toerfiets.

RTV West deed verslag op 25 april 2008:

De Vogelwijk en Raadsheerenbuurt in Leiden hebben sinds zaterdag geen melkboer meer.

SRV-man Peter van Haasteren moet stoppen vanwege rugklachten en concurrentie van supermarkten. Dat is voor zowel de Leidse wijken als voor Van Haasteren zelf, geen gemakkelijk besluit. Afgelopen weekend reed Peter met zijn bus het

laatste rondje langs bedrijven en vaste klanten in Leiden."

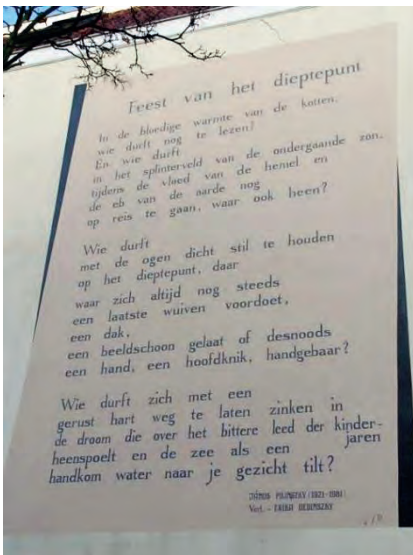
Groenteboer Wetselaar was de laatste buurtwinkel in de wijk, die zijn deuren sloot in 2019.

Boudewijn Merbis van Lijsterstraat 11 nam het initiatief om de stoepen van de zes hoekwinkels aan de Lijsterstraat in een tuin te veranderen. Hij maakte een ontwerp in de stijl van de wijk en regelde een metselaar voor de vijf betrokkenen. De eigenaar van de zesde winkel, Wetselaar, gaf destijds de voorkeur aan parkeerruimte voor zijn groenten- en fruitwinkel.

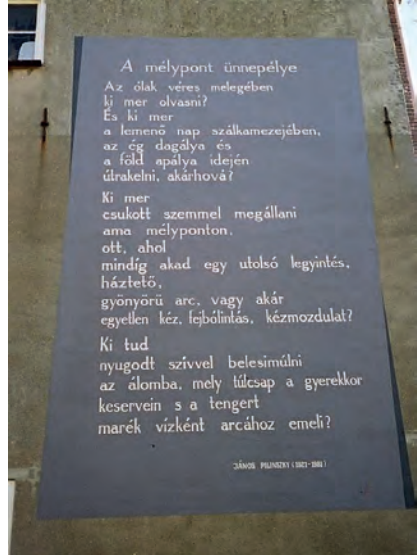
Tijden veranderen nu eenmaal en maar weinig mensen zullen terug willen naar die oude, eenvoudige leefwijze van vroeger. Maar men mag best nostalgisch doen over de winkels in die vroegere Vogelwijk.

2.10 Gedichten op de muur

De muurgedichten zijn niet meer weg te denken uit het straatbeeld en Leiden is trots op deze literaire verfraaiing van de stad. Wat begon als een min of meer spontane actie met het aanbrengen van een eerste muurgedicht op de hoek van de Kloksteeg en de Nieuwsteeg, leidde in 1992 tot de oprichting van de stichting *Tegen-Beeld* om het geheel een officiële status te geven. Het initiatief kwam van twee Leidse kunstenaarsvrienden, Jan Willem Bruins en Ben Walenkamp. "We zijn toen illegaal begonnen. De gemeente wilde commissies instellen, maar dat vonden we niets. Ook gingen we niet van tevoren zeggen welke muren we zouden gebruiken." Al snel na aanvang juichen stad en bestuur het project toe. Walenkamp krijgt muur na muur aangeboden. *Tegen-Beeld* kiest bewust voor gedichten, afkomstig uit alle delen van de wereld. Ze zijn geschilderd in verschillende handschriften en talen en willen daarmee de diversiteit uitstralen die bij Leiden past.

De Nederlandse vertaling aan de zijmuur van Rijnsburgerweg 146, ter hoogte van de PTT-brievenbus

Het oorspronkelijke Hongaarse gedicht van János Pilinszky.

In november 2004 bracht de Hongaarse ambassadeur een bezoek aan de Vogelwijk om het Hongaarse gedicht van János Pilinszky te bekijken: *A mélypont ünnepélye*, vertaald: *Feest van het dieptepunt*. Het gedicht was aangebracht op de zijmuur van het huis aan Rijnsburgerweg 144, aan de kant van de Lijsterstaat. Aan de overkant kwam een Nederlandse vertaling op de zijmuur van Rijnsburgerweg 146, ter hoogte van de PTT-brievenbus.

De oorspronkelijke Hongaarse tekst is er niet meer, omdat de huidige bewoners op de buitenzijde van de gevel isolatie-materiaal hebben aangebracht.

A mélypont ünnepe

Az ólak véres melegében ki mer olvasni?

És ki mer

a lemenő nap szálkamezejében,

az ég dagálya és

a föld apálya idején

Útrakelni, alárhová?

Ki mer

csukott szemmel megállani

ama mélyponton,

ott, ahol

mindíg akad egy utolsó legyintés,

háztető,

gyönyörű arc, vagy akár

egyetlen kéz, fejbólintás, kézmozdulat?

Ki tud

nyugodt szívvel belesimúlni

az álomba, mely túlsap a gyerekkor

keservein s a tengert

marék vízként arcához emeli?

Janos Pilinsky (1921-1981)

Feest van het dieptepunt

In de bloedige warmte van de kotten,

wie durft nog te lezen?

En wie durft

in het splinterveld van de ondergaande zon,

tijdens de vloed van de hemel

en de eb van de aarde nog

op reis te gaan, waar ook heen ?

Wie durft

met de ogen dicht stil te houden

op het dieptepunt, daar

waar zich altijd nog steeds

een laatste wuiven voordoet,

een dak, een beeldschoon gelaat of desnoods

een hand, een hoofdknik, handgebaar ?

Wie durft

zich met een gerust hart

weg te laten zinken in de droom

die over het bittere leed der kinderjaren

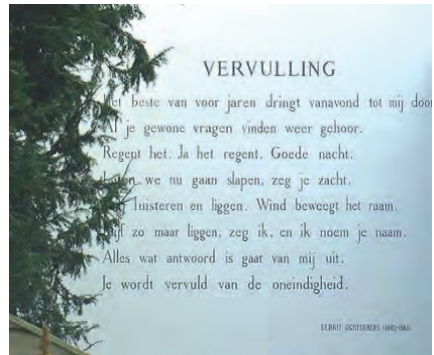
heenspoelt en de zee als een handkom water

naar je gezicht tilt?

Vertaling Erika Dedinszkyin

Deze energiebesparende maatregel was nodig, omdat de gevel enkel-steens is. Maar er is goed nieuws: de bewoners besparen nu de helft aan stookkosten en het is de bedoeling dat het ge-dicht weer terugkomt.

Er zijn ook vele gedichten op verzoek van particulieren op muren geschilderd, bijvoorbeeld *De Vervulling* van Gerrit Achterberg uit *Existentie* (1946), op de muur van het hoekhuis Merelstraat-Nachtegaallaan.

Anna Elisabeth Groll, door Frans Oerder, 1934

3 DE ANNA-KLINIEK

De Anna-kliniek komt veelvuldig in dit boekje aan bod. Dat is niet vreemd, want in de geschiedenis van de Vogelwijk hebben zowel het gebouw als de kliniek altijd een belangrijke rol gespeeld. De Anna-kliniek voor Orthopaedie werd in 1929 in gebruik genomen en met ingang van 1 januari 1977 werd de behandeling, verpleging en verzorging van orthopedische patiënten overgedragen aan het Academisch Ziekenhuis Leiden, nu LUMC.

Architect van de Anna-Kliniek was Hoogervorst uit Amersfoort en de bouwer was Kiebert, aannemer uit Sassenheim.

Kort daarna werd de Anna-kliniek afgebroken en zo verdween de kliniek uit de Vogelwijk. De Anna-kliniek was belangrijk wegens de medische zorg en de bijzondere historie. Opvallend ook, omdat het als grootste gebouw in de wijk direct opviel als je vanaf de Rijnsburgerweg de Lijsterstraat inging.

Het centrale speelveld werd vroeger vaak het "Anna-plantsoen" genoemd. De Anna-kliniek stond op de plek van de huidige Bosuilstraat, de Groene Spechthof en de nieuwe delen van de Mezen- en Vinkenstraat.

Wat nog van de Anna rest, zijn wat muurtjes op de hoek van het plantsoen, die deels staan verscholen

onder het groen. Verder prijkt er een grote ijzeren letter D op het tuinhokje van Lijsterstraat 36.

Deze D is afkomstig van de letters ORTHOPAEDIE, die op de gevel van het gebouw stonden. Hans Dirken, de huidige bewoner, wiens achternaam dus met een D begint, heeft deze letter van de sloop gered.

Veel oudere Leidenaren zeggen nog wel eens, als naar de Vogelwijk wordt verwezen, "dat is waar de Anna-kliniek stond".

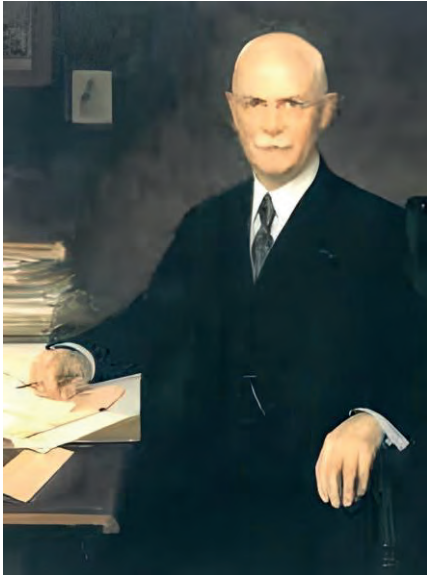
Bijzondere geschiedenis

Wat de Anna-kliniek vooral bijzonder maakte, is de strijd over het verzelfstandigen van een nieuw medisch specialisme in de toenmalige geneeskundige wereld. En hoe de orthopeden, die waren gespecialiseerd in botten en gewrichten, de erkenning nastreefden om meer te zijn dan een onderdeelje van het oudere en belangrijke specialisme chirurgie. Dat was een strijd met enerzijds initiatieven nemen en doorzettingsvermogen tonen, en anderzijds hinderen en onderdrukken. Zoiets verloopt dan met alle menselijke zwakheden, verdachtmakingen, achterklap en trucs. Uiteindelijk werd de orthopedie volledig erkend bij de universiteit en ondergebracht bij het Academisch Ziekenhuis, maar dat was pas na decennia strijd.

Doctor W. Murk Jansen (1867-1935)

Deze geschiedenis begint met een bijzonder mens die na een opleiding ULO en MO Engels vervolgens geneeskunde ging studeren aan de universiteit in Leiden en in 1900 arts werd. Het was een ambitieuze, inventieve en kundige man. Hij hanteerde zijn tweede, Friese voornaam Murk als eerste familienaam, om zo een respectabele dubbele naam te hebben. Hij promoveerde in de geneeskunde in 1904 in het Belgische Gent, omdat des-

tijds iemand zonder gymnasiumdiploma niet aan een Nederlandse universiteit mocht promoveren.

Dr. W. Murk Jansen, foto NOV

Murk Jansen werd een belangrijke grondlegger van de orthopedie in ons land. Na zijn promoveren werd hij 'privaatdocent', oftewel in zijn geval onbetaald deeltijd docent. Dit was vaak een aanloop naar een lectoraat of professoraat in de orthopedie aan de Leidse universiteit. Hij kreeg toen ook twee

bedden voor zijn patiënten toegewezen in het Academisch Ziekenhuis. Dat was toen nog gehuisvest aan de Morssingel, in het gebouw waar nu het Museum van Volkenkunde is gevestigd. Ook had hij daar een bescheiden polikliniek in een gedeelde kamer. Murk Jansen vervulde daarnaast nog diverse andere functies en had onder meer een bloeiende eigen praktijk. In 1913 kocht hij een nieuw huis, met praktijkruimte, aan de Oegstgeesterlaan 3, de huidige Boerhaavelaan. In de gevel ervan zit nog een aan hem gewijde gevelsteen. Tegenwoordig is het pand een Ronald McDonald Huis. In 1914, het eerste jaar van de Eerste Wereldoorlog, kreeg hij veel erkenning voor de behandeling van - voornamelijk Britse - gewonde militairen. Murk Jansen deed moeite om voor zijn vak en hemzelf meer mogelijkheden te creëren binnen het Academisch Ziekenhuis en de universiteit. De professoren in de chirurgie echter, achtereenvolgens de heren Zaayer en Suermondt, bleven zich daartegen verzetten.

De Vereeniging voor Misvormden en de start van de Anna-kliniek

Murk Jansen was echter niet voor één gat te vangen. Hij stichtte in 1919 de 'Vereeniging voor Misvormden', destijds een normale aanduiding voor kreupelen, gebochelden of voor mensen die ledematen of delen ervan misten.

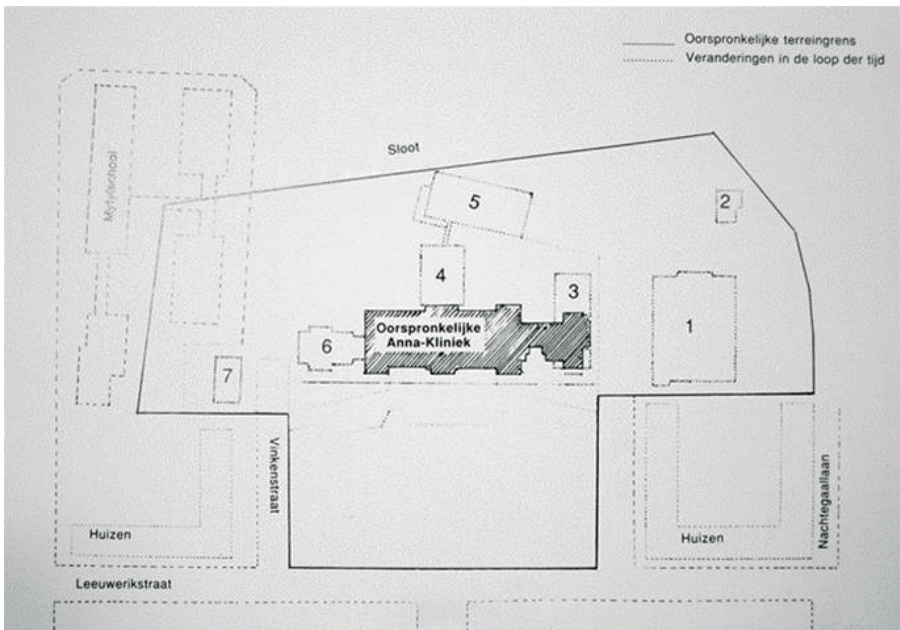
Hij deed dat met twee anderen. De ene was zijn buurvrouw Anna Elisabeth Groll van de Oegstgeesterlaan nummer 1, een rijke accountant en later secretaris-penningmeester van de Vereniging. De andere was de industrieel en multimiljonair ir. A.G. Bosman, de eigenaar en naamgever van het Bos van Bosman. De Vereniging zamelde geld in om een eigen kliniek te kunnen stichten. Murk Jansen en Anna Groll voegden veel eigen kapitaal toe en van Bosman werd 1,8 hectare land gekocht. Het gebouw werd vernoemd naar Anna Groll: de Anna-kliniek was geboren.

De eerste steen werd gelegd op 1 augustus 1928. De opening werd verricht door de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid op 11 november 1929. Murk Jansen kreeg daarbij een hoge Koninklijke onderscheiding. Inmiddels was in 1928 ook het nieuwe AZL geopend en waren de 'oude' vogelstraten al gebouwd en bewoond.

Het gebouw

Het gebouw en het bijbehorende terrein waren flink uit de kluiten gewassen. Na een kleine uitbreiding had het de breedte van waar nu de gehele Bosuilstraat ligt. Het middenstuk had een hoogte van twaalf meter en was vijftien meter diep. Het omliggende terrein werd begrensd door de Nachtegaallaan, de sloot langs het huidige Pomonapad en een lijn midden tussen de huidige Vinkenstraat en Blauwe Vogelweg. Van die laatste kant ging in 1967 een stuk af om de mytyschool neer te zetten.

Vier jaar later, in 1971, kwam ook de Blauwe Vogelweg met bebouwing tot stand. De Mezen- en Vinkenstraat vormden aan beide zijden oprijlanen naar de Anna-kliniek. Voor het hoofdgebouw was het plantsoen, met hekken eromheen, waar in het begin nog wel eens de koeien van boer Bremmer graasden. Het was een enorm complex, omdat er een orthopedische werkplaats op een aparte plek stond en er veel later, op de plek van de huidige

Plattegrond van de Anna-kliniek met latere uitbreidingen

Werkplaats Anna-Kliniek omstreeks 1930. Foto: Erfgoed Leiden en omstreken.

Greene Specchthof, ook een laboratorium voor bewegingsstudies van de universiteit werd neergezet. Het geheel werd in september 1977 afgebroken, op de werkplaats na, die pas sloot in 1992.

Er zou spoedig een nieuwe revalidatiekliniek komen, althans dat was de bedoeling, maar die bleef lange tijd uit. Dat werd uiteindelijk het Rijnlands Revalidatie Centrum, nu Basalt. Dat kwam echter op een andere plek te staan, achter de sloot langs het vroegere Pomonaveld.

Krakers in de wijk

Het ziekenhuis van de Anna was al jaren met de grond gelijk gemaakt, maar de andere gebouwen stonden nog overeind. Uit angst voor krakers gaf de directie van de Anna-stichting in 1993 opdracht het interieur grondig te vernielen. Daarbij werd een zodanige haast gemaakt, dat de patiëntadministratie achterbleef en rondslingerde. Dagenlang verspreidde de wind toen

dossiers en röntgenfoto's van patiënten over het plantsoen. Deze actie was waarschijnlijk niet eens nodig geweest, want de krakers vonden het veel te groot om te kraken. Zij bivakkeerden jarenlang in de naastgelegen, voormalige tuinmanswoning. De krakers zorgden af en toe voor overlast. Zo tapten ze elektriciteit af van een lantaarnpaal in de Mezenstraat en werden er soms gebruikte injectiespuiten gevonden. Er woonde ook een stelletje met een vos, die werd uitgelaten als een hondje. De wijk was een beetje verdeeld over deze krakers. Sommigen ergerden zich aan hun aanwezigheid en anderen vonden het juist wel avontuurlijk en gunden deze mensen ook een plek om te wonen. Er was tussen de buurt en de krakers weinig interactie.

Het uitbranden van hun onderkomen maakte een eind aan deze toestand met de krakers. De brand was overigens niet aangestoken en er waren gelukkig geen slachtoffers.

Behalve de negatieve ervaringen, is er ook het verhaal van een moeder wier jonge dochter bevriend was met de krakers. Omdat deze moeder graag wilde kennismaken, nodigde zij zichzelf uit 'op de thee'. Pas toen begreep zij waarom haar dochter zich voelde aangetrokken tot deze vrije woonvorm. Om een tegenprestatie te leveren, werden alle negen bewoners bij haar thuis in Warmond te eten gevraagd, hetgeen uitmondde in een langdurig, vriendschappelijk en respectvol contact.

De broers Soudan werkten beiden voor de Anna-Kliniek. Jan als portier en Bernard als magazijnmeester van de Orthopaedische werkplaats. Zoon Paul Soudan poseert hier op de voorgrond, eind jaren '40 begin jaren '50.

Terug naar 1919

Na het neerzetten van de Anna-kliniek was er eigenlijk een bijzondere situatie ontstaan. In plaats van een kleine orthopedische polikliniek binnen het Academisch Ziekenhuis en de universiteit, was er een zelfstandige vestiging ontstaan en dan nog wel de grootste inrichting voor orthopedie in het land. Er waren daar aanvankelijk zestig bedden en later meer. Er waren operatie- en therapieruimten, een zonneterras en een kleine orthopedische werkplaats. Er werden meerdere operaties per dag uitgevoerd, vooral aan voeten en knieën. Er was een drukke polikliniek, bezocht door patiënten uit de regio, maar ook uit de rest van het land en zelfs uit het buitenland.

In 1935 werd door de Leidse universiteit de interne opleiding tot orthopedisch specialist in handen gelegd van Murk Jansen. Hij overleed echter een paar maanden later op 67-jarige leeftijd.

Murk Jansen is dus geen professor geworden, maar wordt alom geprezen als leermeester, grondlegger, organisator en vakman. Hij genoot veel aanzien en verwierf internationale faam voor zijn werk. Hij was voorzitter van de Internationale Orthopaedische Vereniging en lid van The Order of the British Empire. Murk Jansen vermaakte zijn vermogen en zijn woning aan de Vereniging voor misvormden. Anna Groll stierf twee jaar later in 1937.

De opvolging, een zwarte bladzijde

Kort na het overlijden van Murk Jansen trad dr. Cees P. van Nes aan als zijn opvolger. Hij was een leerling van Murk Jansen, die hem ook aanwees als opvolger. Van Nes koos ooit het vak orthopedie, omdat zijn moeder blijvend invalide was gebleven nadat een heupfractuur niet was onderkend.

Van Nes stond op 38-jarige leeftijd aan het hoofd van de enige orthopedische kliniek in Nederland en bleef zestien jaar directeur van de Anna-kliniek. De Anna-kliniek maakte onder zijn bewind een grote bloei door. Gedurende de gehele periode waren er echter ook strubbelingen met de bestuursleden van de 'Vereniging voor Misvormden'.

Orthopaedische werkplaats, 1929

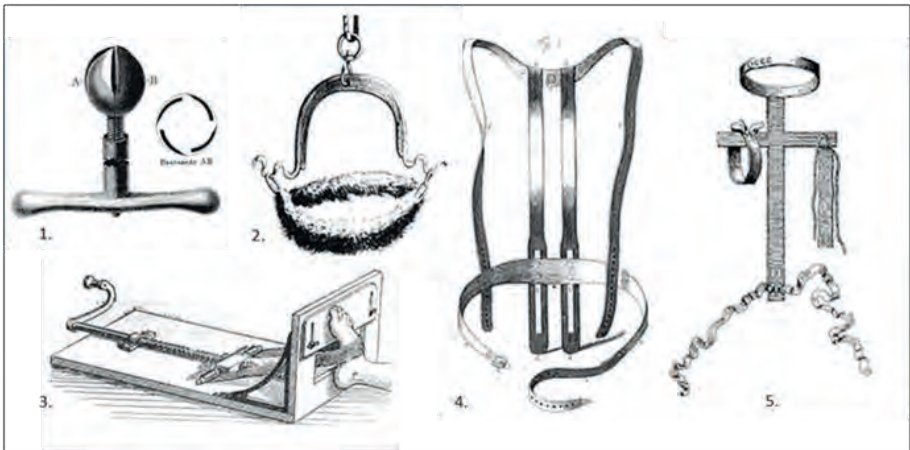
Al in 1935 waaide er een vreemde politieke wind in het vaderland. Het invloedrijke bestuurslid ir. J. Kattenbusch, met duidelijke Nazi-sympathieën, maakte de leden van de Vereeniging en de Raad van Toezicht monddood.

In mei 1940 brak de Tweede Wereldoorlog uit. In de begindagen woedde er een heftige strijd om het vliegveld Valkenburg, drieënhalve kilometer verderop. Er kwamen veel gewonde Nederlandse en Duitse militairen naar de Anna-kliniek. De patiënten die er reeds verbleven, werden tijdelijk gehuisvest in woningen aan de Vinkenstraat, onder meer bij Niko Tinbergen en Henk Casimir.

aan de jongens (dat zou nu ongeveer 50 eurocent zijn).

Na de oorlog werd het bestuur van de Vereeniging direct geschorst wegens collaboratie met de bezetter. Van Nes en het personeel konden aanblijven. Toch kon een nieuw bestuur het evenmin goed vinden met Van Nes. Hij wilde nog steeds de kliniek uitbreiden en ook wilde hij iets doen aan de overbelasting van het personeel en aan het tekort aan bekwame jonge artsen.

In 1952 kon er eindelijk een nieuwe vleugel worden aangebouwd. Het werd van Nes' laatste

Orthopedische instrumenten eind 19e eeuw: v.l.n.r.: 1. acetabulatoom, 2. halslis, instrumenten ter behandeling van 3. PesEx, 4. ter bestrijding van bochels, 5. tegen ruggengraatmisvorming

De Anna-kliniek stond in 1940 overigens niet geheel ten dienste van oorlogsgewonden. Gedurende de oorlog hielden enkele onderduikers zich schuil boven in de Anna-kliniek. Een aardig verhaal over deze zwarte periode vertelt, dat jeugd uit de Vogelwijk met een oude draai-grammofoon naar de Anna-kliniek toog en daar platen draaide voor de patiënten die in prieltjes in de tuin lagen. De patiënten kregen weinig bezoek in de oorlog en gaven als dank voor de belangstelling en de muziek een stuiver of een dubbeltje

triomf, want de invloed van de AZL-chirurgen was nog steeds groot. Zij bleven volharden in hun wens de Anna-kliniek klein te houden, of liever nog op te heffen. Er verschenen verdachtmakingen tegen de 'wilde operateur en slechte opleider' Van Nes. De pers en de politiek bemoeiden zich met het onverkwikkelijke conflict. De langdurige affaire leidde uiteindelijk tot het ontslag van Van Nes. De onterechte gronden voor het ontslag werden pas vele jaren later door betrokkenen teruggenomen.

In 1952 vertrok Van Nes en nam een belangrijk deel van het personeel mee en een groot aantal patiënten. Hij stichtte vervolgens elders diverse orthopedische klinieken en poliklinieken. De Anna-kliniek was dus zo goed als leeg en het duurde vele jaren voordat het aantal patiënten was teruggekomen op het niveau van 1952. Tot schrik van de AZL-chirurgen was de orthopedie door de hele affaire nog groter en zelfstandiger geworden. Dat het geheel anders moest, was wel duidelijk.

De laatste jaren van de Anna-kliniek

In 1953 traden dr. K. de Snoo en dr. Jan Derk Mulder aan als respectievelijk directeur en behandelend geneesheer en opleider. Beiden hadden al naar die functies gesolliciteerd voordat directeur Van Nes was ontslagen!

Mulder was in 1948 medeoprichter van de eerste mytyschool in het land. Later stimuleerde hij ook de oprichting van een dergelijke school in Leiden. Deze stond in 1952 aan de Zuidsingel, maar is in 1967 verhuisd naar de Blauwe Vogelweg. Mulder was een bekwame orthopedist. Hij was voorzitter van de Nederlandse Orthopaedische Vereniging voordat hij naar de Anna-kliniek kwam. Mulder begon in 1953 dus met een bijna lege Anna-kliniek, maar bouwde die langzaam uit tot op het oude niveau.

In 1962 werd hij buitengewoon lector in de orthopedie aan de Leidse universiteit en in 1968 buitengewoon hoogleraar, betaald uit een specifiek universitair fonds. Helaas stierf Mulder enkele maanden na die benoeming; dat was een opmerkelijke parallel met Murk Jansen. Onder Mulder werd de kliniek uitgebreid met een nieuwe polikliniek. De oude poli werd de woning voor de tuinman, die tevens chauffeur was op de ziekenwagen. De opvolger van Mulder, dr. Frederik Duijfjes, was in 1977 de eerste die werd benoemd tot voltijds hoogleraar orthopedie.

Het was ook – eindelijk - het jaar van de volledige integratie van dat medisch specialisme in het AZL en de universitaire wereld. In dat jaar werd ook de Anna-kliniek gesloopt.

*Citaat uit de Praatvogel,
'Stemmen uit het verleden':*

*Patiënten lagen langdurig in het ziekenhuis
en ze gaven soms een rijksdaalder aan
moeder Kroon voor een lekkere gebakken
biefstuk, die zoon Martin dan
door het raam aanreikte.*

[...]

*"Van ons huis aan Vinkenstaat 8 werd altijd
gezegd dat het gebruikt was als zusterhuis
van de Anna-kliniek", vertelt
Joke van den Broek-Taverne.*

*"In de jaren vijftig werden er twee
diensthuizen voor personeel van de Anna-
kliniek gebouwd. Eén voor de
administrateur en één voor de boekhouder,
de families Zwaard en Broekhof.*

*Wát waren we kwaad,
al die fijne bomen weg!"*

Prins Margriet bij aankomst bij de Anna-kliniek voor een bezoek aan haar verloofde Pieter van Vollenhoven, die een enkeloperatie had ondergaan. Foto: ANP, 1965

Het duurde overigens tot 1975 voordat de "Vereeniging voor Misvormden" werd omgedoopt tot Vereniging voor Orthopaedie 'De Anna-kliniek' te Leiden. Omdat na de sluiting van de Anna-kliniek die vereniging een ander doel moest zoeken, werd dat gevonden in de ondersteuning van wetenschappelijk onderzoek op orthopedisch en daaraan gerelateerd gebied.

In 1989 vond opnieuw een omdoping plaats tot Stichting Anna Fonds. Bij deze stichting staat ondersteuning van wetenschappelijk onderzoek naar de behandeling van orthopedische afwijkingen bij kinderen en adolescenten centraal. Het Fonds richt zich daarnaast op het faciliteren van het onderwijs voor arts-assistenten orthopedie en voor jonge orthopedisch chirurgen.

De afdeling orthopedie is inmiddels al tientallen jaren ondergebracht in het huidige LUMC.

Het misverstand bestaat dat het Rijnlands Revalidatiecentrum de opvolger was van de Anna-kliniek. Dat is niet het geval. Het Rijnlands Revalidatiecentrum – nu Basalt - is het regionale expertisecentrum voor hart-, long- en pijnrevalidatie, de opvolger van het voormalige Zeehospitium, dat was gevestigd in Katwijk aan Zee.

Na 1993 begon de strijd om het terrein tussen die stichting en de gemeente Leiden. Leiden wilde de grond bijna gratis verkrijgen voor sociale woningbouw en de stichting vond wetenschappelijk onderzoek belangrijker. De stichting won de aangespannen procedure en verkocht in 2000 het terrein aan de projectontwikkelaar Proper-Stok voor huizenbouw. De rest is geschiedenis.

De operatiekamer omstreeks 1935

NACHTEGAALLAAN

LEEUWERIKSTRAAT

2

4 WIJKACTIVITEITEN

Van de eerste twintig jaar in het bestaan van de Vogelwijk is er weinig bekend over gezamenlijke activiteiten. Wel was er direct na de Tweede Wereldoorlog een bevrijdingsfeest voor alle wijkbewoners. En al in 1946 werd de speeltuinvereniging opgericht. Waarschijnlijk werd er rond 1966 een werkgroep gevormd, toen de gemeente het plan bleek te hebben om van de Nachtegaallaan en een stuk van het land van Bremmer een vierbaansweg te maken.

4.1 Het ontstaan van een wijkcomité

Dat er een wijkcomité kwam, had te maken met een reeks van gebeurtenissen. Zo was er grote bezorgdheid over het Bos van Bosman, de nieuwbouw aan de Blauwe Vogelweg, de sloop van de Anna-kliniek en de latere nieuwbouw, en niet te vergeten de sloop van de vroegere villa van Bosman aan de Rijnsburgerweg en de bouw van de zusterflat Nieuwerood.

Uit de oude doos: ringsteken langs de Nachtegaallaan, wijkfeest 1960

4.2 Stichting Vogelwijk en omstreken

Versillende gezamenlijke wijkacties inspireerden enkele gemeenteambtenaren tot de suggestie aan de Vogelwijkers om een officiële organisatie van en voor de wijkbewoners op te richten. Er was al enige jaren een officieus wijkcomité actief, onder leiding van Hans van Dam, directeur van de Leidse schouwburg, toen woonachtig aan de Merelstraat 40. Hans was ook enkele jaren een goede Vogelwijk-Sinterklaas, tot zijn zoon Robbert ontdekte dat de schoenen van de Sint wel erg op die van zijn vader leken.

Na overleg tussen enkele actieve wijkbewoners werd tenslotte op 5 maart 1975 de Stichting Vogelwijk en omstreken opgericht. Dat gebeurde door afgevaardigde Maarten van der Plas bij notaris Verlinden in Valkenswaard. Maarten was destijds student op kamers in de Leeuwerikstraat. Hij ontmoette in die tijd Anja, die actief was in het opzetten van de peuterspeelzaal in het Vogelnest. Ze trouwden en gingen in de Raadsherenbuurt wonen.

Vereniging of stichting?

Voor de belangenbehartiging van buurtbewoners wordt gewoonlijk een verenigingsvorm gekozen. Men was echter bang te weinig leden te kunnen werven die contributie zouden willen betalen. Daarbij wilde men eigenlijk vooral slechts een contact- en coördinatiepunt voor vijf werkgroepen: bejaardenzorg, peuterspeelzaal, verkeer en groen, jongeren en woningen.

Er kwamen drie hoofdbestuurders: de heren W.H. van der Steen als voorzitter, R.J.A. Würzer als secretaris en C. Schaap als penningmeester. Verder waren er statutair vijf gewone bestuurs-

plaatsen als afgevaardigden van de werkgroepen. Het kapitaal van de stichting was 100 gulden en het doel was: 'het bevorderen van het welzijn van de bewoners van de Vogelwijk'. De buurt werd door de oprichting van het comité opmerkelijk actiever. In de speeltuin, die tot die tijd een sluimerend leven had geleid, werd een clubhuis gebouwd met de naam 'het Vogelnest', dat ook dienst deed als buurthuis.

Vernieuwing van de statuten

Ruim dertig jaar na de oprichting werden op 27 januari 2006 de statuten aangepast. Dat gebeurde bij wijkgenoot notaris Mulder en dit keer door voorzitter Ruud Stam, namens het bestuur. De naam 'Vogelwijk en Omstreken' werd vervangen door 'stichting Wijkcomité Vogelwijk'. De begrenzing van de wijk werd precies bepaald als de driehoek tussen de Wassenaarseweg, Rijnsburgerweg en Nachtegaallaan. Verder zegt de akte onder andere:

"De stichting heeft ten doel het bevorderen van het welzijn in de ruimste zin van de bewoners van de Vogelwijk te Leiden benevens het bevorderen van de kwaliteit van de natuurlijke leefomgeving van die wijk."

In de statuten is verder vastgelegd dat de stichting niet beschikt over een bevoegdheid *"tot vertegenwoordiging van de wijkbewoners [...] ter zake van algemene belangen van wijk en bewoners of ter verduidelijking van daarmee betrekking hebbende plannen, standpunten, achtergronden en procedures."*

Communicatie

Volgens de statuten is de Praatvogel het officiële communicatiekanaal van het Wijkcomité naar de bewoners. In mei 1988 verscheen het eerste nummer van het wijkblad; één A4'tje aan twee zijden bedrukt. Het blad is in de loop van de jaren uitgegroeid tot een leuke en nuttige periodiek om de Vogelwijkers te informeren en aan het woord te laten. De Praatvogel verschijnt één keer

per kwartaal en wordt sinds enkele jaren in full colour gedrukt. De Praatvogel blijkt goed te worden gelezen en gewaardeerd.

Doordat er steeds vaker en meer activiteiten worden georganiseerd, zijn er inmiddels ook andere communicatiemiddelen ingezet. Zo verschijnt er regelmatig een digitale nieuwsbrief, met daarin actueel nieuws en andere wetenswaardigheden, die van belang zijn voor de Vogelwijk. Daarnaast is er de website, waar onder meer verslagen van bijeenkomsten staan, foto-impressies van activiteiten en waar veel achtergrondinformatie over de wijk is te vinden: leiden.vogelwijk.nl. Soms gebruikt het Wijkcomité ook andere social mediakanalen als daar aanleiding toe is, zoals Nextdoor of Facebook.

4.3 Gezamenlijke wijkactiviteiten

De verschillende gezamenlijke activiteiten van wijkbewoners volgen doorgaans een jaarlijkse cyclus: de jaarvergadering, de nieuwjaarsborrel, het wijkfeest, de opruimactie Bos van Bosman, griezelen tijdens Halloween en de Sinterklaaspeurtocht. Het Wijkcomité organiseert deze activiteiten samen met een aantal enthousiaste vrijwilligers.

Daarnaast zijn er ook nog activiteiten die door wijkbewoners zelf worden georganiseerd. Zo heeft een groepje betrokken wijkbewoners het zogeheten Vogelnetwerk in het leven geroepen om het 'ouderwetse burenhulp' een plek in de wijk te geven. Iedere derde donderdag van de

maand is er een koffieochtend in het speeltuin-gebouw om gezellig bij te praten. Verder is er een groep wijkbewoners ieder jaar tijdens het broedseizoen actief, om te voorkomen dat meeuwen op de daken nesten gaan bouwen en zodoende overlast veroorzaken. Ook zijn er twee koren in de wijk: Vogel Vocaal en de Raadvogels. Het is helaas ondoenlijk hier een uitputtend overzicht te geven, maar het enthousiasme voor dit soort activiteiten is vaak groot.

Schoonmaakactie Bos van Bosman

Het Bos van Bosman was begin jaren zeventig nogal verwaarloosd, maar veel wijkbewoners maakten er gebruik van om te wandelen, al dan niet met de hond, te picknicken, te spelen met de kinderen, of bramen te plukken.

Groot en klein, jong en oud doen mee met de jaarlijkse opruimactie

Vanwege de bouw van de zusterflat en het bouwrijp maken van het gebied rond de Blauwe Vogelweg werd een hek geplaatst, waardoor het bos voor de Vogelwijkers werd afgesloten. In het voorjaar van 1971 togen twee kordate wijkbewoners, Puck de Vink en Nel van der Steen naar de Leidse wethouder Kret voor een betere oplossing dan deze afsluiting. Dat leidde ertoe dat de gemeente een strook bos van het Rijk terugkocht om het hek wat verder boswaarts te kunnen verplaatsen. Er zou ook een stoep komen

aan die bosrand, maar de rand is uiteindelijk met struiken beplant.

Vondst tijdens de opruimactie, 2021

De toegang tot het bos werd min of meer gedoogd. Jonge Vogelwijkers hadden inmiddels boomhutten gebouwd in het bos. Buurtbewoners belden de politie en de gemeente reageerde daarop met het beboeten van de ouders van tien jongeren voor het totaalbedrag van 20.000 gulden! De dames De Vink en Van der Steen (later 'de dames groen' genoemd) overlegden vervolgens met de heer Gaastra, hoofd Plantsoendienst, diens medewerker Klein, buurtbewoners en de wijkagent. Er werd besloten tot een alternatieve straf: de jongeren en andere Vogelwijkers zouden het bos zelf opknappen. Dat gebeurde grondig in het voorjaar 1972, met het kruien van zand, aangevoerd door veertien vrachtwagens voor de aanleg en verbetering van paden en de afvoer van vele karren afval. Hier-voor is zelfs enige subsidie ontvangen van de gemeente. Op 7 april 1972 haalden 'de dames groen' hiermee de landelijke pers. In Trouw stond een artikel onder de kop 'Jeugd Vogelbuurt plant 'boetebomen''. Na een storm in 1973 werd de opruimactie nog eens overgedaan door jonge en volwassen Vogelwijkers. En zo ontstond de jaarlijkse traditie van de opruimactie in het Bos van Bosman. De gemeente Leiden stelt dan allerlei opruimspullen en middelen beschikbaar. Mede dankzij

de inzet en het enthousiasme van de mannen van de veeg- en groenploeg is de opruimactie ieder jaar een geweldig succes. Na afloop wordt in het Vogelnest samen pannenkoeken gegeten.

De pannenkoeken worden traditiegetrouw ieder jaar door een aantal wijkbewoners met liefde gebakken.

Samen pannenkoeken eten in het Vogelnest, 2022

Open-tuinendagen

Van 1998 tot in 2017 was er gemiddeld eens in de drie jaar een open-tuinendag in de wijk. Hierbij werden diverse buurttuinen opengesteld voor bezoek. Schitterende, geurende bloemenborders, kleurrijke plantencombinaties en soms indrukwekkende waterpartijen waren te bewonderen. Vaak waren er ook sfeervolle zitjes in de tuin gecreëerd. Behalve het groen, was er ook veel beeldende kunst te bewonderen. Overal werd je ontvangen met grote gastvrijheid. In het 'blauwe huis' op de hoek van de Nachtegaallaan-Roodborststraat maakte de toenmalige bewoonster prachtige boeketten, die zo uit een woonmagazine leken te komen.

De tuinen zijn niet alleen mooi, maar ook goed voor het dierenleven en zorgen bovendien voor een goede regenwaterafvoer.

Er waren meestal ook enkele tuinen op het Zonneveld te bezichtigen tijdens de open-tuinendagen.

Herman van der Kooij (l) en Bert Leeuwe tijdens de open-tuinendag in 2009

Initiatiefnemers en organisatoren waren Herman van der Kooij en Bert Leeuwe. Doordat het heel veel voorbereidingstijd kostte en de animo afnam, is dit initiatief jammer genoeg gestopt.

Ontwikkelingen van buitenaf

Wanneer nieuwe ontwikkelingen zich aandienen, stijgt de activiteit in de wijk en is het soms nodig om 'tegenspel te bieden' tegen voorgenomen en soms onverstandige veranderingen van buiten de wijk. In de meeste gevallen gaat het om nieuwbouw: Blauwe Vogelweg, terrein van de Anna-kliniek, Van Eijsingapark, Nieuweroord of de herinrichting van de wijk. Bestemmingsplannen worden dan bestudeerd en met de gemeente en projectontwikkelaars wordt intensief overlegd over het ontwerp en de uitvoering van de plannen. Het Wijkcomité informeert de Vogelwijkers hierover door middel van de Praatvogel, informatiebijeenkomsten, nieuwsbrieven en de website.

Nog in 1987 was de gemeente voornemens om 25 paalwoningen te plaatsen vóór het Nieuweroordgebouw. En in 1989 was er een serieus plan om de Terweeweg door te trekken langs de bosrand bij het land van Bremmer. In 1990 moest er moeite worden gedaan om bomen in het Van Eijsingapark te behouden. Kenners van de wijk weten dat die drie initiatieven niet doorgingen, maar welk gewicht de Vogelwijkse acties daarbij hebben gehad, is meestal onduidelijk.

In de tweede helft van de jaren negentig waren er voor onze wijk behoorlijk wat verontrustende bestemmingsplannen in de maak. De werkgroep

Ruimtelijke Ordening Vogelwijk, bestaande uit ongeveer tien personen heeft zich intensief gebogen over de gemeentelijke plannen voor de toekomstige woningbouw op het Anna-terrein, de bouw van het Rinlands Revalidatiecentrum op het Pomonaveld, de uitbreiding en nieuwbouw van de mytyschool, de ecologische zone (het huidige Pomonapad), alsook de plannen met het Bos van Bosman. De inzet van de werkgroep was er vooral op gericht om in goed overleg te komen tot een bestemmingsplan voor het hele plangebied. In die jaren is in de Praatvogel regelmatig te lezen dat de contacten met de gemeente over de nieuwe ontwikkelingen niet altijd even soepel verliepen.

Er was ook een Werkgroep Nieuweroord actief, die zich vanaf 1999 jarenlang heeft ingezet voor een goede afstemming van de plannen met de buurt, de gemeente en het asielzoekerscentrum. De werkgroep is vervolgens ook nauw betrokken geweest bij de sloop van de zusterflat en de nieuwbouwplannen van het appartementencomplex Nieuweroord.

In de laatste jaren spitsten de ontwikkelingen zich vooral toe op de plannen van de gemeente voor de herinrichting van het busplatform aan de zeezijde van het station en de verkeersplannen rond de Rijnsburgerweg en de Posthofrotonde.

Ondanks dat deze plannen niet direct gerealiseerd worden in de wijk zelf, hebben ze wel degelijk een grote invloed op het woongenot in de wijk. Binnen het Wijkcomité wordt op dit dossier de vinger aan de pols gehouden.

Zo ook natuurlijk in het project rioolvervangings en herinrichting van de wijk, dat gepland staat te starten in 2023. In goed en constructief overleg met de gemeente is een werkgroep van wijkbewoners in staat geweest de plannen van de gemeente te optimaliseren voor alle partijen.

Het is altijd goed dat de wijkbewoners hun stem laten horen als het om de belangen van de Vogelwijk gaat. Dat gaat soms gepaard met strijdlust, verontwaardiging en emoties. Gelukkig gaat dat doorgaans goed. Het geeft in ieder geval aan dat de Vogelwijkers betrokken zijn bij en hart hebben voor hun wijk.

Botsing van culturen

Samenwerken van wijkbewoners met de gemeente bleek vaak ook op een ander gebied effectief. Dat was al in 1971 duidelijk geworden, toen op het nieuwe plaveisel van de Blauwe Vogelweg een dozijn wagens neerstreek van een groep Roma van 'Koning' Koos Petalo. Die aanwezigheid werd niet zo op prijs gesteld; er zou worden gestolen in winkels, te duur getelefoneerd bij wijkbewoners, te vaak water gevraagd en de mannen in de wijk zouden door de Romadames zijn verleid. Dus trad een kleine botsing van culturen op. De Roma zijn op een gegeven moment vertrokken, aangespoord door de gemeente en na enige aandrang vanuit de Vogelwijk. Onmiddellijk hierna werd een provisorisch pad gemaakt tot de Wassenaarseweg en werden de hekken verwijderd. Hierdoor was de Blauwe Vogelweg niet langer meer doodlopend en zou wettelijk de gastvrijheid voor 'zwerfers' vanaf dat moment verdwenen zijn.

Stichting Vogelwijk Energiezuinig

De stichting *Vogelwijk Energiezuinig* is een onafhankelijk bewonersinitiatief dat werkt aan een duurzame toekomst voor de wijk en is eind 2019 opgericht door een kleine groep actieve wijkbewoners. *Vogelwijk Energiezuinig* helpt wijkbewoners om de overstap naar een aardgasvrije toekomst te kunnen maken. In 2050 moeten alle wijkbewoners kunnen profiteren van een energievoorziening die duurzaam, beschikbaar en betaalbaar is. Dit kernteam initieert activiteiten en evenementen, deelt kennis en ervaringen met de wijk, volgt nauwlettend de ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie en onderhoudt daarover contacten met de gemeente.

Je ziet meteen wanneer een huis is verkocht, er staat dan maandenlang een container voor de deur

De meeste woningen in de wijk zijn gebouwd in een periode dat duurzaamheid nog helemaal geen rol speelde. Sterker nog, de kwaliteit van de bouw laat hier en daar te wensen over. Gelukkig is er veel mogelijk om de huizen te verduurzamen en dat gebeurt dan ook, zeker anno 2022 door de steeds maar stijgende energieprijzen. *Vogelwijk Energiezuinig* biedt hierbij de helpende hand door samen met de bewoners na te gaan hoe je het beste isoleert en het slimste omgaat met het energieverbruik.

Een greep uit de activiteiten van *Vogelwijk Energiezuinig*: onderzoek naar alternatieve warmtevoorzieningen, informatie- en inspiratiebijeenkomsten en (in coronatijd) webinars. Verder faciliteert het bewonersinitiatief buurgroepjes, die samen aan de slag gaan met een bepaald thema: zonnepanelen, warmtepompen, groene daken.

De wijkbewoners worden op de hoogte gehouden van alle ontwikkelingen en wetenswaardigheden door middel van digitale nieuwsbrieven en de website.

Er zijn vier gecertificeerde energiecoaches actief in de wijk. Zij hebben twee keer per maand een inlooppreekuur in het speeltuengebouw voor adviezen en tips. Ze komen verder op afspraak langs om samen met de bewoners te kijken welke maatregelen het meest effectief zijn op het gebied van energiebesparing en verduurzaming van de woning. Bewoners kunnen een Energiebox, met allerlei meetapparatuur, lenen om beter inzicht in hun energieverbruik te krijgen. In 2022 is er, samen met de wijkambassadeur, een huis-aan-huis actie gestart om de energietransitie een zetje in de goede richting te geven.

Als onderdeel van het wijkfeest is er in 2022 een energiemarkt gehouden. Wethouder Yvonne van Delft (o.m. energie) bracht een bezoek en toonde veel belangstelling voor alle activiteiten van het bewonersinitiatief.

Subsidies van de provincie Zuid-Holland en de gemeente Leiden maken het mogelijk om al deze activiteiten uit te voeren.

4.4 Gezamenlijke wijkactiviteiten

Het wijkcomité heeft een aantal statutair vastgelegde taken, zoals het organiseren van de jaarvergadering, het wijkfeest, de uitgave van de Praatvogel, het faciliteren van (tijdelijke) werkgroepen ter behartiging van de belangen van de wijk. Een andere belangrijke taak is ook het organiseren van buurtactiviteiten 'van ontspannend en/of nuttig karakter'. Natuurlijk was er al de succesvolle jaarlijkse opruimactie in de herfstvakantie in het Bos van Bosman, maar het huidige wijkcomité heeft haar werkterrein uitgebreid. Met veel enthousiasme organiseren of coördineren enkele actieve bestuursleden onder meer historische wandeltochten in de buurt, stoepkrijtwedstrijden, Kubb-toernooien, een Sinterklaaspeurtocht door de wijk en een griezelige nachtelijke speurtocht met Halloween door het Bos van Bosman. Zo ontstaan er weer waardevolle, nieuwe tradities. Gelukkig zijn er altijd weer vrijwilligers, die voor een aantal jaren de kar van het Wijkcomité willen trekken.

Peter van der Geer leidt boeiende wandelexcursies langs de Rijnsburgerweg en heeft prachtige verhalen over de architectuur en geschiedenis van de huizen en hun bewoners

Enkele wijkactiviteiten: Halloween, Sinterklaaspeurtocht en het schilderen van een nieuwe totempaal in 2019

Financiën

De gemeente Leiden kent al vele jaren een subsidieregeling voor wijkverenigingen, dat is gebaseerd op het aantal bewoners. In de Vogelwijk gaat die subsidie grotendeels op aan de kosten voor het drukken van de Praatvogel. Andere inkomsten komen uit een bescheiden winst uit het wijkfeest. Als het echt noodzakelijk is, wordt er soms in de Praatvogel een oproep gedaan met het verzoek om een vrijwillige bijdrage.

In weinig wijken bestaat een stichting, zoals het geval is bij de Stevenshof en de Vogelwijk. De gemeente stelt meestal vanuit democratisch oogpunt de verenigingsvorm als eis. Indien echter blijkt, bijvoorbeeld uit het jaarverslag, de bestuursvergaderingen, de statuten en de wijkkrant, dat een stichting inderdaad werkt voor de wijkbewoners en openstaat voor hun initiatieven, dan wordt de organisatie toch subsidiabel geacht. En dat is dus het geval met de stichting Wijkcomité Vogelwijk. Naast die

algemene subsidie dient het Wijkcomité soms nog een aanvraag in voor bijzondere uitgaven, zoals voor dit boek. Of voor een speelboom, nieuwe totempaal en een basketbalpaal in het Vogelplantsoen.

Participatie

Het aantal Vogelwijkers dat meedoet met de georganiseerde activiteiten is over de jaren heen vrijwel gelijk gebleven. De jaarvergadering trekt helaas ieder jaar slechts een klein deel van de wijkbewoners. Bij het jaarlijkse wijkfeest komt daarentegen meestal ongeveer één derde van de Vogelwijkers. Het vormt een hoogtepunt van het jaar met allerlei activiteiten voor jong en oud, groot en klein, zoals de traditionele estafetteloop, schminken, schaken, knutselen en een groot springkussen voor de kleintjes. Ook komen er altijd veel mensen af op de kramen met de gerechten die door de bewoners zelf worden bereid en gepresenteerd. Op het wijkfeest in 2022 was het bewonersinitiatief *Vogelwijk Energiezuinig* vertegenwoordigd met een energiemarkt.

4.5 Vogelwijk klaar voor de toekomst

In 2023 worden de Vogelwijk en de Raadsherenbuurt flink op de schop genomen. De aanleiding is vervanging van de ruim veertig jaar oude riolering. De gemeente vond dit meteen een goede gelegenheid om de hele inrichting van de wijk eens tegen het licht te houden.

Het Wijkcomité heeft – samen met een meedenkgroep - intensief overleg gevoerd met de gemeente over de herinrichting van de wijk en de verkeersplannen. Dit contact tussen wijk en de gemeente leidde uiteindelijk tot een enquête onder zowel wijkbewoners als andere belanghebbenden van buiten de wijk, die massaal werd ingevuld. Uit de uitkomsten van de enquête bleek overweldigend, dat het voorstel van de gemeente zeer ongewenst was. Vervolgens hebben de gemeente en de meedenkgroep samen gezorgd voor een breed gedragen en sterk verbeterd plan. Terugkijkend kunnen we zeggen, dat we met elkaar veel hebben bereikt.

Groene en klimaatadaptieve inrichting

De wijk krijgt een klimaatadaptieve inrichting en behoudt de groene en rustige uitstraling. De straten, stoepen en het groen worden opnieuw ingericht en de wijk is daarmee klaar voor de toekomst.

In een groot deel van de Vogelwijk en Raadsherenbuurt wordt het gemengd rioelstelsel vervangen door een gescheiden rioelstelsel. Het schone hemelwater wordt via een aparte buis afgevoerd naar de sloot en alleen het vuile water uit de woningen wordt gereinigd. In alle straten komt daarnaast een drainagesysteem om het grondwaterpeil te reguleren. Ook wordt ruimte in de ondergrond gereserveerd voor de aanleg van een eventueel toekomstig warmtenet. Boven de grond worden de straten, de parkeerplaatsen en de stoepen verkeersveilig en duurzaam ingericht. Bovendien krijgt de wijk parkeervakken waarin grasbetontegels komen te liggen, die bij hevige regenbuien het water beter afvoeren.

5 GROEN EN WATER

De Vogelwijk is een van de groenste wijken van Leiden. De wijk grenst aan het Bos van Bosman, het Land van Bremmer en het landgoed Endegeest. De wijk heeft bovendien een centraal gelegen groen speelplantsoen. Sloten en weteringen maken al eeuwenlang – net als het groen – deel uit van de Vogelwijk en zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De wijkbewoners hechten veel waarde aan onze mooie groene leefomgeving en dragen daar zelf ook aan bij.

5.1 Bos van Bosman

Het bijna 20 hectare grote landgoed, dat nu het Bos van Bosman wordt genoemd, kwam in de 19e eeuw in handen van de schatrijke textielbaron Aleidus, Gerardus Bosman (1871-1958), die er het landgoed Nieuweroord stichtte.

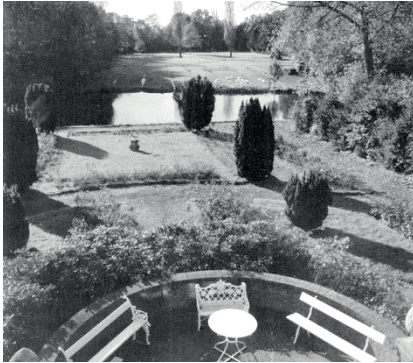
Jan Wolkers schrijft:

'Kort na de capitulatie [...] kreeg ik een baantje als tuinjongen bij Houtheer, een multimiljonair met een uitgestrekt landgoed, dat als een weelderig opgemaakte fruitschaal, als een land van melk en honing aan de Rijnsburgerweg lag' (citaat uit Terug naar Oegstgeest, 1965).

De geschiedenis van het Bos van Bosman

Waar nu de studentenflats aan het Flanorpad staan en het Van Eijsingapark ligt, heeft ooit het ridderhofstede Paddenpoel van de Leidse burggraven gestaan en later het nonnenklooster Mariënpool.

Het park (Bos van Bosman), gezien vanaf het terras van villa Nieuweroord

Enkele eeuwen later liet Bosman (1871-1958) zijn oog op het terrein vallen. Hij gaf opdracht aan de bekende tuin- en landschapsarchitect Leonard Springer (1855-1940) het park te ontwerpen, dat nu bekend staat als het Bos van Bosman. Springer werkte samen met architect J.W. Hanrath, die de villa Nieuweroord bouwde. Op deze plek verrees later de zusterflat en sinds 2020 staat er het nieuwe appartementencomplex Nieuweroord. Leonard Springer wordt door vakgenoten wel de 'nestor van de Nederlandse tuinarchitectuur' genoemd. Hij ontwierp meer dan 400 parken, buitenplaatsen, begraafplaatsen en tuinen. Veel van zijn ontwerpen bestaan nog altijd, zoals bijvoorbeeld het Oosterpark in Amsterdam. Naast landschapsarchitect was Springer een verwoed verzamelaar van prenten en boeken over tuinarchitectuur. Hij schreef kritische artikelen over zijn vakgebied en was een gerespecteerd boomkundige.

Beplanting

Voor de beplanting van het terrein rond villa Nieuweroord liet Springer heel veel essen, eiken, elzen, haagbeuken, iepen, rododendrons, appel-, pruimen-, perenbomen en robinia's aanslepen. Daarnaast verrijkte hij het geheel met exotische soorten, zoals de moerascipres en de tulpenboom. Verder legde hij een moestuin aan en een kwekerij met stokbonen, komkommers en meloenen. Hij liet ook kassen met bananenbomen en vijgenbomen neerzetten. Het landgoed moet er prachtig hebben uitgezien, met zijn symmetrisch ingedeelde bloementuin en rosarium, de slingerende vijverpartijen waarin karpers zwommen, en weiden die waren omsloten door dichte bosbegroeiing.

Verkoop villa Nieuweroord

In de oorlogsjaren werd de villa in beslag genomen door de Duitse bezetters en heeft het, net als het parkbos, veel geleden. Nadat Bosman was overleden, werden het huis en de bijbehorende grond door de gemeente Leiden in mei 1959 gekocht voor 925.000 gulden.

Het landgoed werd daarna in tweeën gedeeld. Het voorste deel met de villa werd verkocht aan de Leidse universiteit; het achterste deel, het Bos van Bosman, werd wandelpark voor het publiek. De huidige structuur met gebogen lijnen in de paden en de vijvers en de variatie aan bomen geven nog een vleugje van de sfeer van weleer.

Het bos van Bosman anno 2022

Het huidige Bos van Bosman is ongeveer zes hectare groot. Hoewel het parkeerparticulier lusthof was, is het al decennialang openbaar groen en mag het publiek daar ook van genieten. Met dank aan de ridders, de nonnen, de multimiljonair, de landschapsarchitect en de gemeente Leiden, die het bos nu beheert. Bij een herinrichting in 2002 zijn planten, die hier vroeger groeiden, teruggeplant. Hierdoor is het aantal planten en soorten toegenomen. Er kwamen bomen, die oorspronkelijk ook door tuinarchitect Springer waren geplant: een rode beuk, een aantal esdoorns, een rode meidoorn en een aantal moerascipressen. De ondergroei bestaat nu voor een deel uit zogenaamde stinzenplanten: kleine bolgewassen die al eeuwenlang voorkomen op oude buitenplaatsen. Het gaat dan bijvoorbeeld om scilla, wilde hyacint, bosanemoon, sneeuwkllokje, kievitsbloem, daslook (op de foto van links naar rechts).

De gemeente gaat het bos in 2023 opnieuw opknappen en heeft daarvoor een participatietraject ingezet, waarbij de wijkbewoners mogen reageren op het ontwerp.

Planten- en dierenleven

Bosvogels zijn in ruime mate aanwezig. De grote bonte specht en de boomkruiper zijn gewone verschijningen in het Bos van Bosman. Maar ook de sperwer, boomklever, bosuil en de ijsvogel zijn er regelmatig te gast of broeden er zelfs. Verder vind je er de groene specht en ook veel halsbandparkieten. Die halsbandparkiet is een nieuwkomer en komt oorspronkelijk uit India en Centraal-Afrika. Het feit dat hij hier in Nederland rondvliegt, is te danken aan onoplettende eigenaars die de kooivogels hebben laten ontsnappen of losgelaten. Deze luidruchtige, exotische verschijning is in vrijwel alle stadparken in Leiden en daarbuiten te zien.

Waarom groeien en bloeien specifieke planten en bloemen op specifieke plaatsen? Er is een groot aantal factoren van invloed op het planten- en dierenleven in Leidse parken. De vier belangrijkste zijn de grondsoort, de openheid, de omgeving en het ontwerp. En daarnaast het gebruik en beheer.

Behalve de bosvogels, leeft er ook een groot aantal andere organismen. Denk aan insecten, zoals kevers, mieren, waterjuffers, bijen en in het najaar zijn er diverse soorten paddenstoelen te vinden.

Het Bos van Bosman en het Leidse Hout zijn sterk beïnvloed door de relatie met de landgoederen op de oude strandwallen, terwijl de parken in andere delen van Leiden meer beïnvloed worden door de plassen en het veenweidegebied rond Leiden. Ook zijn het gebruik en beheer, evenals het ontwerp van een park belangrijk voor de natuur die er groeit en bloeit. Een intensief gebruikt park trekt andere dieren aan dan een park waar minder mensen komen.

Al deze feiten over de planten en dieren in het Bos van Bosman zijn gebaseerd op waarnemingen van deskundige wijkgenoten en

gemeten door het Stads-natuurmeetnet. Leiden is overigens een van de eerste steden in Nederland die op een systematische wijze de stadsnatuur meet, en eens in de twee jaar de planten en dieren in onze stad telt. Alle parken worden bijvoorbeeld minstens twee keer per jaar bezocht om planten te tellen: in het voorjaar en in de zomer. Vlinders en libellen worden geteld door middel van een eigen telsysteem: het Landelijk Meetnet Dagvlinders en Libellen.

Ecopad

Het Leidse Hout vormt, samen met het landgoed van Endegeest, het Bos van Bosman en het volkstuincomplex Het Zonneveld een ecologische verbindingszone met het Singelpark. Deze ecozone is een verbinding tussen diverse natuurgebieden om migratie van planten en dieren mogelijk te maken.

Zo wordt bijgedragen aan het vergroten van de biodiversiteit en het voortbestaan dier- en plantsoorten. Ook het Bio Science Park sluit hierop aan met een natuur-inclusieve inrichting van het park.

De verbouwing van de mytylschool vormde een belangrijke bedreiging van deze ecozone. In goed overleg werd een stukje bos gespaard. Maar helaas moest er ook een deel van het bos verdwijnen, vanwege de aanbouw van vier lokalen. Er kwam een verbodingsbrug van circa 45 meter tussen de Mytylschool en Basalt, op ongeveer tachtig centimeter boven het maaiveld. Deze corridor zou letterlijk een barricade vormen in de ecozone. Om dit te voorkomen, loopt de ecozone er nu via een verdiept pad onderdoor.

Verdiept ecopad onder de verbodingsbrug tussen Basalt en de mytylschool

5.2 Land van Bremmer

De Leidse Vogelwijk heeft als het ware twee groene vleugels. Aan de ene kant het Bos van Bosman en aan de kant van Endegeest het land van Bremmer, een prachtige weide met bosjes en een bosrand. De wei is een oud poldertje tussen Leiden en Oegstgeest. Het is een restant van de vroegere Rijndelta, met in het midden een oude, bochtige kreek. De wei draagt bij aan het groene karakter van de wijk, met een landelijk accent. De gemeente Oegstgeest heeft jaren geleden gezorgd voor de officiële erkenning als 'Beschermd Dorpsgezicht'.

De ligging

Het land van Bremmer is het 'boerengebied' van de wijk, met vee en vogels. Het terrein van vijf à zes hectare ligt tussen de Nachtegaallaan en de bosrand van Endegeest. Het is de strook tussen twee vroegere strandwallen. Weliswaar ligt ruim de helft van het land van Bremmer op het grond-

Schets van de plattegrond van het land van Bremmer na 1963

gebied van de gemeente Oegstgeest, de Vogelwijkers beschouwen dit open terrein als een onlosmakelijk deel van de Vogelwijk.

Aan de rand loopt nog een stukje van de oude Endegeesterwetering, een oude boezemsloot. Een ander overgebleven deel van die wetering is nog te vinden aan de overzijde van de Wasse-naarseweg, bij de Zernikedreef. In de lengterichting NO-ZW ligt het Land van Bremmer tussen enerzijds de Leidse Straatweg en anderzijds het Pad van Bremmer. Het weiland is omringd en doorsneden door sloten: vijf in de lengterichting en drie in de breedte.

Het werd zo een 'eilandenrijk', waaraan ooit nog eens vijf mini-eilandjes met bomen en struiken zijn toegevoegd. Midden door de wei loopt, sinds 1966, de grens tussen Leiden en Oegstgeest. De Nachtegaallaan werd overigens voor de annexatie van Leiden, dus vóór 1920, het Ajaxlaantje genoemd. Dit werd zo genoemd, omdat het liep naar een sportveld van Ajax (ASC) dat zich ongeveer bevond waar nu Basalt (voorheen Rijnlands Revalidatiecentrum) ligt.

Gemeentegrens

Op enig moment zouden de Warmonderweg en de Nachtegaallaan onderdeel worden van een rondweg. Voor het belangrijke en ruime kruispunt met de Rijnsburgerweg was een grenswijziging nodig om extra grond te verkrijgen. Daarom werd de grens bij de Leidse Straatweg veertig meter verlegd en loopt die nu met een knik schuin door het weiland. Er werd daarmee een strook van vijftenzeventig meter breedte aan de Vogelwijk toegevoegd. Die strook loopt ter hoogte van de Merelstraat, evenwijdig aan de Nachtegaallaan tot bij de speeltuin, die dus geheel op Leidse grond ligt. Daarna wordt die grensstrook vanaf de hoogte van het ecopad weer smaller tot een punt bij de manege Moedig Voorwaarts. Het Zonneveld en de kwekerij van DZB liggen dus voor een belangrijk deel op Oegstgeester grond.

Dankzij die grenswijziging hebben Leiden en de Vogelwijk er een aantal onbewoonde, beboste mini-eilandjes bijgekregen. Eén daarvan is het zogenaamde 'Pestbosje'. Daar zouden vroeger aan het uiterst besmettelijke miltvuur gestorven koeien zijn begraven. Dit om andere dieren te beschermen tegen infectie. Of dit op historische feiten berust, is verre van zeker.

In de aangrenzende Pesthuiswijk is ook een Pesthuis te vinden, dat eeuwen geleden bedoeld was voor mensen die aan de pest leden. De laatste pestepidemie in Leiden was rond 1655. De bouw van het Pesthuis duurde veel langer dan gepland en was pas in 1661 klaar, toen de pestepidemie al achter de rug was.

Het andere mini-eilandje ligt op de scheidslijn van speeltuin en volkstuin langs het Pad van Bremmer.

Eén van de beboste mini-eilandjes op het land van Bremmer

Dat alles er nog als een mooie groene wei bij ligt, is omdat de rondweg er gelukkig niet kwam. Later, in 1989, werd er nog zo'n aanval afgeslagen. Bij de gemeente Oegstgeest ontstond het plan om de Terweeweg door te trekken langs de bosrand van de wei tot aan de Wassenaarseweg. Gelukkig is ook dat niet gerealiseerd.

Eigendom, gebruik en naam

De gemeente Leiden is eigenaar van het hele weidegebied, ondanks het feit dat het grootste stuk ervan in de gemeente Oegstgeest ligt.

De gemeente Leiden kocht in 1985 dit gebied en het gehele achterliggende terrein - behorende tot het landgoed Endegeest - van de gemeente Oegstgeest.

Het Academisch Ziekenhuis was rond 1920 gevestigd in wat nu het gebouw is van het Museum Volkenkunde aan de Morssingel. Er waren toen al plannen om het nieuw ziekenhuis te bouwen aan de andere kant van de spoorlijn, dus op het terrein van het huidige LUMC. Dat gebied lag tot 1896 in de gemeente Oegstgeest, inclusief het station. Het bouwen en verhuizen van het ziekenhuis gebeurde uiteindelijk in de jaren twintig. De afdeling psychiatrie van de faculteit geneeskunde kreeg een aparte vestiging in de bossen, voor de rust. Dat gebeurde al rond 1900. Het landgoed met bos, akkerland en wei werd daarvoor aangekocht. In de koopakte zou een aantal voorwaarden hebben gestaan, zoals dat er op de plek van de wei geen kerkhof mocht komen.

Het terrein van de huidige volkstuinvereniging en DZB werd indertijd ook voor akkerbouw gebruikt. Zo had de boerderij, die tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw nog op de hoek stond van de Leeuwerikstraat en Nachtegaallaan, grond in pacht waar nu de volkstuintjes zijn. Op de plek van de boerderij staat nu een aantal woningen, die er nieuwer uitzien dan de andere huizen aan de Nachtegaallaan.

Ook de wei werd door de gemeente Leiden verpacht en dat was waarschijnlijk aan de broers Bremmer. Door de stadsuitbreidingen werd boerenland onteigend en de gemeente Leiden compenseerde dit soms door elders verschillende kavels ter pacht aan te bieden.

Midden in de Leidse Hout staan het Koetshuis, een voorlichtingsgebouwtje en boerderijwoningen: restanten van 'de boerderij van Bremmer'. Die boerderij staat al op een kaart van

1615. In de Mare dijkpolder, tussen de Mare dijk en de Rijnsburgerweg, stonden vanouds vijf boerderijen op een rij, alleen toegankelijk via een weggetje vanaf de Mare dijk. Dat weggetje liep parallel aan de 'Warmerweg' (nu Warmonderweg). Van die vijf is er alleen wat overgebleven van de meest noordelijke boerderij, die van Bremmer.

Boer Jan Juffermans, hooiend op het weiland

Oude boerderij van Bremmer aan de Mare dijk, 1970

De broers Simon en Johannes Bremmer hadden de pacht van de wei, maar hadden ook elders kavels in gebruik voor hun dikbil-koeien. Het vee werd dus af en toe via de Warmonderweg van en naar de wei gebracht. Simon heeft de aandelen van de veestapel van zijn broer Johannes overgenomen rond 1954 en heeft vanaf dat moment zelfstandig geboerd. Daarna heeft zijn zoon Siem het in 1972 overgenomen, totdat hij emigreerde naar Canada in 1979.

De wei kent vele namen. Het boerengezin Bremmer noemde de wei onderling 'De Pen'. De huidige pachter Ben Hoogduin, wiens vader er vroeger paarden liet lopen, zegt het 'Landje van Bremmer', terwijl de huidige gebruiker boer Jan Juffermans het aanduidt als 'de Nachtegaallaan'. Zo zal ieder zijn eigen benaming hebben voor dit mooie stukje groen.

De wei blijkt een mooi gebied voor vogels. Heel vaak zijn er grijze of zilvereigers en Canadese ganzen, soms een lepelaar, maar er zijn ook veel weidevogels. Hun nesten worden niet verstoord, doordat er pas in juni/juli wordt gemaaid. De ooievaar is intussen een vaste gast op het paalnest, een geschenk van het Wellant College. Ze hebben soms wel drie kuikens op te voeren.

De ooievaar en ooiemoer keren jaarlijks terug op het nest en stichten dan een al dan niet klein gezinnetje

De sloten, eilanden en vogels

Het land van Bremmer ligt als een kleine vlakte met kreekjes tussen twee oude strandwallen in: die van Endegeest en die van de Nachtegaallaan-Lijsterstraat. Van oudsher staan er boerderijen op de strandwallen en wordt het vee geweid op de vaak drassige tussengebieden.

Het patroon van de sloten is grillig en deels een overblijfsel van de oude krekken. Er is een toegang voor vee aan het begin van de Nachtegaallaan bij de Rijnsburgerweg. Wandelaars kunnen langs de wei lopen over het Pad van Bremmer, dat te bereiken is via de ingang naast de speeltuin en via de tuinen van de Groene Cirkel.

Het vee

Jan Juffermans is van een oude boerenfamilie; hij is met zijn relatief kleine veestapel naar eigen zeggen slechts een 'hobbyboer'. Zijn eigenlijke beroep is machinist op grondverzetmachines. Tijdens de winter staan zijn koeien op de potstal van zijn moeder, vlakbij zijn woonhuis aan de Haarlemmertrekvaart.

Zoals ook indertijd de Bremmers, heeft Jan een groter weiland in gebruik dichtbij in Warmond. Dat is handig om de stieren en de kalveren gescheiden te houden.

Hoe combineert een hobbyist zijn werk met het dagelijks melken van koeien?

Dat lukt alleen dankzij de hulp van gezinsleden en zijn compagnon, aldus Jan. Bovendien is het bedrijf voor de fok van (stier-)kalfjes en de productie van vlees.

De 'Bremmer-koeien' zijn dikbil-stieren. De kalveren worden niet bij hun moeders gezoogd, maar krijgen melk met flessen en emmertjes, anders wennen ze niet aan mensen en worden ze onhandelbaar wild. Het is een wat vreemd ras, dat vroeger als afwijkende exemplaren bij andere rassen wel eens werd geboren, dik en met de tong uit de bek. Dat was niet de bedoeling, totdat men opmerkte dat deze dieren zeer fors in hun vlees zaten. Nu wordt het dus als een apart ras erkend en gefokt.

Jan heeft ook nog schapen, van het Zwartbles en Swifter ras, maar die vragen niet veel aandacht.

Het land van Bremmer heeft jarenlang stand gehouden tegen de agglomeratievorming. Plannen voor een kerkhof werden een eeuw geleden voorkomen, net als de randweg in de jaren zestig, en een doorgetrokken Terweeweg in 1989.

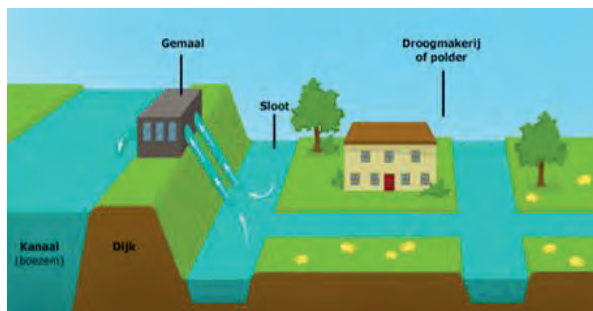
Enkele jaren geleden kreeg de Oegstgeester sportclub ASC ook al geen kans om er sportvelden van te maken.

De wijk voelde er niets voor en de gemeente gelukkig ook niet.

5.3 Water

Het hoogheemraadschap van Rijnland is een zeer oude organisatie uit de 13e eeuw, die zorgdraagt voor de waterhuishouding in een groot gebied in dit deel van Nederland, waaronder ook Leiden en de Vogelwijk. Als er geen duinen en dijken waren, dan zou de zee vrij onze wijk kunnen binnenstromen. Het op het juiste peil houden van meren, sloten en kanalen is dan ook een belangrijke taak. Het peilbeheer en de aan- en afvoer van water door gemalen en sluisen vraagt continu de aandacht en waakzaamheid. Dit alles om droge voeten te houden.

Een boezem is een stelsel van onder meer kanalen en meren, waarvan het overtollige water wordt uitgemalen naar zee., bijvoorbeeld bij het gemaal in Katwijk. De vaarten en sloten in de polder malen het overtollige water uit op de boezem.

De sloot aan de Nachtegaallaan, de sloten op het Land van Bremmer en die rond de studentenflats aan het Flanorpad, liggen alle op het boezempeil van gemiddeld -0,60m NAP. Het Bos van Bosman en een gedeelte van de Vogelwijk liggen in de Pesthuispolder Noord. Het waterbeheer daarvan was in handen van de gemeente Leiden, maar is met ingang van 2023 overgedragen aan Rijnland. De polder heeft een gemaal aan de Wassenaarseweg en een waterinlaat bij het Flanorpad om bij extreme droogte water in te laten om het polderpeil op de gewenste hoogte te houden.

Er wordt een dynamisch waterpeil gevoerd in plaats van een vast waterpeil te handhaven. Dit betekent dat Rijnland het waterpeil binnen een bandbreedte van 10 cm zelf kan sturen (bovengrens -1.30m en ondergrens -1.40m NAP).

Hierdoor kan Rijnland goed inspelen op weersomstandigheden en de functie van het gebied. Bij hevige regenval kan het peil lager worden ingesteld, waardoor er meer regen opgevangen kan worden in de sloten en er minder wateroverlast is. Actuele informatie is te vinden op www.rijnland.net.

De Poelwetering is een van de grotere watergangen, die langs de Vogelwijk loopt. Die waterloop begint heel toepasselijk voor het hoofdkantoor van het hoogheemraadschap van Rijnland aan de Archimedesweg en loopt ver-

volgens langs de Sandifortdreef. Daar slingert hij zich bij de Albinusdreef en Wassenaarseweg rond het Pieter de la Courtgebouw en duikt dan onder de Poelbrug van de Rijnsburgerweg - waar hij verder Stockdammerwetering heet - om uiteindelijk in de Haarlemmertrekvaart (Mare) uit te monden, vlakbij de watermolen en de grote zaagmolen aan de Oegstgeesterweg. Het is mogelijk dat de Poelwetering ooit doorliep tot in de Rijn bij het Haagsche Schouw.

De kaart van 't Hoogheymraedschap van Rhijnland' uit 1647 geeft een gestileerd beeld en laat zien dat de wetering direct ten zuiden van de Vogelwijk hier de 'Eynde Geester wetering ofte Poelwetering' heet. De wetering heette toen dus de

Uitsnede kaart t Hoogheymraedschap van Rijnland (Atlas 8), 1647

Poelwatering. Op de kaart staat langs de Poelwatering een molen afgebeeld. Ook staat het 'Pesthuys' erop vermeld, dat al in 1635 werd gebouwd voor de opvang van besmette stedelingen, maar nooit voor dat doel is gebruikt.

Iets anders is de grondwaterstand. Hier is de gemeente voor verantwoordelijk. Het grondwaterpeil in de Vogelwijk bevindt zich gewoonlijk

op circa 100cm onder maaiveld (bovenkant grondoppervlak). De tuinen liggen vaak lager. Wil je de hoogtestand precies of meer in detail weten, kijk dan in het Actueel Hoogtebestand Nederland: www.ahn.nl.

Bij de herinrichting van de wijk in 2023 wordt een drainagesysteem aangebracht om het grondwaterpeil te reguleren.

Zicht op de Poelwatering, die langs de Plesmanlaan loopt, waar het hoogheemraadschap van Rijnland is gevestigd

6 BEKENDE VOGELWIJKERS

Niko Tinbergen

Niko Tinbergen (1907-1988) is tot op heden de beroemdste bewoner van de Vogelwijk. Voor wie hem niet (zo goed) kent: Niko Tinbergen is een van de grondleggers van de wetenschap van diergedrag (ethologie) en won in 1973 de Nobelprijs voor Fysiologie of Geneeskunde in 1973, samen met Konrad Lorenz en Karl von Frisch.

Uitreiking Nobelprijs in 1973 door Koning Carl Gustaf in Stockholm

De prijs werd hen verleend *'for their discoveries concerning organisation and elicitation of individual and social behaviour patterns'*.

Eigenlijk had hij sportman willen worden, hij was een fanatieke schaatser en hockeyer op hoog niveau, maar de natuur trok toch meer. In zijn jeugd was hij elke dag in de duinen te vinden rond zijn geboortestad Den Haag, vooral om vogels te kijken. Hij werd lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) en elke vakantie besteedde hij aan observaties in het veld, samen met andere enthousiastelingen.

De jonge Niko

Tinbergen bedacht ook allerlei veldexperimenten, die volstrekt uniek waren in die tijd. Hij vroeg zich bijvoorbeeld af: *"Hoe vinden bijenwolven (een soort*

roofwesp) hun weg terug naar hun nest? Oriënteren ze zich op hun omgeving? Wat gebeurt er als je die verandert?" Daarbij was hij een grote inspirator voor andere NJN'ers.

De jonge Tinbergen schreef het ook allemaal op in tal van artikelen, geïllustreerd met zijn eigen foto's en tekeningen. Een studie biologie lag voor de hand. In 1926 ging hij in Leiden studeren. Naar eigen zeggen waren zijn studieresultaten niet geweldig goed. Zijn proefschrift bestond uit een tijdschriftartikel van nauwelijks dertig pagina's. Niet lang voor een dissertatie in de 20e eeuw, waar regelmatig vuistdikke proefschriften de duizend pagina's naderden. Maar hij had haast, want hij wilde mee met een poolexpeditie.

"... and this led to an admittedly skimpy but still interesting little thesis, which (as I was told later) the Leiden Faculty passed only after grave doubts; 32 pages of print were not impressive enough", aldus Tinbergen.

De jonge Niko bezig met een veldexperiment

Op een van de vele NJN-zomerkampen leerde hij Elizabeth (Lies) Rutten kende, met wie hij in 1932 trouwde. Onmiddellijk daarna vertrok het jonge stel voor een jaar naar Groenland om er onderzoek te doen in het kader van het Internationale Pooljaar. Daar werd de kiem gelegd voor zijn latere

wetenschappelijke theorie van diergedragingen. Tinbergen leerde door de Inuit, de oorspronkelijke bevolking, op Groenland respectvol, maar niet-sentimenteel naar dieren te kijken, omdat de Inuit de dieren in hun omgeving benaderden als hulpmiddelen en grondstoffen.

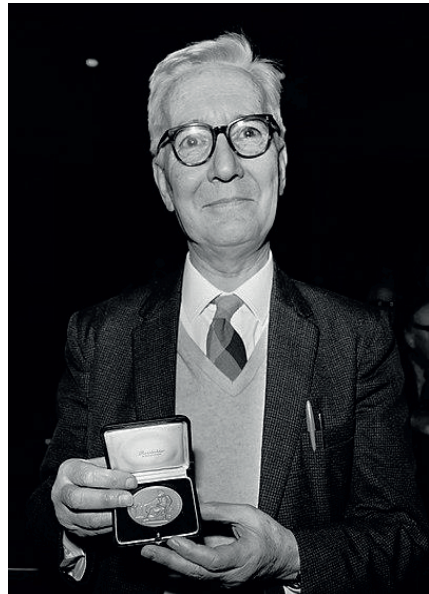
Wonen in de Vogelwijk

Terug in Nederland kozen ze ervoor om in Leiden te wonen, waar Tinbergen een aanstelling had gekregen aan de universiteit. Eerst woonden ze in de Meloenstraat, maar in 1938 verhuisden ze naar de Vogelwijk. Ook in die jaren al een heerlijke wijk voor een gezin met opgroeiende kinderen. Ze kregen twee zoons en drie dochters. Ze betrokken de hoekwoning aan de Leeuwerikstraat 8 op de hoek van de Vinkenstraat. Direct naast de familie Tinbergen, woonde het gezin Casimir in de Vinkenstraat nummer 8. Ook professor Henk Casimir was een beroemdheid. Hij was hoogleraar natuurkunde in Leiden. De achtertuinen grensden aan elkaar en daarom was het mogelijk voor de bewoners 'om achterom te gaan'. De kinderen konden makkelijk bij elkaar in en uit lopen. Tijdens de meidagen van 1940 namen beide families patiënten uit de Anna-kliniek in huis, omdat die moesten plaatsmaken voor gewonde Duitse soldaten. De beide huizen werden omgetoverd tot een klein veldhospitaal, waarbij Lies Tinbergen en Josina Casimir zich als volwaardige verpleegsters inzetten. Dit alles tot groot vermaak van de kinderen.

Het huis van Rietje de Wolf, die het langst van iedereen in de Vogelwijk woonde, stond schuin tegenover dat van de familie Tinbergen. Ze vond hen een hartelijk gezin. Iedereen die langskwam kreeg in de winter een kop warme soep, ook de melkboer, de postbode en de bakker. Zij speelde wel eens met de kinderen Jaap, Toos en Dirk. In de zomer van 2007 is zoon Jaap Tinbergen nog eens langs geweest om oude plekken uit zijn jeugd op te zoeken.

Tinbergen was in zijn Leidse jaren nog niet zo beroemd. Hij was vanaf 1939 'slechts' lector aan de Rijksuniversiteit Leiden, maar zijn ster in de wetenschap was rijzende en hij schreef het ene artikel na het andere.

De naam en faam van Niko Tinbergen hebben zelfs een onderduiker op Leeuwerikstraat 6 het leven gered.

Tinbergen neemt de Swammerdam medaille in ontvangst voor onderzoek naar het gedrag van sociale dieren, 1973

De weduwe die daar woonde, mevrouw Arend, had onderdak verleend aan een Poolse onderduiker. Die onderduiker waarschuwde al vóór 1940 voor de Duitse concentratiekampen van waaruit hij net op tijd was ontsnapt, maar hij werd door bijna niemand geloofd. Hij verbleef bij mevrouw Arend op een kamer, die niemand mocht betreden, omdat daar zogenaamd de boeken van de beroemde professor Tinbergen waren opgeslagen. Overigens zagen de overburen wel steeds mannenondergoed aan de waslijn op zolder hangen.

In de oorlog legde Tinbergen, met zestig Leidse collega-hoogleraren, zijn functie neer uit protest tegen de beslissing van de Duitsers om alle 'niet-ariërsche' medewerkers te ontslaan. Blijkbaar was Niko beroemd genoeg om in september 1942, samen met honderden andere prominente Nederlanders, te worden gegijzeld in kamp Beekvliet in het Brabantse St. Michielsgestel. Tinbergen verbleef daar langer dan menig ander; hij kwam pas in september 1944 vrij.

De laatste oorlogswinter bracht het gezin door in hun vakantiehuis in Hulshorst bij Harderwijk, een plek die veiliger werd geacht dan Leiden. Hun huis in de Vogelwijk was overigens gedurende enkele oorlogsjaren een onderduikadres.

Foto: Lary Schaffer

Wetenschappelijke roem

Tinbergen kreeg in 1947 een hoogleraarschap in Leiden, maar na twee jaar verkoos hij een internationale carrière in Oxford. September 1949 vertrok het hele gezin per boot naar Engeland waar hij zijn experimenten voortzette, generaties wetenschappers opleidde en daarmee de biologiestudie voorgoed veranderde.

In 1955 werd hij Brits staatsburger. Dankzij hem is de ethologie in Oxford en in geheel Engeland een zeer populair vakgebied geworden.

Tinbergen werd dus beroemd in Oxford, maar zijn ideeën rijpten in zijn Leidse jaren, in de Vogelwijk.

Henk Casimir

De Vogelwijk kent nog een tweede internationaal vermaarde professor. Henk Casimir, in 1909 als Hendrik Brugt Gerhard Kasimier geboren in 's-Gravenhage. In 1932 is de achternaam officieel gewijzigd in Casimir.

Hij trouwde in 1933 met Josina Maria Jonker (1911), die net als hij natuurkundige was. Zij kregen één zoon en vier dochters. Het gezin woonde tot 1942 in de Vinkenstraat 2 en waren, zoals al eerder vermeld, directe burenen van de familie Tinbergen. Henk Casimir groeide op in Den Haag. Op de lagere school sloeg hij een klas over. Hoewel het lesniveau niet te hoog voor hem was, heeft Casimir zich altijd afgevraagd of dat een verstandig besluit is geweest, omdat hij in zijn jeugdijaren altijd tussen kinderen zat die ongeveer anderhalf jaar ouder waren dan hijzelf. Hij wijt zijn levenslange verlegenheid hieraan. Henk was een uiterst intelligente jongen met een fotografisch geheugen. Hij kon een tekst jaren later nog woord voor woord reproduceren. Zelf zegt hij zijn schooltijd niet erg opwindend te hebben gevonden. Hij deed op 16-jarige leeftijd eindexamen HBS-B. Een jaar later deed hij ook eindexamen Gymnasium-alfa. Dat was mogelijk, omdat hij tijdens zijn HBS-jaren privéles in de oude talen had gehad.

Henk Casimir reisde tijdens zijn studietijd met de 'blauwe tram' van Den Haag naar Leiden

Casimir in Leiden

Dat Henk na zijn middelbare school zou gaan studeren, lag voor de hand. Dat werd natuurkunde aan de Leidse universiteit. Hoewel Henk altijd al geboeid was geweest door de lessen en demonstratieproeven van zijn natuurkundeleraar op school, was deze studiekeuze in hoge mate bepaald door zijn vader. Die was bevriend met Paul Ehrenfest, de toenmalige Leidse hoogleraar theoretische natuurkunde en met diens voorganger, de door hem zeer bewonderde Hendrik Antoon Lorentz.

In de eerste studie jaren werkte hij hard, maar "de natuurkunde was wat ouderwets en het onderrecht liet wel wat te wensen over". Hij woonde nog thuis in Den Haag en kwam met de 'blauwe tram' over Leidschendam en Voorschoten naar Leiden.

Henk Casimir (tweede van rechts) in zijn Leidse jaren

Na zijn kandidaatsexamen koos hij voor een doctoraal theoretische natuurkunde. Dat betekende een jarenlange, intensieve samenwerking met professor Ehrenfest. Diens invloed was zo groot, dat Casimir zich afvroeg, wat hij zou hebben gedaan als Ehrenfest zijn trouwplannen had afgekeurd. "Gelukkig was hij het volledig eens met mijn keuze." Zijn leermeester Ehrenfest was een markante en bevlogen man. Studenten, die natuurkunde als bijvak hadden, legden bij Ehrenfest het beroemde 'Kwatta-tentamen' af. Studenten, die het natuurkunde-tentamen voor

het einde van de kerstvakantie bij Ehrenfest hadden gedaan, beloofde hij met een reep Kwatta-chocolade.

Grote natuurkundigen

Aan de Deense natuurkundige Niels Bohr, een grootheid op het gebied van de moderne kwantumfysica, omschreef Ehrenfest de jonge Casimir met de woorden " ... *diese Knaben kann schon etwas, aber er braucht noch Prügel*" (deze jongen kan al wat, maar heeft nog slaag nodig).

In 1929 en 1930 studeerde Henk Casimir voor een groot deel in Kopenhagen, het toenmalige centrum van de Europese natuurkunde. Hij was hier nauw betrokken bij de uitwerking van de kwantummechanica en hij leerde er alle grote natuurkundigen van die tijd kennen. Casimir legde op 21-jarige leeftijd het doctoraalexamen af op 3 juni 1930. Hij werkte stug door en ruim een jaar daarna promoveerde hij bij Ehrenfest met de door hem ingevoerde wiskundige grootheid in de groepentheorie, die hij omschreef met de zelfbedachte naam: de 'Casimir operator'. Na zijn promotie en een jaar assistentschap bij Ehrenfest ging Casimir in Zürich werken, als assistent van de natuurkundige Wolfgang Pauli. Dat beviel hem uitstekend.

Een brief van Ehrenfest haalde Casimir echter na een jaar alweer terug, in het voorjaar van 1933, met de smeekbede: "*Ach Caasje, setze deine breiten Schultern unter den Karren der Leidener Physik*" (zet je brede schouders onder de kar van de Leidse natuurkunde).

In 1939 werd Casimir benoemd tot bijzonder hoogleraar in de natuurkunde in Leiden en dat bleef hij tot zijn emeritaat in 1977.

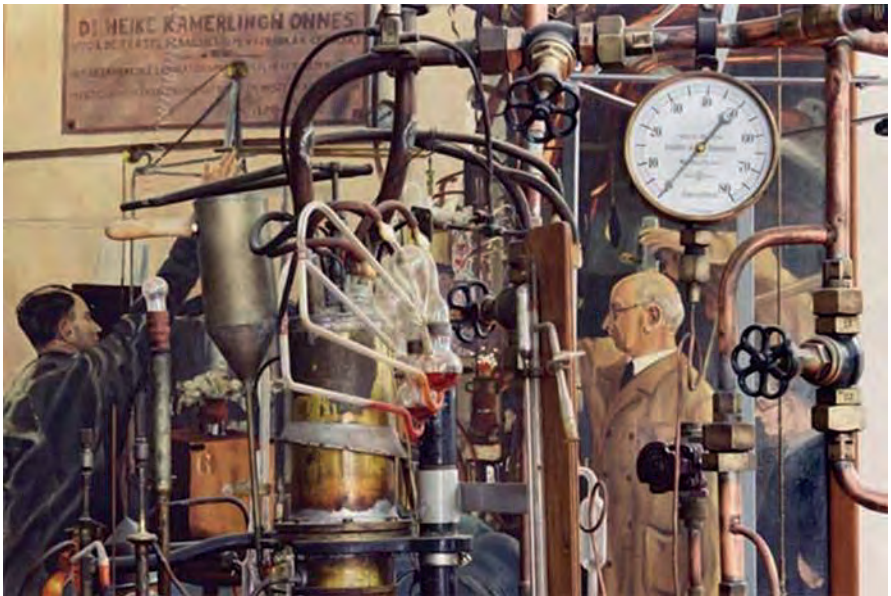
Werk en gezin

Casimir was in zijn kandidaatsjaren gekozen tot lid van het exclusieve dispuut Christiaan Huygens.

Leden moesten blijk geven van een diepe belangstelling voor het vak. Ter ere van een promotie van een van hen zouden de dispuutgenoten een kleine revue opvoeren vol spotliederen. Casimir schreef hiervoor de tekst, samen met de studente natuurkunde Josina Jonker. Het bleek een samenwerking vol toekomstmuziek. Of, zoals Henk Casimir het met een glimlach beschreef: *“Onbelangrijk tijdverdrijf kan ernstige gevolgen hebben.”*

Ze trouwden in augustus 1933. Josina was het organisatietalent binnen het huwelijk. Zij regelde de financiële en zakelijke aangelegenheden en Casimir liet dat maar al te graag aan haar over. Josina werkte – vrij uitzonderlijk voor die tijd – als natuurkundige in het Kamerlingh Onnes Laboratorium in Leiden. In 1936 werd Henk daar benoemd tot conservator.

Josina werkte (daar) toen niet meer. Casimirs belangstelling ging intussen uit naar de experimentele natuurkunde, naar onderzoeken bij lage temperaturen. Aangezien er slechts eenmaal per week vloeibaar helium in het laboratorium aanwezig was om metingen mee te doen, waren de zogeheten ‘heliumdagen’ van groot belang. Casimir was op die dagen minstens 10 tot 12 uur aan het werk op het laboratorium. Josina kwam op die dagen eten brengen. Ze viel dan binnen met een mand vol eten en vroeg hoe de metingen verliepen. Beide eerste kinderen werden, in 1936 en 1938, geboren in de nacht vóór zo’n heliumdag. *“Nadat ik had gezien dat alles in orde was en dat de kraamverpleegster de zaak vast in handen had, stapte ik op mijn fiets en reed naar het laboratorium.”* Er bestonden toen duidelijk nog geen ‘pappadagen’.

De Heliummachine in het Kamerlingh Onnes Laboratorium. Foto: A.J. van Haasteren, met op de achtergrond het schilderij uit 1938 door C.J. Matthijs

Josina Casimir verzorgde, evenals Elizabeth Tinbergen, na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog enkele reguliere patiënten uit de Anna-kliniek, die plaats moesten maken voor gewonde Duitse en Nederlandse soldaten.

Op 26 november 1940 sprak de Leidse hoogleraar R.P. Cleveringa in het openbaar een protestrede uit tegen de landelijke maatregel van de Duitse bezetters om Joodse medewerkers aan de universiteiten te ontslaan. Hierop volgde in Leiden een algemene studentenstaking, waarna de universiteit door de Duitsers werd gesloten. Hoewel de universiteit was gesloten, gingen de proeven in het Kamerlingh Onnes Laboratorium wel door, maar de omstandigheden werden steeds moeilijker.

Casimir besloot daarom in april 1942 te gaan werken bij het Natuurkundig Laboratorium (NatLab) van Philips. Toen in juni 1942 alle hoogleraren van de Leidse universiteit werden ontslagen, was het gezin Casimir al naar Eindhoven verhuisd. In Eindhoven werden nog drie kinderen geboren. Tijdens zijn jaren bij Philips was Casimir veel op reis, het vergrootte de afstand tussen hem en zijn gezin en soms dacht hij met enige weemoed terug aan ('de helium dagen' in) Leiden.

Eenmaal met pensioen zat Casimir niet stil. Hij hield zich met zeer uiteenlopende zaken bezig, bekleedde diverse bestuursfuncties en ontving vele eerbewijzen, waaronder acht eredoctoraten van zeker niet de minste buitenlandse universiteiten.

Er wordt gezegd dat Casimir misschien wel de laatste echte 'éminence grise' was van de Nederlandse wetenschap. Terugkijkend op zijn leven schreef Casimir in het Engels '*Het toeval van de werkelijkheid*'. Deskundigen zeggen, dat deze autobiografie zonder meer een van de beste boeken is over wetenschap en technologie van een Nederlandse auteur ooit. Casimir vond zichzelf een 'redelijk bekwam fysicus'.

M. Vasalis

Weliswaar niet van internationale faam, maar wel een bekende en één van Nederlands meest gelezen Nederlandse dichters van de vorige eeuw. Vasalis is een latinisering van haar achternaam: Leenmans.

In 1927 kwam Margaretha Leenmans, die 'Kiek' werd genoemd, in de wijk wonen. Ze was achttien en net begonnen met haar studie geneeskunde. Later deed ze nog enkele jaren antropologie. Ze huurde samen met haar zus een zolderkamer bij een weduwe met drie kinderen, aan de Lijsterstraat 36. Er werden daar maar liefst vier kamers verhuurd.

Rechts: Kiek (Vasalis) met haar zus in het raamkozijn, met uitzicht op de Anna-kliniek. Links de tegenwoordige situatie met uitzicht op het Vogelplantsoen.

Vanuit haar zolderkamer had ze naar twee kanten uitzicht: vanuit één raam op de toenmalige Anna-kliniek, waar op het plantsoen soms koeien graasden van boer Bremmer. Dat was ook de kant waar ze elke avond de zon zag ondergaan. Vanuit een ander raam keek ze uit op de Roodborststraat. Ze heeft zeven jaar op deze zolderkamer gewoond.

Na haar studie vestigde ze zich in 1939 als arts in Amsterdam. Later werkte ze als kinderpsychiater in Assen en Groningen. In 1939 trouwde ze met de latere hoogleraar neurologie Jan Droogleevoer Fortuyn.

Naast haar werk, schreef Margaretha verhalen en gedichten, die werden gepubliceerd onder het pseudoniem M. Vasalis.

Aan de gevel van Lijsterstraat 36 is een bronzen plaquette van de dichteres aangebracht. De plaquette, gemaakt door beeldhouwer Aart Schonk, is een initiatief van de huidige bewoners van het pand, Tineke en Hans Dirken, gesteund door de Commissie Gevelstenen van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Aart Schonk is maanden bezig geweest met haar beeltenis. Omdat Vasalis hem inspireerde, wilde hij verder gaan dan een oppervlakkige gelijkenis met een foto. Hij wilde ook haar raadselachtig-

heid en haar complexiteit in de plaquette laten zien. En in het bijzonder haar onderzoekende, indringende blik.

Haar zoon vertelde dat zij weliswaar vooral bekend was vanwege haar dichtwerk, maar daarnaast ook parttime kinderpsychiater was. "Ze was ook een intensieve moeder. Ze werkte 's ochtends, had 's middags veel aandacht voor de kinderen, en als ze schreef, dan was dat 's avonds na elf uur. Margaretha was een geestige, levendige, actieve vrouw die veel lachte, maar soms ook wel cynisch was. Ze had geen zin in formalistisch gedoe en hield niet van *small talk*.

Plaquette van Vasalis en onder de foto, die de kunstenaar Aart Schonk duidelijk heeft geïnspireerd.

Haar gedichten waren privé, daar praatte ze niet over en daar praatten we ook niet over binnen het gezin."

Margaretha Drooglever Fortuyn-Leenmans leefde van 1909 tot 1998 en liet een klein oeuvre van grote waarde na. Voor haar toegankelijke en intelligente poëzie kreeg ze onder meer de Van der Hooftprijs (1941), de Constantijn Huygensprijs (1974) en de belangrijkste literatuurprijs, de P.C. Hooftprijs (1983). Ze beïnvloedde dichters, zoals

Gerard Reve en Eva Gerlach. Zij schreef volop, maar vond wat zij schreef nooit goed genoeg voor een bundel. Hooguit stond zij een nieuw gedicht af bij een bijzondere gelegenheid, zoals de tachtigste verjaardag van Gerard Reve.

Vasalis kreeg door de jaren heen de trekken van een geheimzinnige, onbereikbare figuur in het hoge noorden van wie weinig foto's bekend waren en die nooit te zien was op de televisie. Een grote bekendheid zou, zo meende zij, haar werk als psychiater in de weg staan. De vierde bundel kwam pas na haar dood uit en was door anderen samengesteld uit haar nalatenschap. Dit zijn twee van haar bekende gedichten uit *Vergezichten en gezichten* (1954).

DUIF

*Het had geonweerd en de straat was nat,
het asfalt lag als water aan de oever
van het trottoir, waar plechtig trad
een duif en koerde als een kind, maar droever.*

*De hemel boven 't park werd licht,
de bomen stonden groen, afzonderlijk
en ieder leek een bos, zo bol zo wonderlijk
en in zichzelf gekeerd, prevelend opgericht.*

*Ik liep te kijken in de korte stille straat
en zag de duif, de kleur van onweer op zijn vleugels
en poten roze als de dageraad*

SOTTO VOCE

*Zoveel soorten van verdriet, Ik noem ze niet. Maar
één, het afstand doen en scheiden. En niet het
snijden doet zo'n pijn, Maar het afgesneden zijn.*

7 ONZE BUREN

Onze wijk is geen eiland en we kijken in dit boekje natuurlijk ook naar onze directe 'buren', zoals het landgoed Endegeest, de speeltuin Vogelenwijk, de Volkstuinvereniging Het Zonneveld en het re-integratiebedrijf DZB (voorheen De Zijlbedrijven). Maar ook bij de Manege Moedig Voorwaarts, Basalt (voorheen Rijnlands Revalidatiecentrum), mytyschool de Thermiek, pedologisch instituut de Brug en het Leiden Bio Science Park.

6.1 Speeltuin Vogelenwijk

In onze wijk ligt een groene en avontuurlijke speeltuin, waar kinderen, ook van buiten de wijk, naar hartenlust kunnen ravotten. Er zijn een kabelbaan, een speelvijver en er is een brede variëteit aan speeltoestellen. Voor de allerkleinsten is er een afgesloten deel met een zandbak, watertoestel en diverse veilige spelattributen. In het clubhuis worden het hele jaar door activiteiten georganiseerd en er is een binnenspeeltuin, waar de kinderen terecht kunnen bij slecht weer. Het clubhuis doet ook dienst als buurthuis, waar de wijkbewoners elkaar kunnen ontmoeten door zelf iets te organiseren.

De speeltuin Vogelenwijk is opgericht in mei 1946. Het was vlak na de oorlog en de idealen waren hoog, maar de middelen beperkt. Twee jaar na aanvang werd de speelweide geopend en al spoedig erna kwamen er een wip en goal- en korfbalpalen.

In de jaren vijftig liep het ledental flink terug, maar dankzij een subsidie van de gemeente kwamen er een speeltoestellenfonds en een spaarfonds voor kamperen en andere activiteiten, wat de boel nieuw leven inblies.

In 1958 kwam er een mooie glijbaan. Na zware onderhandelingen met de gemeente, kwam er uiteindelijk een portiersgebouwtje. Nog steeds was er geen clubhuis, maar er mocht wel incidenteel gebruik worden gemaakt van de kantine van voetbalvereniging Pomona, aan de overzijde van de Nachtegaallaan.

"Leidse Vogelenwijk glijdt nieuwe toekomst tegemoet",
Leidse Courant 1 september, 1958

In 1960 dreigde er een verhuizing van de speeltuin wegens een gemeentelijk plan voor de Pesthuispolder, maar dat liep gelukkig goed af. Eind jaren zestig was de speeltuin nog steeds een grasveld met een paar schommels en een glijbaan.

In 1972 gaf de gemeente eindelijk toestemming om te starten met de bouw van een eigen clubhuis. Het zogenaamde 'damescomité' van die tijd zorgde ervoor, dat met het ophalen van oud papier en andere activiteiten een groot deel van het benodigde geld bijeen werd gehaald. De heren uit de wijk kwamen pas in actie toen er gebouwd mocht worden.

Op 24 mei 1975 kon het gebouw 't Vogelnest feestelijk worden geopend. Het clubhuis zorgt voor extra inkomsten door de verhuur aan diverse partijen.

Het was nog een kale bedoening in 2002; op de achtergrond de bouw van de IJsvogelhof

Bestuur en toezicht

De speeltuin is een vereniging met een bestuur en statuten. Eens per jaar, in maart, is er een ledenvergadering waar gemiddeld ongeveer drie leden naar toe komen. Dit wordt dan maar opgevat als een blijk van vertrouwen. Regelmatig worden de leden op de hoogte gehouden van de activiteiten, vroeger gebeurde dat per post. Francine Merbis was van 1982 tot 1988 secretaresse van het speeltuinbestuur. Ze herinnert zich nog goed dat ze daarvoor serieus op sollicitatiegesprek moest komen bij mevrouw Kroon, een wat oudere dame, die streng lette op het gebruik van correct Nederlands. Tegenwoordig worden activiteiten uiteraard bekend gemaakt per e-mail en aan het begin van het jaar verschijnt de eigen speeltuinkalender.

Woensdag- en zaterdagmiddag wordt toezicht gehouden en worden er activiteiten geleid door spelbegeleidster en toezichthouder Els van der Peet; zij doet dat al sinds 1991. In de schoolvakanties worden extra krachten ingehuurd om toezicht te houden. Als drijvende krachten bij de speeltuin mogen hier de namen van Kees van den Aarsen en John van Haasteren niet ontbreken.

Renovatie

In 2006 ging de speeltuin, in het kader van het gemeentelijke 'deltaplan', geheel op de schop en werd er een totale renovatie doorgevoerd. Dit kostte uiteraard veel geld, maar gelukkig zorgden de gemeente Leiden, de Samenwerkende Fondsen Buitenspelen en nog een aantal andere

instanties ervoor dat de renovatie gerealiseerd kon worden.

Er werd letterlijk veel aarde verzet, onder meer voor de speelvijver met brug, kabelpont en balanceertouw. De speeltuin werd tegelijkertijd ook toegankelijker en meer bruikbaar gemaakt voor mindervalide kinderen.

In maart 2007 werd de speeltuin feestelijk heropend met een ballonnenwedstrijd en een indrukwekkende roofvogelshow.

Toch wel een beetje spannend die grote roofvogels, 2007

In 2014 en 2017 werd opnieuw onderhoud gepleegd en een aantal speeltoestellen vervangen, zodat het speelplezier weer voor langere tijd was gegarandeerd. Deze wat kleinere renovaties werden deels bekostigd door de gemeente Leiden. Verder werden ook met eigen middelen speeltoestellen en tuinmeubilair vervangen en uitgebreid. Dankzij dit soort succesvolle ingrepen, is de speeltuin nog altijd een voorbeeld voor vele andere speeltuinen en scholen.

Kampeerweekend

Al sinds 1982 wordt er een grandioos kampeerweekend georganiseerd in de speeltuin. Boudewijn en Francine Merbis waren jarenlang de drijvende kracht achter dit evenement, waarna opeenvolgende besturen en kampeercommissies het stokje overnamen. Elk jaar, in het derde of vierde weekend van juni, staat de speeltuin op zijn kop en genieten de kinderen met volle teugen.

De inschrijving was ieder jaar een spannend gebeuren, want de ouders dienden dan weken van tevoren in hoogst eigen persoon een inschrijfformulier in te leveren en moesten daarvoor soms in de rij staan. Tot en met 2006 vond het kamperen plaats op het grasveld achter het clubhuis, met kleine en soms heel grote tenten. Er konden maximaal 125 kinderen meedoen.

Ook de speeltuin gaat met zijn tijd mee en tegenwoordig verloopt de inschrijving via internet en hoeft men niet meer in de rij te staan. Na de renovatie in 2007, was er minder plaats en door de toestroom van nieuwe leden kwamen er steeds meer aanmeldingen voor het kampeerweekend. De kampeercommissie kwam op het geweldige idee het kampeerweekend te splitsen voor jongere en oudere kinderen. De jongere kinderen kamperen van vrijdag op zaterdag, en de oudere kinderen van zaterdag op zondag. In totaal nemen er nu ongeveer 190 kinderen deel aan het kampeerweekend.

In het begin zorgde het bestuur met een paar vrijwilligers voor van alles en nog wat: van inkoop tot voedselbereiding, van kampvuur stoken tot opruimen. Ze stonden op zondagmiddag, onder het genot van een biertje, stapels pannenkoeken te bakken op camping-gasstelletjes. Dat duurde soms uren en de kinderen moesten veel geduld hebben. Vandaag de dag gaat dat veel efficiënter en wordt er meer gebruik gemaakt van vrijwilligers, die thuis spaghetti maken voor de zaterdagavond en pannenkoeken bakken voor de zondagmiddag.

40-jarig jubileum kampeerweekend, juni 2022

Zoete broodjes bakken en marshmallows roosteren boven een vuurtje tijdens een kampweekend

Tot 2007 werden er grote kampvuren gestookt op het grasveld of op het multifunctionele basketbalveld. Grote stapels pallets werden in de brand gestoken tot vreugde van de kleine en grote pyromanen. Nu daarvoor wat minder ruimte is, wordt er fikkie gestookt in vuurkorven en ook dat is heel gezellig met marshmallows en zoete broodjes bakken.

Andere activiteiten

De speeltuin Vogelenvijk is een groene, avontuurlijke speeltuin, die probeert kinderen een fijne en veilige plek te bieden, waar ze heerlijk kunnen ravotten. Daarnaast organiseert de speeltuin het jaarrond heel veel activiteiten, zoals een speelgoedbeurs, een babybomenparkeerplaats en allerlei creatieve workshops. Dit kan alleen dankzij de inzet van vele vrijwilligers, waaraan de speeltuin voor een groot deel zijn bestaan dankt. De speeltuin kan gehuurd worden voor kinderactiviteiten, zoals schoolreisjes en workshops. Ook het speeltuingebouw kan worden gehuurd voor wijkgebonden bijeenkomsten en vergaderingen of voor activiteiten, zoals yogalessen, gymnastiek of theaterlessen.

Over het reilen en zeilen van de Speeltuin Vogelenvijk en is meer informatie te lezen op de website: www.vogelwijk.nl

Fotocollage van allerlei activiteiten in het clubhuis

6.2 Tuinvereniging Het Zonneveld

Tuinvereniging Het Zonneveld begon tachtig jaar geleden als oorlogstuin om de voedselproductie veilig te stellen. Het jubileum werd gevierd met een feestje op 25 juni 2022. Wethouder Ashley North kreeg het eerste exemplaar aangeboden van een historische kalender.

Foto: Mirjana Pannekoek

Anno 1942 was de aanvoer van voedsel uit het buitenland, vooral van overzee, vrijwel onmogelijk geworden. Om voedseltekorten te voorkomen, werd de bevolking van Leiden gestimuleerd om zelf groenten en aardappelen te verbouwen.

Op 10 maart 1942 schreef het Leidsch Dagblad:

Gisteravond vond in 't Schuttershof de oprichtingsvergadering plaats van de Vereniging van de bij de Nachtegaallaan gevestigde Volkstuinliefhebbers. Het complex zal 110 tuintjes omvatten, elk ongeveer 250 vier-

kante meter groot." De gemeente stond de grond af. Voorzitter van de oprichtingsvergadering was de heer Johannes Jacobus van Zonneveld (1881-1956), tevens voorzitter van de overkoepelende Leidsche Bond van Volkstuinverenigingen. Besloten werd de naam 'Het Zonneveld' te voeren. De heer Steensma werd gekozen als

eerste voorzitter. In de oorlog liepen de Zonneveld-tuinen tot aan de Leidsestraatweg, dus over het land van Bremmer. Na de oorlog veranderde dat weer in grasland.

Van oorlogstuin naar hobby

Het huidige complex ligt nog steeds op dezelfde plek als vroeger. De gemeentegrens van Leiden en Oegstgeest loopt dwars over het terrein. Een aantal jaren geleden kwamen er 21 tuinen bij. In juni 2018 is het complex met 3.000 m² uitgebreid, deels als compensatie voor tien hectare elders verdwenen Leidse volkstuingrond eind vorige eeuw. De Zijlbedrijven, tegenwoordig DZB,

hebben de grond afgestaan. Het Zonneveld telt sinds de uitbreiding 143 tuinen en beslaat in totaal een oppervlakte van 20.250 m².

Een gemiddelde tuin bedraagt tegenwoordig 120 m². Veel Vogelwijkbewoners tuinier(d)en op Het Zonneveld. Momenteel woont ruim 20 procent van de leden in de Vogelwijk. Overnachten is niet toegestaan. Elektriciteit en riolering ontbreken.

De oude kreek vormt sinds 1966 de gemeentegrens tussen Leiden en Oegstgeest

Honderden vrijwilligers hebben de afgelopen decennia de vereniging draaiende gehouden door actief te zijn in een commissie, een werkgroep, door in het bestuur zitting te nemen of anderszins. Zo coördineren leden de aankoop van zaaigoed, mest en aarde. Anderen houden zich bezig met de aanvraag van bouwvergunningen, met tuinkeuringen of bewaken de biodiversiteit.

Natuurlijk tuinieren

Anders dan vroeger is er volop aandacht voor biodiversiteit en natuurlijk tuinieren. Net als in de land- en tuinbouw is op de volkstuin in het verleden elk beschikbaar middel gebruikt om een

zo groot mogelijke oogstbrendst te krijgen. Chemische bestrijdingsmiddelen waren het wonder van de vooruitgang.

Vanaf eind jaren negentig kwam er meer oog voor milieuaspecten, biologisch tuinieren, voor bodemleven en kringloopprocessen. In

oktober 1999 ontving Het Zonneveld als een van de eerste complexen het keurmerk Natuurlijk Tuinieren van het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland (AVVN).

De verenigingscommissie Flora en Fauna heeft zich decennia ingezet om traditionele gedachten over de moestuinen te veranderen en de nadruk te leggen op duurzaam tuinieren. Zo kwam er een paddenpoel en verrees daarnaast in 2018 een groot insectenhotel. In 2022 zijn tien faunatrappetjes, vervaardigd door Gemiva, in de sloten aangebracht. Deze zijn bedoeld voor kuikens van watervogels, maar ook voor kikkers en zoogdieren. Op het complex staan enkele bijenkasten.

Groen voor iedereen

In de versteende omgeving heeft Het Zonneveld een belangrijke functie als openbaar groen.

Niet alleen de tuinders gebruiken het terrein, ook buurtbewoners maken er geregeld een ommetje.

In de lunchpauze lopen werknemers van omliggende bedrijven er een rondje, maar ook revalidatiepatiënten van Basalt weten er met begeleider of familie de weg te vinden.

Verder organiseert Het Milieu Educatie Centrum (MEC) Oegstgeest er moestuinlessen voor basisschoolleerlingen. Leerlingen van de mytyschool de Thermiek verzorgen een eigen tuin op het complex.

6.3 DZB Leiden

Aan de Nachtegaallaan 41 ligt de Ecotuin van DZB Leiden. Deze tuin van een halve hectare groot is een re-integratietraject waar mensen kunnen wennen aan een vaste structuur, samenwerken met anderen en ook leren omgaan met klanten in de winkel. De meeste mensen in de tuin zijn werkeloos en hebben vaak ook problemen die het vinden van werk moeilijk maken. Er wordt van alles verbouwd en het wroeten in de grond geeft veel voldoening en werkt ook nog eens therapeutisch.

Er is een winkel waar biologisch geteelde groenten en fruit uit de Ecotuin worden verkocht, en eieren uit wat wel het 'kippenparadijs' wordt genoemd. Kijk op de facebook pagina van DZB Ecotuin voor actuele informatie.

Belangrijke rol in het vinden van passend werk

DZB bestaat sinds 1972 en speelt een belangrijke rol in de Leidse regio. De meest uiteenlopende soorten werk komen voor: van brugwachter, schipper of schilder tot fietsenmaker of conciërge

bij een school. Gedetacheerd of begeleid door DZB, of in dienst bij een werkgever. En als dat een te grote stap is, kunnen mensen aan het werk bij DZB zelf. DZB is een zeer veelzijdig bedrijf, dat werk biedt op afdelingen als Montage, Chocolade, Catering, Magazijn, Groendiensten, Fietsenstallingen of Schoonmaak. Ook zijn er succesvolle ontwikkeltrajecten en leerlijnen opgezet, waarmee mensen werken en leren tegelijk. DZB is ook succesvol in het activeren van mensen die al langere tijd aan de kant staan, zoals het op vrijwillige basis meehelpen in de Ecotuin

aan de Nachtegaallaan. DZB zoekt verder passend werk voor mensen, voor wie het vinden van werk helemaal niet zo vanzelfsprekend is. Dankzij de intensieve samenwerking met vele werkgevers in deze regio lukt dat vaak ook. Werk is voor de meeste mensen de beste manier om mee te doen in de samenleving.

6.4 Pedologisch Instituut De Brug

Aan de Wassenaarseweg vind je de PI-school De Brug. Een openbare basisschool voor speciaal onderwijs, waar een enthousiast team een gestructureerde leeromgeving wil bieden aan kinderen in de leeftijd van vijf tot dertien jaar. Op deze school zitten leerlingen voor wie de ondersteuning in het reguliere basisonderwijs niet voldoende is. De school combineert het onderwijs, daar waar nodig, met een hulpverleningsaanbod van diverse instellingen en ook kan men hierbij het Pedologisch Instituut raadplegen.

De school wil een leeromgeving creëren waar met ambitie passend onderwijs wordt gegeven op een veilige plek, waardoor kinderen plezier hebben in leren en hun zelfvertrouwen positief beïnvloed wordt.

Gewoon waar kan, speciaal waar nodig

PI-school De Brug biedt binnen tien klassen kinderen een gestructureerde onderwijs situatie, waarin de nadruk ligt op gedrag, emoties en cognities van het kind.

Het onderwijs is afgestemd op kinderen met een grote behoefte aan structuur, duidelijkheid en een veilige omgeving. Ook kinderen met autisme-spectrumstoornissen vinden hier in de gespecialiseerde structuur-plusgroepen een goede leeromgeving.

Op de school wordt gewerkt met Positive Behavior Support (PBS). Dit is een schoolbrede aanpak van gedrag om een veilig en positief schoolklimaat te creëren dat het leren bevordert. Dit gebeurt door belangrijke basiswaarden van de school te bepalen (aardig zijn en veilig). Deze basiswaarden worden vertaald naar gedragsverwachtingen voor alle ruimtes van de school. Dit gedrag wordt ook actief aangeleerd, regelmatig geoefend en ook systematisch beloond.

Als je langs de Wassenaarseweg loopt, is meteen het groene schoolplein met tuin te zien, waar het heel fijn buitenspelen is. De school beschikt ook over moestuinen. Naast dat deze groene ruimte voor de leerlingen een onmisbare fijne plek is om te leren en te spelen, blijkt dat ook veel ouders en kinderen uit de Vogelwijk hiervan gebruik maken. Zo heeft de school ook een mooie gemeenschappelijke functie voor de wijk gekregen.

6.5 Mytyschool De Thermiek

De mytyschool De Thermiek aan de Blauwe Vogelweg is een school voor (voortgezet) speciaal onderwijs. De school is gespecialiseerd in onderwijs aan leerlingen met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen. Ook voor leerlingen, die op medische gronden meer ondersteuning nodig hebben, wordt onderwijs in een passende leeromgeving geboden.

Waar staan wij voor

“Op De Thermiek gaan we uit van mogelijkheden en bereiden we onze leerlingen voor op een

volwaardige plek in de maatschappij. Wij leren hen om te gaan met hun beperkingen en zoeken actief naar oplossingen om hun mogelijkheden te vergroten. Onderwijs, zorg en ondersteuning werken samen rondom de leerling. Maximaal zelfstandig zijn en minimaal afhankelijk is continu het doel.”

Ons onderwijsaanbod

De afdeling speciaal onderwijs verzorgt onderwijs aan leerlingen van vier tot en met twaalf jaar. De niveaus van de leerlingen in deze vorm van onderwijs lopen uiteen van zeer moeilijk lerend tot en met bovengemiddelde basisschoolleeftijd. De afdeling voortgezet speciaal onderwijs (vso) verzorgt onderwijs aan leerlingen van twaalf tot en met achttien jaar. Op het vso lopen de niveaus van de leerlingen uiteen van zeer moeilijk lerend tot en met vmbo-niveau. Op De Thermiek aan de Blauwe Vogelweg is er ook een afdeling met dagbesteding, gericht op uitstroom naar vso. De Thermiek werkt nauw samen met Basalt revalidatie. Deze samenwerking is verweven in het onderwijs.

6.6 Endegeest

We hebben met Endegeest een prachtig landgoed als achtertuin, met daarop een schitterend kasteel. Het is echt de moeite waard om over het landgoed te wandelen. In het voorjaar zie je de stinzenplanten opkomen en kondigen de voorjaarsbloeiende struiken de lente aan. De soms eeuwenoude bomen lopen dan uit en tooien zich met een friscgroen bladerdak. In het najaar is Endegeest een Eldorado voor paddenstoelen en ook in de winter is het fantastisch om er te zijn.

Het is bijna niet te geloven, dat we deze groene oase zo dicht bij huis hebben. Waarschijnlijk hebben we dit te danken aan het feit dat het terrein ruim honderd jaar in gebruik was voor de geestelijke gezondheidszorg en niet beschikbaar voor, bijvoorbeeld woningbouw. Laten we hopen dat dit landschap blijft zoals het is.

Het kasteel en zijn bewoners

Kasteel Endegeest is – evenals onze Vogelwijk – gebouwd op een van de strandwallen. Het lag op het einde van zo'n strandwal en kreeg daarom de

naam Eynde Geest of Ende Geest, dat later Endegeest werd. De oudste vermelding van een kasteel Endegeest dateert van 1307, maar dit bouwwerk werd, net zoals het klooster Mariënpool, tijdens de tachtigjarige oorlog gesloopt. Dat gebeurde om het de Spaanse belegeraars niet te gemakkelijk te maken door hun logies en een schuilplaats aan te bieden.

Het huidige kasteel werd tussen 1647 en 1651 gebouwd, in opdracht van Elisabeth van Schouwen van Endegeest en haar echtgenoot

Jacob van Berchem. Daarna werd het gedeelte tussen de twee torens gebouwd. In 1830 werd het kasteel verkocht aan Dirck Cornelis Gevers van Endegeest. Deze Gevers werd enkele jaren later door koning Lodewijk Bonaparte benoemd tot burgemeester van Leiden en hij bekleedde onder koning Willem I hoge regeringsfuncties. Op 29 oktober 1839 werd hij door zijn koetsier levenloos aangetroffen in zijn koets.

Het kasteel ging vervolgens over naar zijn zoon Daniël. De naam Gevers kom je in Oegstgeest hier en daar nog tegen.

Het kasteel is nog aan drie kanten omgeven door de oude gracht. Naast de kasteelgracht bevindt zich een ijskelder, die bestemd was voor de opslag van ijs. Het ijs werd tijdens de wintermaanden uit de kasteelgracht gehaald en opgeslagen om 's zomers levensmiddelen koel te kunnen bewaren. Zowel het kasteel als de ijskelder zijn een Rijksmonument.

Het landgoed heeft verschillende prominente bewoners gehad. Vanaf 1641 verbleef de Franse filosoof René Descartes er drie jaar. Een borstbeeld op het kasteelplein, gemaakt door Erszébet Baerveldt, herinnert nog aan deze beroemde bewoner. Een beroemde uitspraak van hem: 'cogito ergo sum', 'ik denk, dus ik ben'.

Een geparafraseerde uitspraak van Descartes: 'ik heb het koud, dus ik ben'

Bestemmingen door de jaren heen

Tot 1895 was de buitenplaats in gebruik als landhuis. In 1897 kocht de gemeente Leiden het landgoed Endegeest - dat staat op Oegstgeester grondgebied - om er een psychiatrisch ziekenhuis te vestigen. Meer dan 100 jaar lang werden het kasteel, het omliggende park en het landgoed gebruikt voor de geestelijke gezondheidszorg. De raad van bestuur en de concernstaf van GGZ Rivierduinen zetelden tot november 2016 in het kasteel.

In 2018 heeft de Oudendal Groep het landgoed en het kasteel met bijbehorende gebouwen aangekocht. De ontwikkelingen van dit gebied liggen onder een vergrootglas. Er zijn meerdere partijen bij betrokken: de gemeenten Oegstgeest en Leiden, de provincie Zuid-Holland, GGZ Rivierduinen en uiteraard de Oudendal Groep. De toekomstige inrichting van het gebied houdt de gemoederen behoorlijk bezig. Zo zijn er rondom de vergunningverlening voor de sloop van enkele - al dan niet monumentale - gebouwen verhitte politiek-maatschappelijke discussies gevoerd. Het is duidelijk een politiek hoofdpijndossier, dat zelfs tot een collegecrisis heeft geleid in de gemeente Oegstgeest.

Anno 2022 heeft GGZ Rivierduinen nog enkele paviljoens aan de rand van het terrein in gebruik. Vanaf eind november 2022 gaat het Dienstencentrum op het Endegeester-terrein fungeren als opvanglocatie voor zo'n zeventig vluchtelingen uit Oekraïne.

Wat er in de toekomst verder zal gebeuren met het kasteel en de omliggende terreinen is onbekend. Dat er woningbouw komt, is een ding dat zeker is. Maar dan liefst wel passend in de omgeving van het kasteel.

6.7 De Groene Cirkel

De biologische kwekerij De Groene Cirkel bij kasteel Endegeest biedt mensen met psychiatrische problemen of in een re-integratietraject een zinvolle daginvulling. Veel bewoners van onze wijk weten de weg naar de kwekerij en de winkel.

Op het terrein van kasteel Endegeest in Oegstgeest was rond 1500 al een boomgaard te vinden. "Naar verluidt konden arme inwoners van Leiden in die tijd voor vijf cent fruit komen

plukken", zegt een van de begeleiders van biologische kwekerij De Groene Cirkel. "Dat mocht op verschillende plaatsen rond het kasteel, totdat het in 1895 door gemeente Leiden werd gekocht om er een psychiatrische inrichting in te vestigen. In de jaren twintig van de vorige eeuw kregen patiënten tuintherapie in het park. Zo'n dertig jaar geleden is op deze plaats een kwekerij gekomen."

Verkoop biologische producten

De kwekerij, die een hectare meet, bood in het begin alleen vrij monotoon werk, zoals wieden en stekken van een beperkt aantal gewassen. Nu biedt De Groene Cirkel ruimte aan allerlei soorten biologisch geteelde groenten, fruit, planten, struiken, kruiden en bloemen. De kwekerij heeft

daarnaast een winkel, waarin ook sappen, jams en snuisterijen te koop zijn.

De Groene Cirkel maakt deel uit van Movens dat activiteiten biedt op het gebied van onder andere dagbesteding en re-integratie voor mensen met voornamelijk psychiatrische problemen. Movens is onderdeel van de instelling voor geestelijke gezondheidszorg Rivierduinen. Op de kwekerij werken zo'n 35 mensen, dertien vrijwilligers en een aantal stagiairs.

In de winkel, op het land of in de kas

De Groene Cirkel heeft als doel een zinvolle daginvulling, het bieden van structuur en het doorbreken van sociaal isolement. Mensen krijgen de kans om te doen waar hun interesse ligt, maar bij re-integratietrajecten gaat het ook om het aanleren van nieuwe vaardigheden en het beoordelen van de belastbaarheid. De Groene Cirkel is ook leerbedrijf voor bijvoorbeeld de Warmonderhof in Dronten, een Mbo-opleiding voor biologisch-dynamische landbouw.

Medewerkers kunnen aan de slag met werkzaamheden als zaaien, planten, wieden, schoffelen en oogsten, in de winkel bij de verkoop, het inrichten van de ruimte en het helpen van klanten en in de huishouding.

Op de kwekerij groeien 120 vaste planten en er staan twee kassen: één voor komkommers, aubergines en paprika's en één voor fruit.

Bezoekers mogen op het hele terrein rondlopen en zelf bloemen plukken in de pluktuin.

6.8 Moedig Voorwaarts

Iedereen heeft ze wel eens door onze wijk zien stappen, de paarden van manege Moedig Voorwaarts. Deze manege op de hoek van de Wassenaarseweg en de Nachtegaallaan biedt al sinds 1969 paardrijlessen voor valide en mindervalide ruiters.

Manege Moedig Voorwaarts is ondergebracht in een stichting en wordt geëxploiteerd door de stichting Paardrijden voor Gehandicapten voor Leiden en Omstreken. De manege richt zich vooral op paardrijden voor kinderen met een beperking, maar ook valide ruiters kunnen er terecht. Van de circa 220 ruiters is ongeveer 60% mindervalide. Je kunt al vanaf 7 jaar met paardrijden beginnen en een maximum leeftijd is er niet. Er wordt iedere dag door gediplomeerde instructeurs lesgegeven, zowel overdag als 's avonds. Er staan 21 paarden in de stallen. Voor instructie van de ruiters en de verzorging van de paarden en hun verblijf draait de manege op zo'n dertig enthousiaste vrijwilligers en stagiairs. Vanuit der kantine biedt een panoramaraam uitzicht op de binnenbak.

De paarden die daar lopen, kijken zo nu en dan nieuwsgierig naar de mensen binnen.

De rijlessen zijn een feestje: onder het rijden wordt er gezongen en gekkigheid gemaakt en dan zie je de ruitertjes ontspannen. Het paardrijden is voor de gehandicapte kinderen niet alleen erg leuk, maar ook een therapie. Enerzijds de beleving, maar ook de beweging. De verkrampte spieren komen los en de kinderen worden mobieler en meer ontspannen. Dat gebeurt nog meer als er zonder zadel wordt gereden.

De buitenritten zijn het leukste

De lessen binnen zijn leuk, maar als de ruitertjes het een beetje kunnen, mogen zij ook buiten de manege rijden, wat natuurlijk het allermooiste is. Op donderdag wordt er met zeven paarden via de Vogelwijk naar het Bos van Bosman gereden.

Ieder paard en ruiter heeft dan een begeleider en achteraan in de stoet loopt iemand met een vuilniszak en een stoffer en blik. En natuurlijk wordt ook de paardenpoep in het Bos van Bosman opgeruimd, want de stikstof in de poep zorgt ervoor dat brandnetels al te welig gaan tieren.

De stichting is actief op het gebied van sponsorwerving om het rijden voor de cursisten betaalbaar te houden. Want de subsidie van de gemeente per Leidse mindervalide onder de achttien per jaar, is niet toereikend om de paarden te stallen en te eten te geven. Interesse? Kijk op de website van Moedig Voorwaarts <https://www.spgleiden.nl/>

6.9 Leiden Bio Science Park

Je kunt tientallen jaren in onze wijk wonen zonder veel noemenswaardigs te weten over onze grootste buur, het Leids Bio Science Park, kortweg LBSP, dat in een veertig jaren is uitgegroeid tot een uiterst belangrijk centrum met bedrijven en kennisinstellingen in de biotechnologiesector.

Het LBSP is het grootste Life Sciences & Health kenniscluster van Nederland. Met toonaangevend onderzoek en bedrijvigheid behoort het LBSP tot de internationale top. Het LBSP ligt naast onze wijk en strekt zich uit van station Leiden tot vlak bij de Oude Rijn in Oegstgeest. Er werkten in 2022 ruim 20.000 mensen bij de 370 organisaties die op het park zijn gevestigd. Tegelijk studeren er meer dan 20.000 studenten aan uiteenlopende opleidingen in het WO, HBO en MBO. Het gaat op het LBSP grotendeels om werk voor specialisten, met specifieke ervaring en opleiding. Het LBSP is dan ook een belangrijke plaats voor opleidingen en praktijkbegeleiding. Die lopen via de universiteit(en), het Leids Universitair Medisch Centrum en stages bij diverse ondernemingen in en buiten het Park. Zo is er onder meer ook een Biotech Training Facility.

Speeltuim voor professoren

Leiden noemt zichzelf wel: 'Stad van ontdekkingen' en dat wordt duidelijk waargemaakt door het LBSP. Aanvankelijk door enkele wetenschappelijke initiatiefnemers, visionairen en doorzetters, waaronder professor Rob Schilperoord (1938-2012), een befaamde en prominent biotechnoloog.

Die startte ooit in een houten keet ergens in de Leeuwenhoek tussen de Wassenaarseweg en de Plesmanlaan. Nu gaat het daar om het grootste Life Science Cluster in Nederland en daarbij ook nog een van de vijf belangrijkste centra van biotechnologie in Europa.

Prof. dr. Rob Schilperoord, oprichter Leiden Bio Science Park

Het Leidsch Dagblad sprak ooit van een *'speeltuim voor professoren'*, maar feitelijk is het een (inter)nationaal befaamd centrum van groot belang en met een bijzondere positie, vooral ook wat betreft de gezondheid van mensen en de economische ontwikkeling.

Samenwerken

Op het LBSP werken biomedische bedrijven samen met de onderzoeksinstituten van universiteiten van Leiden en TU Delft, het LUMC en TNO, bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van de innovatie van geneesmiddelen en vaccins. Ook

chip de samenstelling wordt nagebootst van een te onderzoeken cel, orgaan of allerlei verbindingen. Dat gaat snel en precies en spaart zowel tijd, geld als proefdieren. Verder worden er vaccins bedacht en geproduceerd, die besmettelijke ziekten moeten voorkomen of genezen.

Om de wetenschappelijke kwaliteit van dit alles te verhogen, worden methoden voor kunstmatige intelligentie ontworpen om grote databestanden en andere technologieën met computerprogramma's te analyseren.

Veranderingen zijn uiteraard het kenmerk van de

de ontwikkeling van methodieken om sneller en beter diagnoses te kunnen stellen om daarna ook gericht te kunnen behandelen via bijvoorbeeld stamceltherapie, is een aandachtsgebied van het LBSP. Daarnaast is er onderzoek naar de impact van preventie en leefstijl op het langer gezond blijven. Er worden medicijnen ontwikkeld, die gericht zijn op herstel van beschadigde cellen, weefsels en organen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan "Organs-On-A-Chip", waarin op een kleine

organisaties in het LBSP. Door de progressie in de medische wetenschappen, in de gezondheidszorg en in de maatschappij, moeten zij voortdurend groeien en innoveren. Een bekend voorbeeld is de Covid 19- epidemie, die aanleiding was tot snelle ontwikkelingen van inzichten en nieuwe medicijnen, ook in het LBSP. Veel mensen zijn gevaccineerd met stoffen die (mede) door instituten en bedrijven op het Park werden bedacht en gemaakt.

Dilemma's

Iedereen is natuurlijk overtuigd van het grote belang van de ontwikkeling van medische zorg en medicijnen, maar daarbij blijken er toch ook grenzen te zijn, die tot discussie kunnen leiden. In binnen- en buitenland ontstond bij biotechnici en anderen het idee dat er bij de ontwikkeling van geneesmiddelen ook genetische modificatie kan worden gebruikt: men verandert iets aan het DNA van dieren, die deze vervolgens doorgeven aan hun nakomelingen. Uit deze nakomelingen worden medicijnen ontwikkeld, die anders niet kunnen worden samengesteld.

Stier Herman

Stier Herman, genoemd naar een verzorger, is het icoon van de biotechnologie. In zijn DNA was een stukje menselijk gen ingebouwd, waardoor zijn dochters het menselijke eiwit lactoferrine in hun melk zouden produceren. Lactoferrine kan worden gebruikt als medicijn tegen ontstekingen. Daarover ontstond een heftige maatschappelijke discussie in de pers, politiek en wetenschap. Er bleek dan weliswaar geen meerderheid in ons parlement om proefnemingen als met Herman te verbieden, maar deze methode om medicijnen te ontwikkelen mocht niet worden doorgezet. Herman werd destijds, mede op grond van orthodoxe opvattingen, overgebracht naar Naturalis in het Park om daar zijn dagen te slijten. Herman, stamvader van 55 nazaten, stond er in De Stal rustig te kijken en uren te luisteren naar de arbeidsvitaminen op de radio (echt waar!). Herman kreeg artrose en overleed in 2004.

Toekomst biotechnologie

Het voert te ver om het Leiden Bioscience Park in het boekje over de Vogelwijk en directe omgeving volledig te behandelen. We hebben het bijvoorbeeld niet gehad over commerciële aspecten van het LBSP. De omzet ervan loopt in de miljarden en dat geldt natuurlijk ook voor de waarde van de vele gebouwen en wat zich daar in bevindt.

Stier Herman is opgezet en nog altijd te zien in het Naturalis.

Er wordt wel gezegd dat biotechnologie, samen met kunstmatige intelligentie, de motor van de vierde industriële revolutie is. We hebben in Nederland de kennis, de ervaring en de positie om in Europa koploper biotechnologie te worden. Het ziet er in ieder geval naar uit, dat de Biotechnologie er nog een fors vervolg gaat krijgen.

Veel meer informatie over de intussen al veertig jaar oude stichting Leids Bio Science Park is te vinden in het boek: *Biopartner startmotor en smeerolie van het Leids Bio Science Park* van de hand van Historicus Cor Smit, dat in 2020 is uitgegeven ISBN978-90-5997-327-5

6.10 Basalt

Basalt vindt haar oorsprong in twee zeehospitia aan de Hollandse kust. In Kijkduin en Katwijk werden deze herstellingsoorden opgericht voor kinderen met tuberculose uit de stedelijke ziekenhuizen. De frisse lucht vanuit zee bevorderde hun herstel. Het revalidatiecentrum Basalt op de Wassenaarseweg hoek Nachtegaallaan is de opvolger van het Zeehospitium in Katwijk aan Zee uit 1909.

Ontwikkeling

In de afgelopen honderd jaar heeft de revalidatiezorg zich ontwikkeld. Waar patiënten in eerste instantie werden opgenomen voor TBC, waren het in de jaren vijftig vooral poliopatiënten die kwamen revalideren. In de loop van de tijd, toen de polio-epidemie over het hoogtepunt heen was, werd de opgedane ervaring gebruikt voor de revalidatie van andere patiënten zoals gehandicapten, verkeersslachtoffers en hartpatiënten.

Basalt nu

Basalt is hét expertisecentrum voor revalidatiezorg en heeft tien vestigingen in de regio. Bij Basalt worden volwassenen en kinderen behandeld, die de regie over hun lichaam zijn kwijtgeraakt door een ongeval, ziekte of aan-doening. Bij Basalt leren kinderen, jongeren en volwassenen met de nieuwe situatie omgaan, in kracht te groeien en zo zelfstandig mogelijk te leven.

Basalt Leiden

Basalt helpt patiënten om zo zelfstandig mogelijk te worden: zelf douchen, aankleden, eten, lopen, fietsen, boodschappen doen, hobby's uitoefenen en werken. In Basalt worden onder meer patiënten behandeld met een complexe diagnose waarvoor specialistische kennis nodig is. Patiënten die bijvoorbeeld niet alleen fysiek iets mankeren, maar ook mentaal. Een team van behandelaars werkt dan vanuit verschillende disciplines samen bij de behandeling van de patiënt.

Op de klinische afdeling zijn veertig bedden voor patiënten die nog niet thuis kunnen wonen. Daarnaast lopen er dagelijks vele poliklinische patiënten in en uit, die voor een behandeling naar Basalt komen. Dat kan bijvoorbeeld zijn voor een individuele behandeling, zoals ergotherapie, een training, een informatieve groepsbijeenkomst of sporten onder begeleiding van de bewegingsagoog.

Het centrum staat in directe verbinding met 'De Thermiek', school voor speciaal onderwijs. Basalt

Kracht om weer mee te kunnen doen

De naam Basalt is ontleend aan de natuursteen die wordt gebruikt om de kust te beschermen. Dit stollingsgesteente heeft een ongekende stevigheid. De kracht van de basaltstenen staat symbool voor de kracht die nodig is voor mensen die de regie over het lichaam zijn kwijtgeraakt. Bij Basalt werkt men er naartoe om kinderen, jongeren en volwassenen in kracht te laten groeien, zodat zij (weer) in de samenleving kunnen meedoen.

Basalt, locatie Leiden aan de Wassenaarseweg

biedt revalidatiebehandeling aan de leerlingen van 'De Thermiek' met lichamelijke en meer-voudige beperkingen. De roosters van therapie en school zijn nauwkeurig op elkaar afgestemd, zodat revalidatie en school optimaal gecombineerd kunnen worden.

Ben je benieuwd naar Basalt? Ga dan vooral een keer langs. Basalt ontvangt graag buurtgenoten voor koffie, lunch of diner.

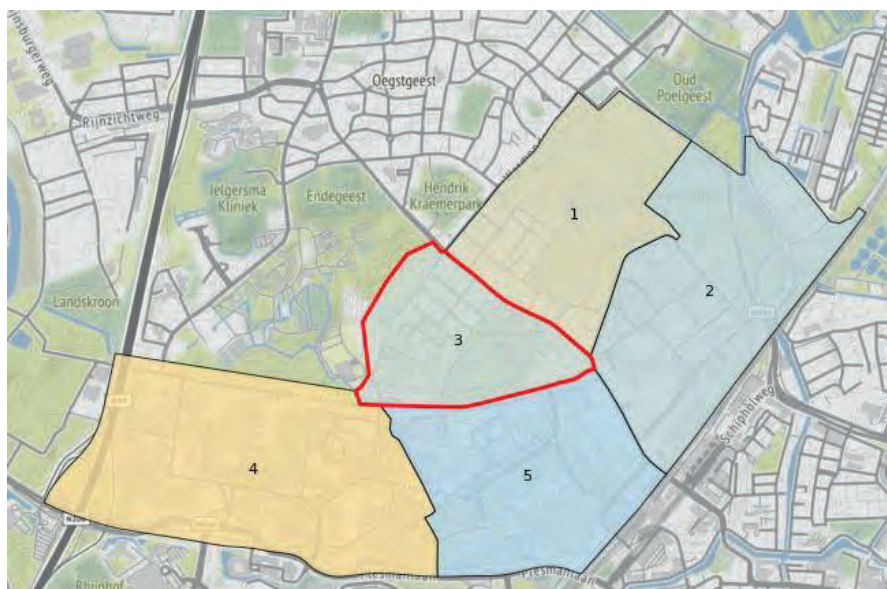
8 DE VOGELWIJK IN CIJFERS

Statistieken zijn een momentopname en het opnemen van cijfers over de wijk in een boekje zoals dit heeft slechts beperkt nut. Op het moment dat het boek uit de drukpers rolt, zijn de cijfers namelijk alweer verouderd. Tegenwoordig zijn de meeste gegevens gelukkig online te raadplegen. Het is echter niet altijd even eenvoudig de gewenste informatie boven water te krijgen. Vaak moet je verschillende bronnen combineren, maar zijn de gegevens soms niet één-op-één vergelijkbaar. De gemeente Leiden publiceert zelf geen gegevens over de Vogelwijk, maar doet dit alleen op het niveau van het Boerhaavedistrict (via www.leidenincijfers.nl).

We hebben daarom naast de officiële bronnen ook een beroep gedaan op de website [allecijfers.nl/buurt/vogelwijk-leiden](http://allecijfers.nl/ buurt/vogelwijk-leiden), die welstatistieken per buurt maakt. Actuele en meer uitgebreide gegevens en grafieken zijn op deze websites terug te vinden.

Stad, district en buurt

Leiden heeft vier stadsdelen, die zijn opgesplitst in tien districten, die op hun beurt zijn onderverdeeld in 54 wijken. De Vogelwijk heet officieel buurt 73 en is onderdeel van het Boerhaavedistrict, district 7. Dit Boerhaavedistrict bestaat, naast de Vogelwijk, uit de Raadsherenbuurt, het Houtkwartier, de Leeuwenhoek en de Pesthuiswijk.

Kaart van Boerhaavedistrict met (1) de Raadsherenbuurt, (2) het Houtkwartier, (3) de Vogelwijk, (4) de Leeuwenhoek en (5) de Pesthuiswijk. Bron: kaartdata van het CBS & ESRI Nederland

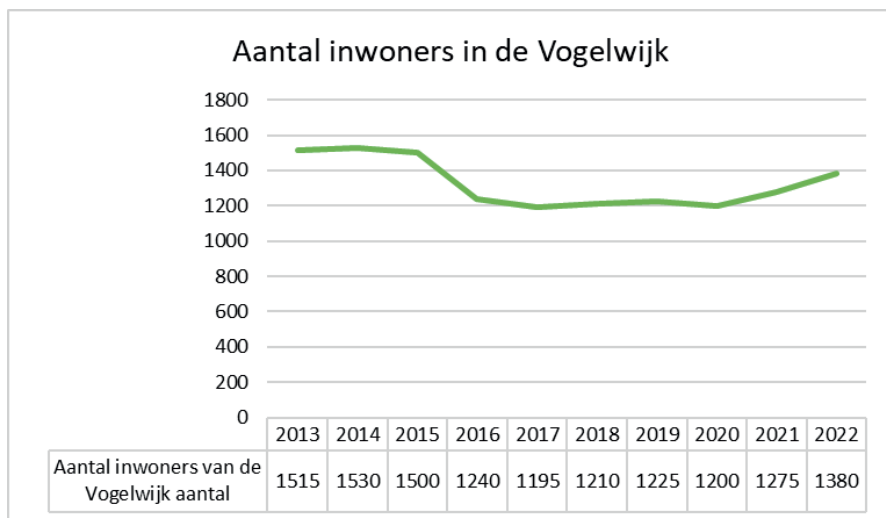
Uniek aan dit district is, dat het behoort tot twee stadsdelen: zowel bij stadsdeel Leiden Noord als bij stadsdeel Leiden West.

De Vogelwijk beslaat een driehoekig gebied, ingesloten door de Rijsburgerweg, de Wassenarseweg en de Nachtegaallaan. De wijk bestaat uit zestien straten met huisnummers, zoals aangegeven in de tabel hiernaast.

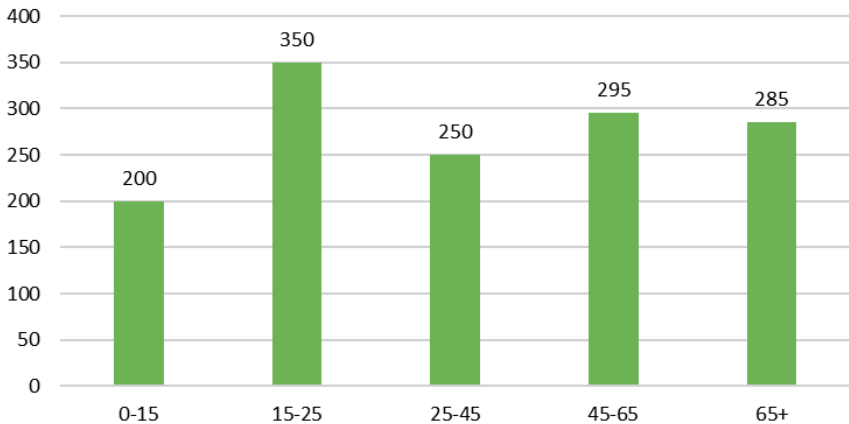
Inwoners van de wijk

Het aantal inwoners in de wijk ligt gedurende het laatste decennium redelijk stabiel tussen de 1.200 en 1.300 personen. In 2016 nam het aantal bewoners van de Vogelwijk af met ongeveer 250 personen. Deze afname was waarschijnlijk het gevolg van de sluiting en sloop in 2015 van de zusterflat Nieuweroord. Recentelijk is het aantal bewoners weer toegenomen als gevolg van de oplevering van het nieuwe appartementencomplex Nieuweroord. Afgezien van deze veranderingen lijkt het aantal bewoners van de wijk stabiel.

Straat	Huisnummer(s)
Blauwe Vogelweg	1-14
Bosuilstraat	1-10
Flanorpad	1-9
Groene Spechthof	1-12
IJsvogelhof	1-18
Leeuwerikstraat	1-57
Lijsterstraat	1-36
Merelstraat	1-52
Mezenstraat	1-29
Nachtegaallaan	1-41
Nieuweroord	4-180
Rijsburgerweg	80-164
Roodborstraat	1-54
Van Eijsingapark	1-10
Vinkenstraat	1-12
Wassenarseweg	19-525

Leeftijdsgroepen in de Vogelwijk

De Vogelwijk is 'jong', op 1 januari 2022 was grofweg een kwart van de bewoners tussen de 15 en 25 jaar. Hieraan dragen natuurlijk de vele gezinnen met kinderen in de wijk bij, maar ook de studentenflats op het Flanorpad zullen deze score beïnvloeden.

Het gemiddeld inkomen per inwoner in onze wijk is momenteel € 34.600. Het gemiddeld inkomen per inkomensontvanger is € 45.400. De wijk telt 900 inkomensontvangers op 1.275 inwoners. Gerelateerd aan de gemiddelde waarden in Nederland valt dit binnen het segment van de 25% regio's met het hoogste inkomen. Het opleidingsniveau is gemiddeld gezien hoog. Een kleine tweederde van de inwoners heeft een hogere opleiding genoten, bijna éénderde is middelbaar geschoold en zo'n 6% heeft een laag opleidingsniveau.

Woningen in de wijk

Veruit de meeste woningen in de wijk zijn eengezinswoningen in eigendom van de bewoner.

Het witte vrijstaande huis op de hoek Nachtegaallaan-Rijnsburgerweg is gebouwd rond 1902 en is het oudste huis van de wijk. De woningen aan de Rijnsburgerweg werden gebouwd in de periode 1899-1910.

Het merendeel van de woningen behoort tot de oorspronkelijke 'oudbouw' en is gebouwd tussen 1926 en 1928.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam er een aantal nieuwe woningen bij aan de Blauwe Vogelweg.

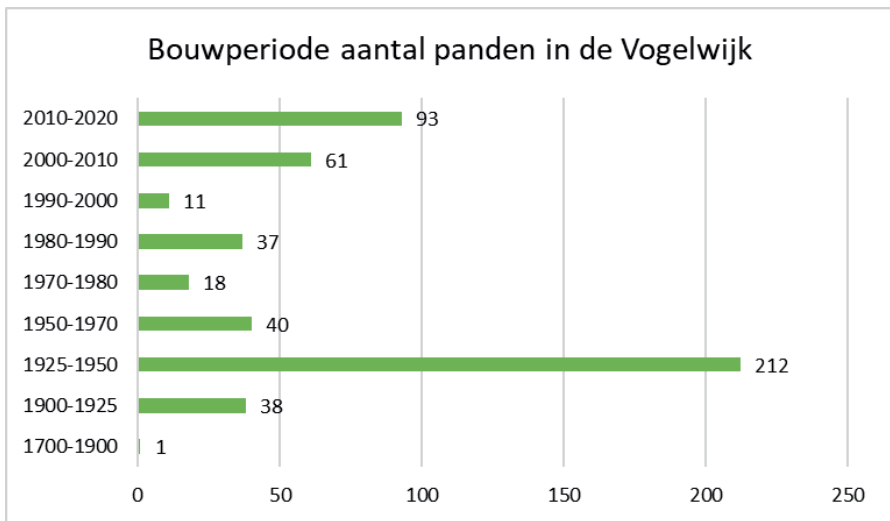
Gevolgd in de jaren negentig door tien woningen in het Van Eijsingapark.

Rond de millenniumwissel zijn er 60 woningen bijgebouwd op het terrein van de voormalige Anna-kliniek. Hier kwamen de Bosuilstraat, Groene Spechthof, IJsvogelhof en de verlengde Mezen- en Vinkenstraat. Het meest recent is de bouw van Nieuweroord met 87 appartementen rond 2020.

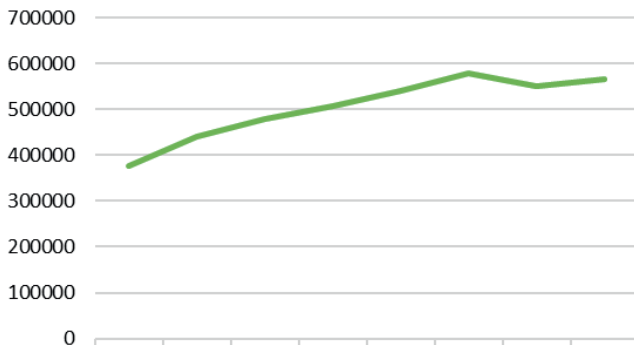
- 1899-1910
- 1926-1928
- 1951-1960
- 1961-1970
- 1971-1980
- 1981-2000
- na 2000

Bouwgeschiedenis Vogelwijk Leiden, J©ke

Gemiddelde woningwaarde in de Vogelwijk

Gemiddelde woningwaarde in de Vogelwijk WOZ-waarde

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
376000	441000	479000	507000	540000	578000	551000	567000

De gemiddelde WOZ waarde van de woningen in de wijk is vergelijkbaar met de algemene trend in Nederland toegenomen.

In de tabel hiernaast zijn enkele kerncijfers van de Vogelwijk overgenomen uit de CBS dataset 'Wijken en Buurten (2020)'. Deze bron, met actuele en nog veel meer gegevens, is te raadplegen op <https://app.pdok.nl/viewer>.

Onderwerp	aantal
bedrijfshuisvestingen	90
huishoudens	625
inwoners	1.200
mannen	595
vrouwen	600
personenauto's benzine	270
personenauto's overige brandstof	55
personenauto's per km ² wijk	1.047
Bevolkingsdichtheid (bewoners per km ² wijk)	3.842
Gemiddelde grootte huishouden	1,9
huurwoningen	17
koopwoningen	82
eengezinswoningen	80
eenpersoonshuishoudens	56

Met dank aan

'Vogelwijk, Geschiedenis van een Leidse buurt' is mogelijk gemaakt door bijdragen van bewoners van de Vogelwijk, Garagebedrijf Brouwer, het Druckerfonds, Advocatenkantoor Groenendijk & Kloppenburg, Historische Vereniging Oud Leiden, boekhandel De Kler, de gemeente Leiden, de Kopersvereniging Nieuweroord, Stichting Vogelwijk Energiezuinig.

We bedanken iedereen die aan deze en de eerste editie van het boek hebben meegewerkt, te beginnen met de redactie van de eerste uitgave: Hans Dirken, Kees van den Aarsen, Elise Bosman en Eveline Kamstra.

En verder met (postume) dank aan:

Rietje de Wolf, Puck de Vink, Nel van der Steen, Bernard Soudan, Jan en Ria Groen, Francine en Boudewijn Merbis, Hennie Labree, Marietje de Klerk, Els van Klaveren, Herman van der Kooij, Lydia Sterrenberg, Wim en Jean Hoogerdijk-Shaw, Jan Juffermans, Marise Spieksma, de dames Bremmer, Ben Hoogduin, Kees en Francien Post, Nico van der Heijden, Ineke Jansen, Jeannette Matze, Dick de Vos, Chris en Nellie Smeenk, Hans Weeda, Ria Hendriksen, Willy Kroon-Taverne, Jaap Buurman, Pauline Malouin-Sevensma, John Boelee, Hans van den Broek, Jacques Zwetsloot en zijn dochter, Jacqueline Röst, Gabriëlla Walter, Walter van Peijpe, A.J. van Haasteren, Jan Juffermans, Caroline Hudig, Theo Gijzenij, Jaap Mels, Kees van Erp, Marga van Ekdome, Henri Lenferink (burgemeester gemeente Leiden), P. Mioulet (gemeente Leiden), P. Schevenhoven (hoogheemraadschap van Rijnland), J. Ouwehand (hoogheemraadschap van Rijnland), J.W. Coebergh (Stichting Anna Fonds), C. de Glopper (gemeente Oegstgeest), Cor Smit (stadshistoricus), Rebekah Bikker en Gwen van Overbeke (Leiden Bio Science Park), Maaïke van Soest (Tuinvereniging Het Zonneveld), Angela en Jeanet (mytylschool De Thermiek), Monique van Tilburg (PI-school De Brug), Hanneke de Jonge (Nieuwe Oogst), Catrien Vollenberg (re-integratiebedrijf DZB), Frans van der Loo (Nieuweroord), Linda van Egmond en Jacqueline van Rijn (manege Moedig Voorwaarts), Willemijn Romijn (revalidatiecentrum Basalt), Maria Louwerse (Erfgoed Leiden en Omstreken), David van Zanten (gemeente Leiden), Peter van der Geer (Rijnsburgerweg), Jan Paul Hinrichs (foto pagina 4), Mirjana Pannekoek (foto pagina 111).

De stichting Wijkcomité Vogelwijk biedt de bewoners van de Vogelwijk, de sponsors en allen die hebben meegewerkt aan dit boek een exemplaar aan.

Stichting Wijkcomité Vogelwijk

December 2022

Garage E. Brouwer

J.v. Oldenbarneveltstraat 37, 2334 AE Leiden

stichting
H.L. Drucker
fonds

GROENENDIJK & KLOPPENBURG
a d v o c a t e n

 **HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN**

DE KLER

 Leiden

NIEUWEROORD

ENERGIEZUINIG

Stichting Vogelwijk Energiezuinig

Bronnen

Bij het maken van *'De Vogelwijk, geschiedenis van een Leidse buurt'* is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid geprobeerd alle rechthebbenden van het gebruikte data-, beeld- en tekstmateriaal te achterhalen. Mocht u desondanks menen aanspraak te kunnen maken op bepaalde rechten, zonder hiervoor uw toestemming te hebben gegeven, neem dan contact op met secretaris@vogelwijk.nl.

Hieronder een overzicht van de door ons geraadpleegde bronnen.

0. ALLE HOOFDSTUKKEN

- Diverse edities van wijkkrant de Praatvogel uit de Vogelwijk, Leiden
- Stemmen uit het verleden, verhalen opgetekend door (oud-)bewoners van de Vogelwijk

1. ONTSTAANSGESCHIEDENIS

- Bloemers, J.H.F., L.P. Louwe Kooijmans en H. Sarfatij. Verleden land, archeologische opgravingen in Nederland. Meulenhoff Informatie, Amsterdam, 1981
- Nijs, T. de en E. Beukers (red.). Geschiedenis van Holland, Deel I, tot 1572. Verloren, Hilversum, 2002
- De historische canon van Leiden
- De Historische Vereniging Oegstgeest
- Stronkhorst, M. Leiden – Pomona 2000; een beschrijving en analyse van de Romeinse bewoningssporen. Universiteit Leiden, Archeologisch Centrum van de Gemeente Leiden, 2004
- De Jonge, H.L. & S. de Lange. Benarde veste, Leidse stadsuitbreidingen door de eeuwen heen. Gemeente Leiden 1997
- Lugt, F. Het goed van Oegstgeest. Ginkgo, Leiden, 2009
- Marsilje, J.W. (ed.) Leiden tot 1574. SGL, 2002
- Mulder, E. Geologie van Nederland, deel 7. TNO, 2003
- Oerle, H. van. Leiden, stadwording. Delft 1974
- RAAP 420. Archeologisch Rapport. 2003
- Wiersinga, J.J. Lijnen in het landschap, de geschiedenis van het transport rond Leiden. Gemeente Leiden 1995
- Zagwijn, W.H. Geologie van Nederland, deel 1. 1986
- Hoogheemraadschap van Rijnland in Leiden
- Maanen, R.C.J. van , Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad. Stichting Geschiedschrijving Leiden, 2002-2004
- www.rijnsburgerweg.nl
- Leids Jaarboekje. Sijthoff, Leiden, 1966. Pp. 60-69
- Oerle, H.A. van. Leiden binnen en buiten de stadsvesten. Brill, 1975
- www.geschiedenisvanzuidholland.nl/
- members.chello.nl/m.klein5/geschiedenisvanLeiden-burggraven.htm
- Archief Leidse Courant en Leidsch Dagblad

2. DE WIJK IN VOGELVLUCHT

- Driessen, G.L. Leidsche straatnamen historisch toegelicht; met een lijst van "verdwenen" straatnamen. Ydo, Leiden, 1929
- Kouwenhoven, A.O. Straatnamen in Nederland; een bibliografisch overzicht. Discom Boeken, Zeist 1999
- Stichting Leidse Studentenhuysvesting
- 'Leiden in straatnamen en panoramafoto's', in: Leidsch Dagblad, 30 december 2009
- Informatie van P. Mioulet, Secretaris Commissie voor de Straatnamen, Gemeente Leiden
- De Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL)
- Foto pagina 48: www.bakbrommers
- Jan Wolkers, Terug naar Oegstgeest. Meulenhoff, Amsterdam, 1965
- Erfgoed Leiden en Omstreken
- Historische Vereniging Oud Leiden
- Walter van Peijpe
- Kitty Zijlmans. 'De stad als gedicht' in: Leids Jaarboekje 1996, Vereniging Oud Leiden
- www.muurgedichten.nl
- Archief Leidse Courant en Leidsch Dagblad
- Buck Goudriaan. Leiden in WO II. Van dag tot dag. Uitg. F.G.W. Goudriaan, Leiden, 1995
- Beeldbank Nationaal Archief

- Haags Gemeente Archief
- Foto pagina 48, H. de Krom met slagersfiets:gemeentearchief Zaanstad

3. DE ANNAKLINIEK

- Bakker, L.F. Geschiedenis van de Anna-kliniek voor Orthopaedie te Leiden 1929-1977, uitgegeven in 1989
- Stichting Anna Fonds I NOREF
- www.orthopeden.org
- Universiteit Leiden
- Nederlandse Orthopaedische Vereniging
- Erfgoed Leiden en Omstreken
- Foto pagina 59: ANP, 1965
- Basalt in Leiden (voorheen Rijnlands Revalidatiecentrum)

4. WIJKACTIONEITEN

- Gemeente Leiden
- Gemeente Oegstgeest
- Archief Dagblad Trouw
- Archief Leidse Courant en Leidsch Dagblad

5. GROEN EN WATER

- Jan Wolkers. Terug naar Oegstgeest. Meulenhoff, Amsterdam, 1965
- Gaston Bekkers. Het omheinde land. De geschiedenis van het Leidse stadspark. Gem Leiden, 1998
- Groos J. en M. Kuitert. Leiden lekker wild. Over natuur in de stad. Gem Leiden, 2003
- Groos J. Turkse tortels en Spaanse ruiters. Planten en dieren in Leidse parken. Gem Leiden, 2004
- Henk Rijken. De Leidse Lustwarande. Geschiedenis van de tuinkunst op kastelen en buitenplaatsen rond Leiden, 1600-1800. Primavera Pers, Leiden, 2005
- Wandelklapper Duinen en Landgoederen in de Regio Leiden. Groenatlas Zuid-Holland, Provincie Zuid-Holland
- Harinck, I. e.a. Raadsherenbuurt, zestig jaar wonen en leven in een Leidse buurt. 1985
- Lugt, F. Het goed van Oegstgeest. Ginkgo, 2009
- Marsilje, J.W. (ed.) Leiden tot 1574. Stichting Geschiedschrijving Leiden, 2002
- Vereniging Oud Oegstgeest
- <http://www.fransmensonides.nl/leidennoord.htm>
- Hoogheemraadschap van Rijnland in Leiden

6. BEKENDE VOGELWIJKERS

- Prof. Dr. H. Kruuk. Niko's Nature, The Life of Niko Tinbergen, and his Science of Animal Behaviour. Oxford University Press, 2003
- Mare 33. 10 juni 2010
- <http://www.bionieuws.nl/artikel.php?id=4066>
- Universiteit Leiden
- http://science.leidenuniv.nl/index.php/tinbergen/niko_tinbergen
- Casimir H. Het toeval van de werkelijkheid. Een halve eeuw natuurkunde. Amsterdam, 1983
- <http://casimir.researchschool.nl>

7. ONZE BUREN

- www.hetzonneveld.nl
- 'Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland' op: www.kastelenhollandzeeland.nl
- Leiden Bio Science Park
- Els Roelofs (redacteur van "De Raadsheer"). "Parken, landgoederen en dies meer rond de Raadsherenbuurt & Vogelwijk" in: De Praatvogel. Juli 2005
- www.mathieuinwonderland.nl

8. DE VOGELWIJK IN CIJFERS

- <https://app.pdok.nl/viewer>
- www.leidenincijfers.nl
- <https://allecijfers.nl/buurt/vogelwijk-leiden/>
- Kaartdata van het CBS & ESRI Nederland

Colofon

Redactie: Cees Meijer, Hans Dirken, Joke Ouwehand en Mark Peerdeman

Vormgeving: Joke Ouwehand, omslag: Sanne Meijer

Eindredactie: Cees Meijer

Productie: Nautilus, Leiden

Oplage: 600 exemplaren

Extra exemplaren zijn tegen betaling te verkrijgen via: secretaris@vogelwijk.nl

Leiden, december 2022

